

Nr. 1 (48) 2022 m.

ISSN 1822-6221

Prie
Nemunėlio

ROKIŠKIO KRAŠTO KULTŪROS ŽURNALAS

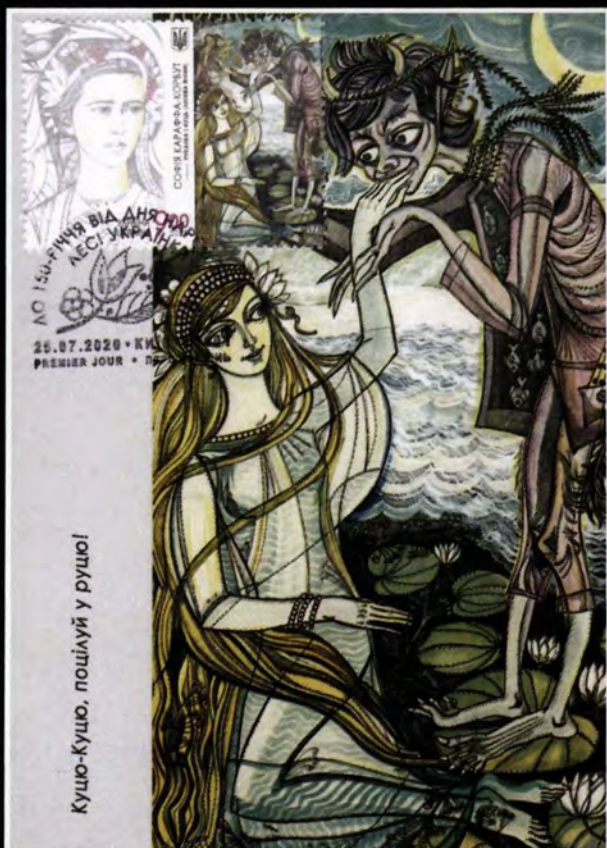

Lesia Ukrainka

*Į negandos debesį širdgėla mano pavirto,
 Ugnies amalais mano sielvartai blaškės po jį
 Ir trenkė į širdį žaibu,
 Ir liūtis lašais mano ašaros žemėn pabiro.
 Audra su perkūnija man virš galvos nugarmėjo,
 Tačiau nepalaužė manęs ir prie žemės nepriplakė.
 Pakėliau aš galvą išdidžią
 Ir ašarų nuplautomis akimis praregėjau aiškiau dar,
 Ir mano širdy suskambėjo vėl pergalės dainos.
 Krūtinėj staiga pajutau aš pavasario galią,
 Nes jos nepalaužė speigymečių žvarbiosios pūgos
 Nei pažeme slenkančios ūkanos neužslopino –
 Ir jos nesudaužė atūžus pirmoji audra.
 Einu aš audros pasitikti –
 Matysime, kas galingesnis!*

(1893).

Vertė V. Bložė.

*Nuostabioji naktis lyg būrėja,
 Rodos, dangų virš kaimo užklojo,
 Jaukią skarą išskleidus plačiai,
 Lyg gelmė ežere suvirpėjo,
 Lyg ten gulbė sparnais užsimojo, –
 Tai praplyšo žaros pakraščiai.
 O su ja ir širdis bandė kilti,
 Paskui aušrą mėgino plasnoti,
 Iškamuota baisių pastangų.
 Savo kruviną stiprinu viltį –
 Gulbės giesmę dar sau sugiedoti
 Iš pačių paskutinių jėgų.*

Sofija Karaffa-Korbut. Linoraižinys
 Lesios Ukrainkos poemos „Girių giesmė“ motyvais.

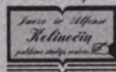
RUB

Rokiškio rajono
 savivaldybės VB

000165747

LEIDĖJAS

Juozo ir Alfonso Keliuočių
palikimo studijų centras

PARTNERIS

Rokiškio rajono savivaldybės
Juozo Keliuočio viešoji biblioteka

RĖMĖJAI

Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas (*Parama projektui*
„Romuvos keliais“ 10 500 eurų)

Rokiškio rajono savivaldybė

VISUOMENINĖ

REDAKCIINĖ KOLEGIJA

Alicija Matiukienė (ats. redaktorė)
Rasa Vingelienė
Algimantas Šablinskas
Nijolė Šniokienė
Rita Viskaitienė

Leidiniui fotografavo
Albinas Kuliešis
prozvilgsnis@yahoo.com

Nepriklausomybės a. 16
LT-42117 Rokiškis
www.rokiskis.rvb.lt
www.keliuociucentras.rvb.lt
El. p. keliuociucentras@gmail.com
Telefonas 8 458 51502

Pirmajame žurnalo viršelyje –
„Pavasario motyvas. Rokiškis“:
Nuotrauka Albino Kuliešio.

Ketvirtajame žurnalo viršelyje –
paminklinė kompozicija Rokiškio
tremtinių ir politinių kalinių atminimui.
Skulptorius Robertas Antinis. 1996 m.
Nuotrauka Albino Kuliešio.

Išleido leidykla „Margi raštai“
Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius.
Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153 Vilnius.

Tiražas 500 egz.
ISSN 1822-6221

Žurnalas „Prie Nemunėlio“ –
prenumeruojamas leidinys.
Prenumerata priimama
„Lietuvos pašto“ skyriuose
Leidinio indeksas – 5729
Kaina: 6 mėn. – 7,84 EUR
12 mėn. – 15,68 EUR

13,50 Eur

008(444.5)
Pr-95

Turinys

- 3.... VIOLETA ALEKNIENĖ. Juozas Tūbelis ir gimtasis kraštas
- 24.... PETRAS BLAŽEVIČIUS. Kunigo Alberto Talačkos šviesa
- 28.... ALGIMANTAS STANISLOVAS KLIAUGA. Dekaną Albertą Talačką prisimenant
- 29.... AUDRONĖ VAINAUSKAITĖ. VIVOS VOCO! ŠAUKIU GYVUOSIUS! Lietuvos kampanologų draugija „Societas campanarum Lituaniae“ mini 5-ąsias įkūrimo metines
- 36.... SIMONA STRUMSKYTĖ. Keliaujantys atvirukai. Atvirlaiškiai Rokiškio krašto muziejuje
- 44.... SALVINIJA KALPOKAITĖ. Rimanto Šavelio gyvenimo ir kūrybos kelias
- 53.... VIDAS POŠKUS. Raimondas Gailiūnas Rokiškio dvare. Tapyba
- 55.... DANUTĖ BATISIENĖ. Sūduva
- 56.... INDRA DREVINSKAITĖ. Mantas ir jo Mariupolis
- 58.... JUSTINAS MALCIUS. Vilniaus vadavimo sąjungos veikla Rokiškio apskrityje
- 63.... REDA KISELYTĖ. Austėja Kepenytė: „Laimė nesislepia nuo Jūsų... Tik reikia gebėti ją pamatyti...“
- 66.... IRENA JUODELYTĖ-VARNIENĖ. Tėviškėje tebesklando Vienužio dvasia
- 69.... MIGLĖ MORKŪNAITĖ-VERVEČKIENĖ. Mažoji kultūros sostinė Panemunėlis ir jo gyventojai: fotografas Klemensas Pigaga
- 73.... OKASANA JUDAKOVA. Dangės Širvytės fotografijų paroda
- 74.... RITA GRIGALIENĖ. Liudo Dovydeno literatūrinės premijos laureatė Ieva Dumbrytė apie gautą apdovanojimą: „Tai tarsi išmintingos praeities delnas ant peties“
- 78.... VILĖ SARULIENĖ. Rokiškio kultūros mokyklos archyvas – Rokiškio kultūros istorijos dalis
- 91.... MARIJA ADOMAVIČIŪTĖ. Laiškas Mykolui Rōmeriui
- 93.... ALMA MEKŠĖNIENĖ. Vienam kely su kraštiečiu Aloyzu Pučinsku, arba Kažkas mus suvedė
- 104.... Rokiškio rajono literatų klubo „Vaivorykštė“ narės Gražinos Pitrėnienės tarmiška kūryba

Rokiškio Juozo Keliuočio
viešosios bibliotekos
Informacijos ir kraštotylos skyrius

22/5353

Gerbiamas skaitytojau,

*naujame žurnalo numeryje rasite daug kultūrinės tematikos skaitinių, istorinio krašto paveldo dokumentikos ir šaltinių, meninės kūrybos, kultūros vertę kuriančių iniciatyvų ir veiklų. Buvimas kultūros lauko erdvėje nulemia daugelio žurnale sutinkamų asmenybių poreikius saviraiškai, mokymuisi, pasirinkimui. Apsisprendimą būti valstybininku kraštiečio Juozo Tūbelio gyvenimo kelyje formavo teisingo ir sąžiningo tėvo pavyzdys, taikus gimtųjų namų židinys, artimųjų gerumas. Monsinjoro Alberto Talačkos asmenybės švytėjimas lydėjo daugybę jo atliktų darbų: bažnytinio paveldo ir meno kūrinių išsaugojimą, bibliotekos ir reikšmingo archyvo puoselėjimą, išmintingą bendravimą. Talačkos surinktame archyve – ne vienas ir Rokiškio kraštui svarbus kultūros istorijos liudijimas, neatliktų studijų šaltinis. Išmintis pasiteisina tik darbais, kuriuos atlikdamas monsinjoras Talačka kasdien pasitikrindavo savo tikėjimą kaip asmeninį pasirinkimą. Rašytojo Rimanto Šavelio gyvenimo ir kūrybos brydės atskleidė talentingą literatūrinio žodžio meistrą, kino scenaristą. Nesvarbu, kad šios meno sritys Šavelio kūryboje tarpusavyje konkuravo: talentingas kūrėjas visada pasirenks teisingiausią sprendimą. Kuris režisieriaus Manto Kvedaravičiaus likimo ženklas nulėmė tokį sudėtingą ir tragišką kūrėjo kelią? Juk ne Kanų festivalio kilimas buvo režisieriaus gyvenimo ir kūrybos tikslas. Pasirinkimas būti mieste, kuriam Mantas pajuto keistą trauką, kurti ir pasakoti kino kalba tragišką miesto istoriją – ne atsitiktinumas, o duotybė kūrėjui, kurios išpildymui reikėjo be galo skaudžios aukos. Laisvam pasaulio piliečiui tenka ir ateityje teks dar didesnė atsakomybė, keičiantis vertybių sampratoms, išsaugoti materialią ir nematerialią kultūros vertę. Frydricho Šilerio baladės sentencija *Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango* – gyvuosius šaukiu, mirusius apraudu, audras nutildau – buvusi ant senųjų Rokiškio varpų, kaip sakralusis paveldas, išlietas ir ant naujųjų Rokiškio varpų, tegu gaudžia tik taikiame pasaulyje.*

Nuoširdžiai dėkoju straipsnių autoriams už išsakytas mintis, už asmenybių pristatymą iš istorinės perspektyvos, krašto tarpukario archyvų, šaltinių studijas, apibendrinimus ir įžvalgas. Už pirmąjį, bet drąsų kūrybinio jaunimo žodį. Dėkoju fotografui Albinui Kuliešiui už iliustracijas ir sustabdytas unikaliosios Rokiškio miesto architektūros fotoakimirkas. Už žurnalo dizaino sprendimą dėkoju leidėjams.

Malonios ir taikios skaitymų vasaros.

Su pagarba,

Alicija Matiukienė

Rokiškio rajono savivaldybės
Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos direktorė,
Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo
studijų centro pirmininkė

Juozas Tūbelis ir gimtasis kraštas

VIOLETA ALEKNIENĖ

Panemunėlio parapijoje gyvenusi garsioji Tūbelių šeima Lietuvai davė išskirtinę asmenybę. Carinės Rusijos okupacijos laikotarpiu Juozas Tūbelis, įvairiomis priemonėmis kovodamas už lietuviybę, praėjo aštriais akmenimis grįstu mokslo keliu. Sunkus istorinis laikotarpis, tautos šaknis sauganti ir puoselėjanti šeima, „kokią mes pažįstame, branginame ir kurios pavyzdį stengiamės sekti,“ kaip 1936 m. rašė A. Dėdelė, paveldėtas charakteris suformavo

Правильно окрестить	Число. Родители. Биратели.	Когда, где, кто и какъ, одною-ли водою или со всеми обрядами таинства окрестить?	Какихъ родителей и къ какому сословию или обществу они принадлежатъ, когда и где, т. е. въ какомъ приходѣ родятся крестимый?	Кто были по имени прозванію восприемники при с. крещеніи и кто, присутствовали?	Рукопримательство свидетелей, записки по желанію.
38. 6. 12.		Морецкая	и Кирпач	Морец	

Juozo Tūbelio krikšto įrašas Panemunėlio Šv. Juozo Globos bažnyčios knygoje 1882 m. balandžio 12 d.

Panemunėlio pirmoji medinė bažnyčia, statyta 1771 m.

Juozo Tūbelio tėvas su žmona Veronika ir trimis jauniausiais vaikais – Ona, Liogina ir Emilija. XIX a. pab. Nuotr. iš asm. H. Baltuškaitės albumo

būsimą laisvos valstybės kūrėją. Jam buvo lemta kurti „Tautos mokyklos“ pagrindus, vykdyti ekonomines reformas, išlaikyti lito stabilumą...

Šiame straipsnyje „Juozas Tūbelis ir gimtasis kraštas“ chronologine tvarka nėra tiksliai aprašoma biografija. Autorė, naudodama bendrus jo gyvenimo faktus, išlikusių žmonių prisiminimus, spaudoje esančius

straipsnius ir žinutes, skaitytojui siekia parodyti, kodėl šis valstybės vyras, turėdamas darbo dienas neužtenkančią dienotvarkę, niekada nepamiršo gimtinės ir kuo galėdamas darė įtaką Rokiškio apskrityje vykstantiems švietimo ir ekonomikos pertvarkymams.

Autorė nebūtų galėjusi parengti straipsnio be Rokiškio krašto muzie-

jaus darbuotojų direktorės Nijolės Šniokienės, pavaduotojo Giedriaus Kujelio, vyr. fondų saugotojos Linos Daščiorienės, archyvarės Vilės Sarulienės. Ji dėkinga Rokiškio

Buvusi Panemunėlio klebonija, statyta 1791 m. Nuotr. iš asm. L. Kepalienės archyvo

Buvusi Panemunėlio rusiška pradžios mokykla, perstatyta 1908 m.

Pirmojo slapto lietuviško vaidinimo artistai po A. Keturakio spektaklio „Amerika pirtyje“ Ilgalaukių kaime, 1904 m. Nuotr. iš asm. O. Skipskienės albumo

dekanato dekanui Eimantui Novikui. Būdamas labai užimtas rado laiko Panemunėlio Šv. Juozapo Globėjo bažnyčios knygoje surasti J. Tūbelio krikšto įrašą. Prie straipsnio rengimo prisidėjo panemunėliečiai Danutė Vinkšnelienė, Janina Kazickaitė, Joana Tunaitienė ir

Algimantas Kepalas. Jie pateikė savo ir tėvų perduotus prisiminimus (taip pat panaudojau turimas anapilin išėjusių šio krašto žmonių Juozo Rudoko, Veronikos Siminonienės, Vlodo Stakulio, Liudvikos Kepalienės, Romo Zizo, Antano Bimbos išsaugotas mintis).

Gaspadoriškasis Panemunėlio parapijos ūkininkas

Ankstyvo pavasario dieną – 1882 m. balandžio 6 d. – Rokiškio apskrityje, Ilgalaukių kaime, pasiturinčioje ūkininkų Juozo ir Barboros Tūbelių šeimoje gimė sūnus, labai lauktas antrasis vaikas.

Niekas tada nežinojo, kad šiam berniukui bus lemta kurti Lietuvos valstybę, padėti ekonomikos pagrindus, tvarkyti biudžetą.

Praėjus aštuonioms dienoms nuo gimimo, tų pačių metų balandžio 12 d. iš Ilgalaukių kaimo išvažiavo dviems arkais pakinkyta lineika. Mažasis berniukas su tėvais ir būsimąja krikštamote išvyko į pirmąją kelionę. Krikštamotė Aleksandra Chileveskaitė įnešė kelių dienų kūdikėlį į nedidelę medinę Panemunėlio bažnytelę. Prie Didžiojo altoriaus pasitiko kun. Jonas Katelė. Sūnus buvo pavadintas tėvo Juozo vardu. Šio gyvenimo fakto liudytojas – Panemunėlio Šv. Juozapo Globos bažnyčios metrikų knygoje esantis įrašas.

Juozuko mama Barbora Stašytė-Tūbelienė mirė sulaukusi 22 metų. Padėti namų ūkio ruošoje ir auginti našlaičius reikėjo moters pagalbos. Tėvas vedė antrą kartą. Antroji žmona Veronika Jankevičiūtė-Tūbelienė dar pagimdė tris vaikus: Oną, Emiliją ir Lionginą. Šeimoje niekas vaikų neskyrė. Visus vienodai auklėjo, skatino būti darbščius, mokytis, gerbti ir mylėti artimą. Garsios Tūbelių šeimos atžalos vienas kitu rūpinosi, vienas kitam padėdavo, artimai bendravo.

Juozukui su medine skrynele ant pečių, vėliau besimokant Mintaujos, Liepojos gimnazijose gyvenant Rygoje ir studijuojant Varšuvoje į Panemunėlį nebuvo ilgas kelias iš Ilgalaukių, Meldeikių ir Augustinavos. Kelyje gimdavo įvairios svajonės, kurias vėliau įgyvendino

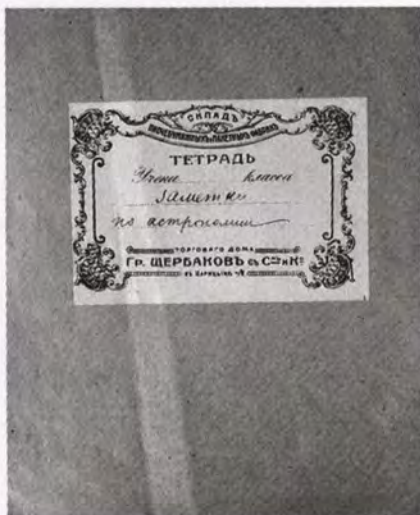
daug ir kruopščiai dirbdamas. „Šios vietovės iš pat mažens išugdė jame tokią didelę savo kalbos, savo žmonių, savo krašto žemės meilę. O retai kurioje asmenybėje tesusikaupiančius visus geruosius lietuvių būdo savumus, ypač nepalenkiamą valią, nepakartojamą energiją, darbingtonumą, teisingumą ir realią gyvenimišką išmintį jis paveldėjo iš savo tėvo“¹. Taip jį apibūdino A. Dėdelė. Lietuva buvo rusinama įvairiomis priemonėmis. Panemunelio parapijos žmonės nepasidavė rusinimui. Jie vykdė visus kun. J. Katelės paliepimus. Visi kalbėjo savo gimtąja kalba, skambėjo dainos, net ir žemė kartu su gamta lietuviškai alsavo.

Vyresnysis J. Tūbelis iš tėvų paveldėjo 20 hektarų. Greitai jį padidino iki 56 hektarų. Martiniškėnų kaimo gyventojas Romas Zizas yra pasakojęs, kad šio ūkio šeimininkas jau yra tuo metu turėjęs vilnų karšimo mašiną. Nusipirkti didesnę žemės ūkį pinigų užsidirbo kirsdamas ir

Tėvas Juozas Tūbelis

parduodamas mišką. Visą medieną teikdavo geležinkelio bėgiams tiesti. Praėjus keliems dešimtmečiams po baudžios panaikinimo, įsigijo nustekentą svetimtaučio ūkį Augustinavoje. Žemė seniai nebuvo mačiusi plūgo. Be to, pelkėta, krūminga. Pasamdyti darbininkai

Rusiškos mokyklos sąsiuvinio viršelis

iškirto krūmus, iškasė griovius vandeniui nutekėti. Šis darbštuolis dar papildomai išsinuomojo 200 hektarų žemės Meldeikių kaime. Dvarelis savininkas žemės nedirbo, o tik uliavojo Dinaburge ir kituose miestuose. Turėdamas gerą širdį, naujasis nuomotojas ne tik mokėjo už žemę, bet ir skolindavo pinigų. Skola išaugo iki 10 000 rublių. Vieną naktį

Juozas Tūbelis – Mintaujos gimnazijos mokinys, 1894 m.

buvo padegtas namas. Šeimyna vos spėjo išsigelbėti. Po gaisro J. Tūbelis net nesibylinėjo dėl skolos. „Kaip gyvenu, taip ir gyvensiu“; – tarė savo vaikams². Jis iki savo mirties gyveno ir dirbo Augustinavoje.

Augustinavos dvarelis tapo prieglobsčiu aplinkinių neturtingų

Bimbų kaimo gyventojas Kazimieras Naujikas, apie 1904 m. Nuotr. iš asm. O. Skipskienės albumo

kaimų žmonėms. Vyresnieji Tūbeliai, panašiai kaip kun. J. Katelė, su kiekvienu apsilankiusiu rasdavo laiko pakalbėti, paklausdavo, kuo gali padėti. „Mano mama Ona Galvydytė tarnavo pas Tūbelius. Ji siūdavo šeimynai drabužius. Reikalui esant šeimininkas siūti nuveždavo į Turdvario dvarą. Kiekvienos dienos pavakarę grįžtant

Varšuvos universiteto studentas, 1906 m.

mamutei šeimininkė įdėdavo 5 kiaušinius parnešti mano bobutei. Nepamiršdavo į maišelį įpilti miltų gyvuliams. Nukirstus ir sutvarkytus žabus, storesnius medžius liepdavo vežti labai sunkiai gyvenantiems parapijos gyventojams³; – pasakojo Janina Kazickaitė. Karta iš

Ona Tūbelytė-Baltuškienė su sūnumi Feliksu ir dukra Genovaitė, apie 1920 m.

kartos sklido kalbos, kad samdinių niekada neskriausdavo, sočiai valgdydino, net ir biednesniam drabužį liepdavo pasiūti, mokėjo suderėtą algą. Darbininkai čia tarnaudavo po dvidešimt ir daugiau metų.

Aplinkiniai J. Tūbelio gerumu mėgo pasinaudoti. Prieš sėją kartais ir šeimnininkai pritrūkdavo grūdų. Pasak dukros Onos, „atėjusiam rugių skolinti ūkininkui tėvas, nė pusės žodžio nesakęs, tuoj pats šokdavo atseikėti“⁴. Panemunėlietis Vladas Stakulis iš tėvų yra girdėjęs „vieną kartą J. Tūbelį truputėlį įkaušusį Rokiškio mieste areštavo policija. Kai seniokas pasakė, kas esantis, tvarkos saugotojai ėmė atsiprašinėti. Ministerio tėvas perbraukė per ūsus ir protingai prašneko. Nereikia taip nepagarbiai elgtis su paprastais žmonėmis. Juk kiekvienas turim teisę atsipalaiduoti šventadieniais po sunkių darbų“⁵.

Vyresnysis J. Tūbelis buvo uolus katalikas, susipratęs lietuvis, artimas parapijos geradarių bičiulis, švietėjiškos, kultūrinės, ūkinės veiklos pagalbininkas. Visos panemunėliečių kartos turi būti dėkingos ne tik kun. J. Katelei, bet ir didžiausiam mecenatui už neogotikinio stiliaus didingos Panemunėlio Šv. Juozapo Globos baž-

Ona Tūbelytė-Baltuškienė su vyru Juozu Baltuška, apie 1910 m. Nuotr. iš asm. A. Baltuškaitės albumo

nyčios pastatymą. J. Tūbelio lėšas skyrė pamatų padėjimui, Didžiojo altoriaus įrengimui, šventoriaus, parapijos kapų aptvėrimui akmenų tvora. Apmokėdavo kitas išlaidas. Jo skirtos lėšos sudarė 1/3 dalį viso bažnyčios biudžeto. Mecenasas pyko, kad bažnyčios statybą mažai remia ponas K. Sventeckis ir kiti palivarkų savininkai. Pyktelėjęs Tūbelis sakydavo: „Jiems tik lomkoje sėdėti, o bažnyčios statyti nereikia“⁶. Apie šio žmogaus paprastumą liudija Danutės Jurgelionytės-Vinkšnelienės prisiminimai. Jo dviejų arklių vežimaitis visada stovėdavo prie bažnyčios, o pono Vlodo Biknevičiaus karieta klebonijos kieme. Biknevičiai į Dievo

namus įžengdavo pro zakrastijos duris ir per šv. Mišias sėdėdavo Didžiojo altoriaus dešinėje pusėje⁷.

J. Tūbelis ūkininkavo sūnaus patarimų klausdamas. Laikėsi sėjomainos reikalavimų, auginojavus, linus, gerino gyvulių produktyvumą. Labiausiai jis didžiavosi savo žirgais. Jiems buvo skiriama ypatinga priežiūra. Vietos gyventojai juos vadino juodvarniais. „Ūkį valdė didelį, turėjo dvi kuliamąsias, dvi pjaunamąsias ir kitos to laikotarpio modernios technikos“⁸; tokį ūkio aprašą randame R. Zizo prisiminimuose.

J. Tūbelis turėjo stiprią sveikatą. Tik paskutiniaisiais metais prieš mirtį buvo nusipirkęs akinius. Jo širdis nustojo plakusi 1934 m. rudenį. Mirė turėdamas 87 metus. Palaidotas Panemunėlio parapijos kapinėse. Į paskutinę kelionę išskirtinį ūkininką lydėjo beveik visa parapija. Gedulo varpai skambėjo iki pat kapinių. R. Zizas miglotai prisimena ministro pirmininko J. Tūbelio tėvo laidotuves: „Vežiau ponus į J. Tūbelio laidotuves. Po laidotuvių teko su juo kalbėtis. Buvo išvargęs, pabalęs, matėsi, kad pergyvena. Jis mus, šoferius, gerai priėmė, atskirai davė gerti ir valgyti“⁹. Visą laiką vyresnysis J. Tūbelis turėjo viltį, kad sūnus, baigęs mokslus, sugrįš į gimtinę ir ūkininkaus. Tačiau sūnaus reikėjo atgimstančiai Lietuvai.

Juozas Tūbelis Panevėžio slaptos mokyklos auklėtiniai su mokytojais Juozu Tūbeliu ir Juozu Kubiliumi, 1903 m.

Širdies pašaukimas – būti agronomu

Sūnus Juozas beveik viskuo buvo panašus į tėvą. Tvirtą lietuvišką jaunojo J. Tūbelio asmenybę formavo ne tik tėvo gyvenimo būdas, bet ir krikštatevio kun. J. Katelės asmenybė. Įtakos turėjo lietuvybės spinduliais šviečianti pati gimtojo krašto erdvė.

Krikštastūnio gabumus pirmasis pastebėjo parapijos geradaris.

Panemunėlyje jis 1893 m. baigė rusišką pradžios mokyklą. Kun. J. Katelė nedraudė vaikų leisti į minėtą mokyklą. Norint studijuoti aukštosiose mokyklose, reikėjo mokėti rusų kalbą. Rusiškos mokyklos aplinka nesugebėjo iš jauno berniuko gyvasties išrauti savos genties šaknų. Visą gyvenimą liko kovotojas už laisvą ir nepriklausomą Lietuvą. Daraktorinės mokyklos neprireikė, nes puikiai sugebėjo mokytis savarankiškai. Leidinyje „Jaunoji Lietuva“ rašoma: „Pradžios mokyklą J. Tūbelis lankė labai mažame Panemunėlio bažnytkaimyje. Mokiniais nebuvo kur gyventi. Iš aplinkinių kaimų vaikai ateidavo pėsti. Šaltuoju metų laiku jie gyvendavo špitolėje arba mokyklos karceryje, didokam, tamsiam kambary. Čia kartu gyvenono po dešimt ir daugiau mokinių. Tuo metu tarp stipresnių ūkininkų ir miestelėnų buvo jaučiamas palinkimas į lenkiškumą... Jaunas ir simpatiškas mokytojas Slavianskis greitai iš lenkiškumo pasukdavo rusiškumą“¹⁰. Tačiau lietuvybės nugalėti niekas negalėjo, ypač kun. J. Katelės mokinių širdyse.

Daugelis tuo laikotarpiu Aukštaitijoje gyvenusių jaunų žmonių vyko mokytis į Mintaujos gimnaziją. Mokydamasis gimnazijoje jaunas Tūbeliukas nenutolo nuo lietuvybės, atvirkščiai, siekė kuo daugiau sužinoti ir dalyvauti visuomeninėje lietuvių mokinių ir mokytojų organizuojamoje veikloje. Visiems į

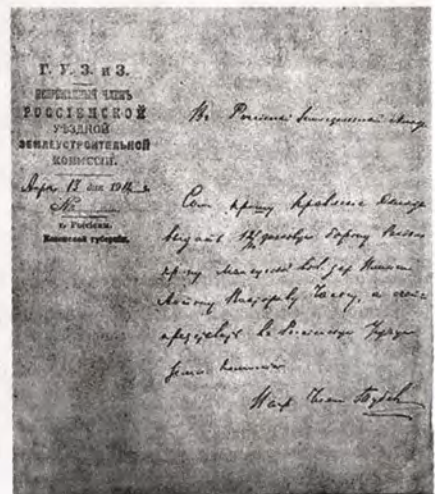
Juozas Tūbelis (sėdi ketvirtas iš kairės) išleistuvėse Raseiniuose, 1913 m.

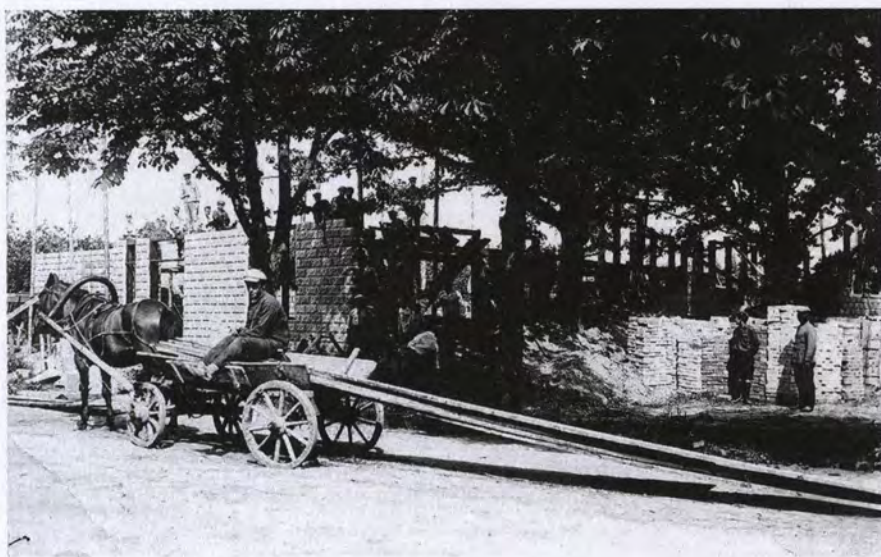
Salų žemės ūkio kooperatyvas „Dirva“. Nuotr. iš RKM

akis krito suole sėdintis baltaplaukis, ramus, labai tvarkingai apsirengęs jaunuolis. Nuo pat pirmos klasės buvo geriausias klasės mokinys. Taupydamas tėvo lėšas, gyveno labai kukliai. Su visais draugais kalbėdavo lietuviškai. „Iš tėviškės buvo pamilęs liaudies dainas. Su draugais lietuviškai dainuodavo ypač pamėgtas „Tu, Lietuva, tu Dauguva“, „Eglės medis man patinka, kad žaliuoja visados“. Slapčia dalino ir skaitė iš tėviškės atvežtas uždraustas lietuviškas knygeles“¹¹. 1896 m. Mintaujos gimnazijoje buvo įsakyta stačiatikiams ir katalikams melstis lietuviškai, o evangelikams vokiškai. Mokiniai sutarė svetima kalba maldos neskaityti. Tekstą turėjo skaityti geriausias klasės mokinys J. Tūbelis. Jis griežtai atsisakė. Kuklusis J. Tūbelis buvo pašalintas iš gimnazijos. „Vilko bilietai buvo įteikti 32 lietuviams mokiniams“¹².

„Kai trečiaklasį sūnų išvarė iš gimnazijos, išvarytojo tėvui, žinoma, taip pat pasidarė skaudu. Jis tuojuo nuvyko pas sūnų į Mintaują. Bet už tai jo nebarė. Paliko sūnui dar savo laikrodėlį, „kad, girdi, nebūtų kartais markotnas. Taip prastarė grįžęs į Augustinavą dukterims“¹³.

Juozo Tūbelio 1912 m. pasirašytas Raseinių žemės tvarkymo komisijos raštas

Salų pieninės statyba 1932 m. Nuotr. iš RKM

Ne visi mokiniai, pašalinti iš Mintaujos gimnazijos, toliau ieškojo galimybių mokytis. Juozas apie tai net nesvarstė. Į Petrapilį išvažiavo su rekomendaciniu kun. J. Katelės laišku. Ten nebuvo priimtas nė į vieną gimnaziją. Siekdamas savo tikslo, gimnazistas sugebėjo susitikti su švietimo padėjėju. Valdininkas liepė grįžti į Mintaują.

Mintaujoje J. Tūbelis mokėsi privačiai. Dr. K. Jokantas yra sakęs, „kad bent kartą J. Tūbelis būtų net kalbėjęs su juo apie save, o ne apie viešuosius tautos reikalus¹⁴“.

1898 m. lengvai pavyko išlaikyti egzaminus į Liepojos gimnazijos penktą klasę. Naujoje vietoje greitai surado kur save realizuoti. „J. Tūbelis suaktyvino slaptų lietuviškų

būrelių veiklą“. Jauni gimnazistai ėmė rašyti straipsnius į „Varpą“, „Ūkininką“, „Tėvynės sargą“, „Žinyčią“. „J. Tūbelis tapo pavyzdžiu kitiems kaip visada, kur tik leidžia galimybės kalbėti ir rašyti lietuviškai. Visus apdalindavo draudžiamais lietuviškais raštais ir lietuviškomis brošiūromis¹⁵“.

Gimnaziją J. Tūbelis baigė 1902 m. pavasarį. Draugas K. Jokantas kalbino studijuoti istoriją. Jis ilgokai galvojęs pasakė, kad „istorikas gali ir progos negauti savo krašte įsikurti¹⁶“. Nors buvo daug vidinių prieštaravimų dėl ateities, bet žinojo, koku mokslo keliu eiti, kad galėtų grįžti į Lietuvą. Gal tėvų paskatintas ar išvelgdamas medicinos mokslo naudingumą, pasirinko studijuoti mediciną Varšuvos universitete. Per metus suprato, kad medicinai pašaukimo neturi. Užaugęs kaime, matydamas tėvo ūkininkavimą, suprindamas, kad ateityje viskas privalės keistis, siekdamas likti tėvynėje, pasirinko studijuoti agronomiją.

Salų pieninės atidarymas, 1932 m. Nuotr. iš RKM

Obelių pieninės statyba iki Antrojo pasaulinio karo. Nuotr. iš RKM

A. Dėdelė savo knygoje rašo, kad gal jo apsisprendimą lėmė atsitiktinai pamatytas naujai išvestos obelių veislės sodo žydėjimas. Universitete metų eigoje nebuvo galimybės pakeisti specialybės. Teko metus laukti.

Panevėžio mieste 1903 m. įsteigė slaptą mokyklą. Tokiam kilniam darbui pritarė krikštaitė, mokyti jaunimą padėjo vaikystės draugas ir kaimynas J. Kubilius. Minėtame mieste išsinuomojo Smėlio gatvėje pusę medinio namelio. Iš tėviškės atsivežė seseris Viktoriją, Emiliją ir brolių Lionginą. Kartu su jais atvyko Viktorija Kubiliūtė-Adomonienė. Jaunieji mokytojai vakarais mokydavo miestiečių vaikus. Už uždirbtas savo lėšas nupirkdavo vadovėlių, mokėjo nuomos mokesčių. Maisto produktais aprūpindavo tėvai. Ši mokykla buvo pirmoji lietuviybės kregždė, nutupdyta už Panemunėlio parapijos ribų.

Gyvendami Panevėžyje abu mokytojai lankė slaptus suėjimus J. Matijošaitienės-Biliūnienės bute. „Daugiausia rūpindavosi ūkininkų

Obelių žemės ūkio kooperatyvo „Viltis“ pastatas

reikalais ir gyvenimu, kalbėjo apie žemės ūkio Lietuvoje pakilimo raidą. J. Tūbelis, visa tai girdėdamas, į lieuvių kalbą išvertė Mečiaus „Žemės aprašymą“. Vertimą ištaisė J. Jablonskis. Pirmą kartą leidinukas buvo išleistas 1906 m. Vilniuje.

Apie lietuviškos spaudos grąžinimą J. Tūbelis sužinojo Rygoje skaitant laikraštį gatvėje. 1905 m.

revoliucija vėl sujaukė studijas. Į Vilnių atvyko pakviestas mokslo draugų. Susitiko su bendramoksliu A. Smetona, kalbininku J. Jablonskiu. Dirbo laikraščiuose „Vilniaus žinios“, „Lietuvos ūkininkas“. Toliau rašė lietuvių kalbos skaitymų chrestomatiją.

Prasiautus neramumams carinėje Rusijoje, 1908 m. pavasarį baigė Varšuvos universitete agronomijos studijas. Jaunojo agronomo Lietuvoje niekas nelaukė.

Darbingos ir kūrybingos atostogos tėviškėje

J. Tūbelio paskatinti mokslo metų vasaros atostogų metu studentai veltui laiko nešvaistė. Išsisklaidęs po visos Aukštaitijos užkampius jaunimas organizavo įvairią kultūrinę ir švietimo veiklą. Ji kaip oras ir vanduo buvo reikalinga toliau neleisti užgesti lietuviybės židiniui.

Mažytis Panemunėlio bažnytkaimis sukurtėdavo kaip bičių avilys. Nuo atvažiuojančių svečių ir vietinių iš parapijos kaimų net

Duokiškio pieninė iki Antrojo pasaulinio karo

vieškeliai skęsdavo dulkėse. Visi buvo laukiami ir sutinkami paties kun. J. Katelės ir jo giminaičių. Visiems čia užteko veiklos, kuri toliau puoselėjo neįkainojamus dvasinius turtus. Veiklių kunigo mokinių ir parapijiečių pastangomis XIX a. pab.–XX a. pr. Panemunėlis tapo Lietuvos Aukštaitijos kultūros sostine. Geradarių kunigo pastangomis beveik visi čia gyvenantys žmonės mokėjo skaityti, rašyti, skaičiuoti. Klausydamas savo mokinių patarimų, įvairių pasakojimų kun. J. Katelė ėmėsi dar platesnės lietuviybės išsaugojimo veiklos. Užsidegęs kunigo idėjomis jaunimas pranoko paties mokytojo lūkesčius. Pirmojo slaptos lietuviškos vaidinimo premjera, kuri įvyko Naujūjų palivarke, tuo laiku prilygo stebuklui. Buvo suvaidinta J. Tumo parašyta pjesė „Nepadėjus nėr ko kasti“. Kun. J. Katelė ir jo bendraminčiai suprato, kad lietuviški vakarai, kuriuose yra atkuriamas kiekvienam sodžiui

žinoma kasdieninė aplinka, naudojant paprastą, šmaikštų, kvėpiantį lietuvišką žodį, yra suprantama ir pradžiamoksliui neišėjusiam. Slapti vaidinimai buvo tarsi tautos sąmonės akcija.

Nepraėjus nė metams vaidinimai buvo pradėti rengti visoje parapijoje. Graži ir visiems priinama iniciatyva pasiekė Kupiškio, Rokiškio, Panevėžio kraštus. J. Tūbelis kartu

su tėvu dalyvavo Panemunėlyje slaptai įkurtoje „Žvaigždės“ draugijoje, kurios nariai rinko šio krašto tautosaką ir siuntė dr. J. Basanavičiui į Bulgariją.

„Bene 1901 m. vasaros atostogų metu, jis savo tėvo daržinėje, Augustinavoje, pastatė Keturakio komediją „Amerika pirtyje“. Išmokė rolių savo seserį Onutę, vieną savo darbininką, aplinkinių sodžių siuvė-

Panemunėlio miestelio pieninė, statyta 1925 m.

Panemunėlio gyventojai prie miestelio pieninės, 1954 m

jus Kazimierą Naujiką ir Apoloniją Čypaitę, pats režisavo, pats pasiėmė vieną rolę ir pastatė vaidinimą¹⁷. Plėtėsi vaidinimų repertuaras, didėjo talentingų liaudies teatro artistų gretos. Į vaidinimus dviračiu iš Šimonių atvykdavo būsimas teisininkas J. Bugailiškis. 1907 m. J. Tūbeliui, V. L. Mironui ir kitiems vaidintojams padedant Tindžiulių kaime buvo surengtas vaidinimas „Valsčiaus sūdas“.

J. Tūbelio pakviestas tyrinėti šio krašto tarmės atvyko Mintaujos gimnazijos lietuvių kalbos mokytojas J. Jablonskis. Su juo dirbo ir visur draugą lydėjo buvęs mokinys. „J. Tūbelis tapo iš tikrųjų vienu iš geriausių lietuvių kalbos mokytojų, o ypač savo tarmės žinovu“¹⁸.

Nuoširdus ir sumanus jaunas agronomas tapo viso parapijos jaunimo lyderiu. „Atostogaudamas, net ir vadovaudamas Lietuvos valstybės ministrų kabinetui, kiekvieną dieną keldavosi labai anksti, dar prieš saminiams pabundant, apeidavo tėvo laukus. Atsikėlusį šeimyna rasdavo prieangyje nuo rasos sušlapusius čiabatus. Diskutuodavo pusryčiaudami su tėvu“¹⁹. Tokius prisiminimus yra savo dukrai J. Kazickaitei perdavusi motina Ona Galvidytė-Kazickienė. Sūnus padėdavo visuose ūkio dar-

atskirų darbų pabaigtuvėmis. Kartu su jaunimu lankydavosi gegužinėse, dainuodavo. Mėgo kartu su darbininkais žvejoti Notigalės ir Beržuonos ežeruose, juose maudytis. „Vieni ežere plaukydavo, o kiti krante laužą kūrendavo, kad po maudynių sušalę galėtų prie ugnies sušilti“²⁰.

Sekmadienis visai Tūbelių šeimai buvo šventa diena. Beveik kiekvieną sekmadienį tėvo juodieji arkliai su šeimyna pasiekdavo Panemunėlio miestelį. „Jaunasis Tūbeliokas į bažnytelę ir susitikti su draugais retsykais važiuodavo

Panemunėlio (Smarkupio) durpyno darbininkai, apie 1933 m. Nuotr. iš L. Kepalienės albumo

Panemunėlio (Smarkupio) durpyno darbininkai, apie 1947–1950 m. Nuotr. iš L. Kepalienės albumo

buose. Mokė namuose aplinkinių kaimų jaunimą, kurie ruošėsi studijuoti aukštosiose mokyklose.

Augustinavos dvarelis garsėjo ne tik puikiu ūkininkavimu, bet ir

dviračiu. Dviratį palikdavo Rudokų kieme,²¹ yra sakes J. Rudokas. Šv. Elzbietos atlydai – didžiausia ir gražiausia parapijos šventė. Po šv. Mišių ir po spacerų (pasivaikščiojimų)

Pandėlio pieninės darbuotojai prie pieninės pastato, 1937 m.

prasidėdavo pakermošės linksmybės. Kol dar gyvas buvo kun. J. Katelė, grodavo styginių orkestras, dainuodavo choras, vaišindavosi prie vaišių stalo, vaikščiodavo po sodą, klebonijos kiemą. Nepastebėdavo, kaip ateidavo vakaras. Mirus kunigui, viskas prablėso. Tačiau J. Tūbeliui meilė, ilgesys, atmintis Panemunėlio kraštui neišblėso iki pat miries.

Vieną knygų pervežimo kelionę J. Tūbelis prisiminė visą gyvenimą. Jis kartu su draugais J. Bugailiškiu ir F. Vizbaru uždraustas knygas gabeno net iš Kretingos. Kelionės metu jaunuoliai sustojo pailsėti Šiaulių klebonijoje. Vikaras Šultė vieną knygų lagaminą paėmė. Kupiškio stoty visi trys prisirišo knygas prie dviračių ir

Panemunėlio gel. stoties gyvenvietės pradinė mokykla 1936 m. Nuotr. iš O. Skipskienės asm. albumo

sėdo važiuoti. Prie F. Vizbaro stauga priėjo žandaras. Pokalbio metu paaiškėjo, kad jam patiko dviratis. F. Vizbaras, nieko nelaukęs, pradėjo greičiau minti pedalus, pabėgo nuo žandaro ir pasivijo draugus. Panemunėliečiai pernakvojo Juodžiūnų kaime. Kitos dienos rytą pasiekė Augustinavą.

„Bet toks jis buvo – visas atsidavęs Lietuvai,“ – I. Jakubavičienė

Lietuvos jis nepaliko, bet negavęs valdiškos tarnybos buvo priverstas dirbti mokytoju Rygoje. Laisvu laiku „važinėjo po įvairias Lietuvos vietas, kur galėdamas skaitė ūkininkams paskaitas, laikraščiams rašė straipsnius iš ūkininkų gyvenimo“²². Labai greitai pasklido kalbos apie jaunojo agronomo talentą. 1909 m. jis buvo pakviestas į Panevėžį ruošti žemės ūkio parodas²³. Tris metus dirbo žemėtvarkininku. 1911 m. pradėjo dirbti Raseinių apskrities žemės tvarkomosios komisijos būtinuoju nariu. „Tarytum pats likimas lėmė J. Tūbeliui atsidurti į pačią žemės ūkio širdį – mūsų ūkininkiją, patirti jų būtį ir opiausius klausimus“²⁴. Pasak jo amžininkų, agronomą ūkininkai labai mylėjo, pasitikėjo. „Jis ir naudojo visas priemones lietuviams ekonomiškai stiprinti“²⁵.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, jaunuolis buvo pašauktas į Rusijos kariuomenę. Karininkai, žinodami jo išsilavinimą, paskyrė dirbti intendantūros darbą – rūpino kariuomenei maistą, globojo pabėgėlius, tvarkė iš kautynių zonos evakuotas įstaigas. „Yčas pasakoja, kad intendanto J. Tūbelio užrašų knygutėje nuolat buvo marginama įrašais visokių produktų. Kai jis su Tūbeliu grįžo į Vilnių, komitetas cukraus turėjęs iki valios, o vilniečiai su dėkingumu minėję J. Tūbelio dosnią ranką“²⁶.

Sudarant naują laisvos Lietuvos vyriausybę dvidešimt aštuonerių metų agronomas paskiriamas žemės ūkio ir valstybės turtų ministru (1919–1920). Pradėti atkurti žemės ūkį reikėjo beveik nuo nieko. Pirmiausia buvo pradėtos vykdyti žemės ūkio reformos. Labai trūko specialistų. 1920 m. rudenį jo iniciatyva buvo įkurta Dotnuvos žemės ūkio ir miškininkų mokykla. Mokyklos direktoriumi buvo paskirtas kraštietis agronomas A. Vienožinskis. Ministerijoje dirbo nuo šešių iki devynių valandų per dieną.

1926 m. seime nedavus tautininkams vietos. J. Tūbelis liko dirbti ministerijoje patarėju. Jo rūpesčiu buvo sudaryta speciali komisija, kuri tyrė, kokia gyvulininkystės ūkio šaka geriausiai tiktų Lietuvai. Norint sėkmingai ūkininkauti, Lietuvos žemės ūkiui reikėjo investicijų. Buvo gauta 1 mln. kredito, už kurį nupirka geros veislės galvijų, arklių ir pieninės mašinų. Grūdams laikyti geležinkelių stoties gyvenvietėse pradėti statyti sandėliai.

Siekiant toliau vystyti žemės ūkį, būtinai reikėjo įsteigti organizaciją, kuri imtųsi koordinuoti šios srities darbą. 1921 m. spalio 16 d. įkurta žemės ūkio organizacija ir patvirtinti įstatai. Jis važinėjo po visą Lietuvą, rengė susitikimus su apskričių savivaldybių darbuotojais, prižiūrėjo

vykdomą žemės reformą. Po trejų metų pasimatė pirmieji rezultatai. Visoje Lietuvoje atsirado žemės ūkio draugijų skyrių ir atskirų žemės ūkio draugijų. J. Tūbelis buvo už bendradarbiavimą ir kooperatinių įstaigų lygiagrečių veikimą. Pavienės kooperatyvų veiklos negalėjo būti. Kartu su kolegomis 1923 m. įkūrė pirmąją bendrovę „Lietūkis“, o 1927 m. vėliau pradėjo veikti pieno perdirbimo bendrovių sąjunga „Pienocentras“, 1925 m. – akcinė bendrovė „Maistas“. Mūsų kraštiečio dėka per du dešimtmečius žemės ūkis tapo prekiiniu. Pavyzdžiui, pagal linų auginimą Lietuva užėmė antrą vietą Europoje, po Lenkijos, pieno perdirbtų produktų eksportas sudarė 20, 5 procento.

Dar su didesne atsakomybe į žemės ūkio šakų modernizavimą paniro 1929 m. tapęs geriausio draugo, Lietuvos prezidento A. Smetonos sudarytos valstybės ministru pirmininku. Visi žino, kad prezidentas nepasitaręs su J. Tūbeliu nepriimdavo jokio vyriausybės sprendimo. Buvo padaryta ir klaidų. Jis prieštaravo likviduoti stambiąją žemėvaldą. Kraštietis tvarkė ir valstybės finansus. Kiekvienoje srityje atsiskleisdavo taupumo bruožai. Stengėsi, kad litas visada liktų stabilus. Tarpukaryje dažnai buvo kalbama, kad Lietuva gyva tik J. Tūbeliu. Ministro pirmininko pastangomis įgyvendintos žemės ūkio reformos, sukurta moderni žemės ūkio perdirbimo pramonė, stipri kooperatinė sistema, valstybė įsitvirtino užsienio prekyboje, išsaugotas lito stabilumas.

Įvairiose valstybės pertvarkose aktyviai dalyvavo J. Tūbelio gimtosios Rokiškio apskrities gyventojai. Pateiksiu tik keletą pavyzdžių. Tai puikiai iliustruoja pirminių pieno supirkimo punktų steigimas, savarankiškas sviesto gaminimas, ūkininkų ratelių, bendrovių, koope-

Panemunėlio gel. stoties gyvenvietės pradžios mokyklos 7-osios draugovės skautai. Vadovas P. Neniškis, 1935 m.

Panemunėlio valsčiaus garbės piliečio Juozo Tūbelio pradžios mokyklos mokiniai ir mokytojai laukia atvažiuojant Lietuvos ministro pirmininko Juozo Tūbelio, 1937 m.

Lietuvos ministras pirmininkas J. Tūbelis su savo vardo mokyklos mokiniais ir mokytojais, 1937 m.

ratyvų steigimas, galiausiai pieninių statyba. Pirmosios pieninės pradėtos statyti nuo 1924, nes prieš metus buvo nupirkti pirmieji įrengimai iš Švedijos. „Tais metais suspėta įrengti 8 rankines pienines ir 24

garines pienines. Pieninės pradėjo dygti kaip grybai po lietaus“²⁷.

Pieninių statybą atskiroje vietoje reikėjo suderinti su apskrities ir valsčiaus darbuotojais, vietinių kooperatyvų nariais. Valsčiuose vykdavo

Juozas Tūbelis (viduryje) prie Panemunėlio gel. stoties gyvenvietės pradžios mokyklos, 1937 m.

bendri susirinkimai. Rokiškio apskrityje pieninės buvo pastatytos Salose, Panemunėlyje, Duokiškyje, Kamajuose, Pandėlyje, Kazliškyje, Obeliuose, Dirduose, Onuškyje ir kitur. Pagrindinis pieninių maitinimo šaltinis – durpės. Netoli jų buvo steigiami durpynai. Atokiose Rokiškio apskrities vietose atsirado nuolatinųjų ir laikinųjų darbo vietų.

Nuostabaus gamtos grožio Salų miestelyje jau 1911 m. veikė žemės ūkio ratelis, kuris vienijo 72 narius. Ratelis įgijo 2 arklines kuliamąšias. „Iš ratelio narių 2 turi separatorius, yra trijeris, vėtyklė, plūgas ir akėčios pievoms akėti“²⁸. Sališkiai, suvieniję savo išteklius su svėdasiškiais, 1914 m. įsteigė kooperatinę vartotojų bendrovę „Dirva“. Dar 1913 m. šimtas pieno pristatytojų įsteigė pieninę. Po dešimtmečio – 1932 m. – pradėta statyti garinė pieninė. Pieninę statė samdyti darbininkai, prisidėjo ir vietos gyventojai. Spaudoje buvo rašoma, kad darbininkai kibo prie vietinių merginų. Salų pieninės sviestas buvo eksportuojamas į Angliją. Po karo ši pieninė tapo Rokiškio sviesto ir sūrių gamybos cechu. Šio straipsnio autorė prisimena, kad jos dėdė Algimantas Kepalas pienovežiu vežė pieną į Salas iš Panemunėlio, nes čia

gabendavo prie Salų pieninės ir sukraudavo į pašiūrę“²⁹.

Duokiškio krašto ūkininkai anksti suprato žemės ūkio modernizavimo būtinumą. 1926 m. miestelyje vietoj kooperatyvo „Laimė“ buvo įkurtas naujas pavadinimu „Ūkininkas“. Duokiškio pieninė statyta 1925 m., o po dvejų metų įrengtas garo variklis. „1932 m. pieninės reikmėms buvo įrengtas artezinis vandens šulinys. Tada iš apdoroto pieno jau čia pat Duokiškio pieninė gamino grietinę, sviestą, kurį eksportavo net į Angliją.

Panemunėlio gel. stoties mokiniai su mokytojais Juozo Tūbelio tėviškėje Augustinavoje, 1937 m.

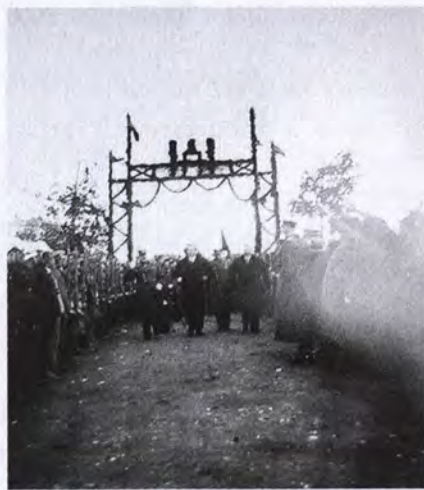
Panemunėlio gel. stoties Juozo Tūbelio pradžios mokyklos mokiniai su mokytoju Jonu Siminoniu. Nuotr. iš J. Tunaitienės asm. albumo

buvo sustabdytas pieno separavimas. Pieninės garinio katilo šildymui buvo naudojamos nuo anksčiau prie Dviragio ežero veikusiame durpyne beveik rankiniu būdu pagamintos durpės. „Žiemą briketus mašinomis

Karo metais pieninė gamino olandiško tipo sūrius. Sviestą medinėse statinėse ir kitą produkciją arkliais veždavo į Rokiškio geležinkelio stotį“³⁰. Į Duokiškio pieninę atsiųsdavo praktikos atlikti jaunus pieninin-

Panemunėlio gel. stoties gyvenvietės Juozas Tūbelio pradžios mokyklos pažymėjimas, išduotas Stanislovui Peldžiui

Juozas Tūbelis ir kiti valstybės vadovai sutinkami prie Rokiškio miesto vartų, 1934 m. Nuotr. iš RKM

Neišskiriamų draugų viešnagė

„Didelis sujudimas Panemunėlyje vyko 1927 rugsėjo 9 d. Visi laukė atvykstant Lietuvos prezidento Antano Smetonos ir su juo kartu Rokiškyje prisijungusio ministro pirmininko J. Tūbelio. Tik pradėjęs eiti aukščiausias valstybės pareigas A. Smetona važinėjo po įvairias Lietuvos vietas. Prie mokytojo M. Misevičiaus namų buvo pastatytas bromas. Jį iš ažuolo lapų nupynė ir gėlėmis papuošė merginos. Prezidentą sutiko tradiciškai – su duona ir druska,³⁴ – pasakoją šiuos vaizdus matęs šešiametis

J. Rudokas su savo tėvu. Prie bažnyčios laukė išsirikiavę Panemunėlio šauliai ir šaulės. „Panemunėly, viršaičio J. Jurgelionio ir ūkininko J. Kubiliaus pasveikintas valstybės galva lanko bažnyčią ir kleboniją“³⁵. Garbingus svečius lydi valsčiaus viršaitis J. Jurgelionis, bažnyčios komiteto nariai, ūkininkai. Pagarbą atiduoda ir šalia lomkų (bažnyčioje esantys suolai) stovintys šauliai.

Svečiai palydimi į bažnyčią ir pasodinami ažuolų vainikais papuoštoje pirmojoje lomkoje. Mišias laikė kun. K. Mockus, kuris pasakė labai gražų pamokslą. Po iškilmių bažnyčioje lydimi šaulių ir parapijiečių garbingi svečiai lanko savo mokytojo,

ypač buvo nepalankios. Švietimo sutvarkymas buvo vienas iš pagrindinių naujos valstybės uždavinių. J. Tūbeliui vadovaujant Lietuvos švietimo ministerijai buvo priimti labai svarbūs įstatymai „1918–1940 m. Lietuvoje buvo sukurta visa valstybinė sistema. Įvesta vieninga struktūra; 4 m. pradinė, 4 m. vidurinė (progimnazija), 3 m. gimnazija“³⁷. Tėvai, ypač atokiose vietovėse, nenorėjo ir negalėjo leisti vaikų net į pradinės mokyklas. Gausių šeimų vaikai nuo vaikystės privalėjo dirbti. Šeimoms trūko pinigų savo atžaloms nupirkti drabužių, mokyklinių prekių.

Lietuvos seimo švietimo ir misionerijos darbuotojai suprato, kad

Rokiškio Juozas Tūbelio pradinė mokykla, 1934 m.

kun. J. Katelės kapą. „Prezidentas A. Smetona uždeda garbės vainiką ant kanauninko J. Katelės kapo. Per užkandžius klebonijoje groja skudučių orkestras, pirmą kartą sutiktas Aukštaitijoje. Džiaugiasi žmonės pirmą kartą savo prezidentą pamatę ir reiškia pageidavimą, kad tas kartas nebūtų paskutinis. Svečių mašinų ekipažas pajuda link Vilių kaimo. Vilių kaime sveikina A. Bulovas, o Panemunėlio gel. st. gyvenvietėje Jonuškis“³⁶.

Tautos mokyklos kūrėjas

Pirmojo pasaulinio karo nualintoje Lietuvoje sąlygos švietimo raidai

būtina įvesti privalomą pradinį mokymą. Privalomo pradinio mokymo įstatymas buvo pasirašytas 1922 m. spalio 6 dieną. To laikmečio gyvenime realiai jis pradėjo veikti 1928–1931 m. laikotarpiu. Mokyklas galėjo steigti ir Švietimo ministerija, ir savivaldybės, ir visuomeninės, ir tikybinės organizacijos, ir atskiri Lietuvos piliečiai. J. Tūbelis nuosekliai domėjosi švietimo reformų įgyvendinimu. Sunkus jo paties mokslo kelias carizmo priespaudos metais įdiegė vidinį suvokimą, kad būtina šviesti ir mokyti tautą, ypač jaunąją kartą. Švietimo reformų kūrimui jis turėjo palankias sąlygas,

nes M. Sleževičiaus ir E. Galvanauško vyriausybėse dirbo švietimo ministru (1919–1920).

Tarpukario ketvirtajame dešimtmetyje mokyklose ėmė sparčiai augti mokinių skaičius. Baigęs pradinės mokyklas kaimo jaunimas norėjo toliau mokytis, studijuoti ir gyventi naujoviškiau. Esant reikiamam mokinių skaičiui, reikalaujant valstiečių viršaičiams su mokyklų tėvų tarybomis, pradėti steigti 5 ir 6 skyriai. Šios mokykloms buvo suteiktas 4 m. vidurinės – progimnazijos – statusas. „1936 m. įstatymas pabrėžė, kad mokykla turi suteikti mokslo žinių pagrindus, ugdyti jaunimo ir dvasios kūno jėgas ir parengti aukštajam mokslui“³⁸.

Mokyklos pradėtos statyti vietovėse, kuriose kelių kilometrų spinduliu gyveno apie 500 gyventojų. Naujai įkurtuose skyriuose privalėjo mokytis 30 mokinių.

1930 m. Panemunėlio gel. stoties gyvenvietėje didėjo mokinių skaičius. Po dvejų metų jų skaičius išaugo iki 100. Mokyklos vedėju paskirtas Jonas Siminonis. Kartu su juo dirba Stasys Kaušakys. Vedėjo J. Siminonio rūpesčiu, pritariant ministrui pirmininkui J. Tūbeliui 1935 m. pradėta statyti medinė dviejų aukštų

Svečiai prie Juozo Tūbelio pradinės mokyklos. Tarp jų ministras pirmininkas Juozas Tūbelis, 1934 m.

Apžiūrėję mokyklos patalpas svečiai išeina iš Juozo Tūbelio pradinės mokyklos, 1934 m. Centre – Jadvyga Tubelienė Nuotr. iš RKM

mokykla. Iš Panemunėlio miestelio buvo atkeltas 5 skyrius ir mokytoja Stanislava Valavičiūtė. Po metų įkurtas 6 skyrius. Mokyklą statė valstybės lėšomis. Pastatas labai įspūdingai atrodė tik iš išorės. Didingumą suteikė dideli mediniai langai. Po šaltos žiemos paaiškėjo trūkumai. Lentų ir tarp jų spalvais užpiltos sienos buvo nesandarios, pro langus pūtė vėjas. Mokykla pavadinama Nr. 2, nes Nr. 1 turėjo esanti švietimo įstaiga Panemunėlio miestelyje.

Antrajame Panemunėlyje, taip šią gyvenvietę vadino vietos gyventojai, 1937 m. rugsėjo pirmoji buvo nuostabi ir išskirtinė šventė visame valsčiuje. Vyko mokyklos atidarymo šventė. Atvykusį ministrą pirmininką sutiko mokiniai prie vartų. „Jį apsupę nulydėjome į mokyklos salę. Šventėje dalyvavo mano tėvas P. Jurgelionis. Programą ruošė nedidelis skaičius mokinių. Aš programoje nedalyvavau, nes buvau labai nedrąsi. Esu girdėjusi, kad garbingas svečias priekaištavo tėvui, kad mokykla turėjo būti išvaizdesnė“³⁹. Naujoji mokykla buvo pavadinta Juozo Tūbelio pradžios mokykla.

Juozas Tūbelis Rokiškio mieste po iškilmingos kalbos, pasakytos miesto visuomenei, 1934 m.

Panemunėlyje belaukiant Lietuvos prezidento Antano Smetonos, 1927 m. rugsėjis

Panemunėlio kuopos šauliai belaukiant Lietuvos prezidento Antano Smetonos, 1927 m. rugsėjis. Nuotr. iš RKM

Mokyklos bendruomenė išsiskyrė savo visuomeniškumu. Mokytojų vadovaujami mokiniai dalyvavo jaunųjų šaulių, jaunaliuvių, ūkininkų, skautų organizacijų veikloje. Įdomi ir patraukli veikla skatino jaunuomenę saugoti gamtą, domėtis savo krašto istorija, gerbti žmogų, jų darbą, būti tėvynės patriotais. Mokiniai sodino medelius, eidavo į turistinius žygius, rengdavo sporto varžybas, atlikdavo praktinius bandymus žemės ūkio sklypuose, soduose. „Aš lankiau mokytojo J. Siminonio vadovaujamą jaunųjų ūkininkų būrelį. Kartu su mokytoju sodinome mokyklos sodą, gyvenvietės skverą, prižiūrėdavome aplinką, gėlynus. Labiau-

siai laukdavome mokytojo draugo J. Tūbelio atvažiuojant, nes jis mums duodavo saldainių. Svečias pasakodavo apie Kauną, savo darbą, naujas ūkininkavimo priemones, skatino mokytis. Naujoviškiausiai ūkį tvarkė Bagvilių palivarko savininkas, agronomas Antanas Vienožinskis. Pastačius naują mokyklą, J. Tūbelis davė 100 litų, kad vaikams nupirktų saldainių“⁴⁰.

Po pamokų anksti rudenį ir pavasarį jaunesni ūkininkai aplankydavo ministro pirmininko J. Tūbelio teviškę Augustinavoje. Pavyzdinčiai dirbančiame žemės ūkyje mokiniai galėjo pamatyti ir pasimokyti. Mokiniai domėtis šia veikla skatino mokytojas J. Siminonis. To laikme-

čio pedagoginės veiklos tyrinėtojai rašė, kad mokyklos siela yra mokytojas. Jis turi atstovauti ne tik tėvui, motinai, bet ir tautai, galiausiai žmonijai.

Kaune gyvendamas J. Tūbelis, kiek leido laikas, bendravo su jaunystės draugais, bičiuliais: J. Tumu, J. Bieliūnu, J. Katele, Petru Mačiuliu, M. Kubiliūte, E. Jackevičaite ir kitais. Kun. J. Katelės išaugintos asmenybės dažniausiai susitikdavo per didžiuosius Šv. Elzbietos atleidus. Gimtosios parapijos bažnyčia labai reikėjo naujų vargonų. Instrumentas parapijos poreikiams buvo naudojamas nuo 1771 metų. Trys Juozai – Tūbelis, Bieliūnas, Katelė – ruošėsi nupirkti naujus vargonus, tačiau karas viską pakeitė. Kraštiečiai paskatino kurti naują dūdų orkestrą. Naujus instrumentus pirkė iš labdaros ir valsčiaus lėšų. Dūdų orkestro repeticijos vyko klebonijoje, o nuo 1939 m. – šaulių namuose. Panemunėliečiai buvo laukiami koncertuoti visoje Rokiškio apskrityje ir už jo ribų. Ypač juos mėgo Kamajų krašto gyventojai. Kun. J. Matelionio dukterėčia yra sakiusi, kad po dėdės tremties dūdos buvo išvežtos į Alantą.

1934 m. prie pastatytos Rokiškio gimnazijos, tik kitoje kelio pusėje, išaugo to paties pavadinimo pradžios mokykla, išsiskyrusi savo architektūra, ji buvo dviaukštė, su centriniu šildymu. Joje galėjo tilpti 6 komplektai mokinių. „Tų pačių metų rugsėjo m. 23 d. į Rokiškio miestą suplaukė minios žmonių iš visų apskrities apylinkių. Tokių gražių iškilmių Rokiškis nebuvo matęs. Kartu buvo švenčiama tautinės vienybės šventė ir ta proga gražiai ir iškilmingai pagerbtas rokiškėnas ministras – pirmininkas ir finansų ministeris J. Tūbelis. Jo gimimo vietoje, Ilgalaukių kaime, pastatytas paminklas, Rokiškio

mieste atidaryta Juozo Tūbelio mokykla⁴¹.

„Ministrą pirmininką J. Tūbelį ir jį lydinčią delegaciją rokiškėnai sutiko prie miesto vartų. Delegaciją sudarė švietimo ministeris prof. Tonkūnas, departamento direktorius P. Barkauskas, Šaulių sąjungos viršininkas pul. Kalmantas, Žemės ūkio banko valdytojas Radušis, direktoriai Kregždė ir Nainys, žemės ūkio rūmų pirmininkas Tallat-Kelpša, žemės ūkio departamento direktorius A. Vienožinskis, „Lietūkių“ direktorius Dagsys. Iš Panevėžio atvyko

Panemunėlio kuopos šauliai prie bažnyčios, 1927 m. Nuotr. iš M. Misevičiaus asm. albumo

kalbas pasakė J. Tūbelis ir prof. Tonkūnas. „Čia sukuriama visa stiprybė tiek atskiro žmogaus, tiek atskiros šeimos, tiek ir visos tautos. Taigi čia tikriausias vaistas visai žmonijai išeiti į platų žmogiškumo kelią⁴³, – kalbėjo ministras pirmininkas. Prof. Tonkūnas pabrėžė, kad šios mokyklos atidarymas yra įrodymas, jog rokiškėnai davė dar vieną gražų savo darbštumo vaisių. Lietuvos visuomenė džiaugsis, kad yra sukurtas vienas naujas švyturys mūsų ateičiai nušviesti. Mokyklą pašventino kun. Baltrukėnas. Mokyklos pastatymo vertė siekė 93 300 litų.

Po mokyklos atidarymo iškilnių vyko šv. Mišios Rokškio šv. Mato bažnyčioje „Aikštė prie bažnyčios, šventoriaus ir pati

bažnyčia buvo kimšte prikimšta žmonių⁴⁴. Miesto aikštėje buvo surengta žemės ūkio paroda. Ir čia žmonių skaičių buvo sunku nuskaičiuoti. Iš tribūnos J. Tūbelis apžvelgė tarpukario Lietuvos laimėjimus ir trūkumus, įvertino kiekvieno tautos piliečio pastangas kuriant nepriklausomą šalį. „Nėra jokio abejojimo, kad esant mums visiems vieningiems – nuo seno iki jauno, suprantant ir vertinant save, turint sau daugiau pagarbos jausmo, nėra jokios baimės dėl mūsų geresnės ir šviesesnės ateities⁴⁵“.

J. Tūbelis, atkurdamas žemės ūkį, gerai suprato, kad viena iš būtiniausių priemonių yra kvalifikuotų specialistų rengimas. Žemės ūkio mokyklos buvo pradėtos steigti nuo 1920 metų. Per trumpą laiką

Lietuvos prezidentas A. Smetona prie kun. J. Katelės kapo, 1927 m. rugsėjis

divizijos vadas gen. Tamašauskas. J. Tūbelį lydėjo finansų viceministro J. Idrišiūno, Tautininkų sąjungos gen. Sekretoriaus V. Rastenio, jaunlietuvių vyr. vado B. Grėbliausko ir kitų delegacija⁴².

Prie miesto vartų svečius pasitiko burmistras Malevičius, apskrities viršaitis Rozmanas, visuomeninių organizacijų nariai, gimnazijos, pradžios mokyklos mokiniai. Svečių kortežas pajudėjo link naujo pastato. Pirmiausia visi pamatė virš mokyklos durų užrašą „Juozo Tūbelio pradžios mokykla“. Didžiulę minią pasveikino mokyklos direktorius Stulgis, svečiai pasirašė paruoštą aktą. Iškilmingas

Panemunėlio parapijos dūdų orkestras. Vadovas M. Levandavičius, 1937 m.

Kazliškio, Paliepio, Uvainių, Panemunėlio pradinė mokyklų mokiniai ekskursijoje ant Moškėnų piliakalnio, 1929 m.

pastatyti naujų pastatų nebuvo galimybių. Joms buvo pritaikomos valstybės nusavintų dvarų ir kitų pastatų patalpos. Dažniausiai žemės reformos metu dvarininkai atiduodavo palivarkus, kurie buvo nutolę nuo centrinių rezidencijų. Salų dvaro patalpos tiko šios paskirties mokyklai. „Tačiau Salose buvo įsteigta ne nauja žemės ūkio mokykla, o perkelta iš Antalieptės“⁴⁶. Žemės ūkio mokyklos darbuotojams teko patirti įvairių sunkumų, bet būsimi specialistai buvo rengiami pagal to laiko metodiką. „Kiekvienais metais mokykloje būdavo šventė, kurios metu baigusiems moksleiviams įteikdavo pažymėjimus. O 1934 m. rugpjūčio 5 d. vyko Žemės ūkio mokyklos įkūrimo Salose 10 sukaktuvių minėjimas. Tokia šventė Salose buvo tą vienintelį kartą“⁴⁷. Ministras pirmininkas J. Tūbelis surado laiko atvykti į šventę ir savo vizitu pagerbti mokyklos bendruomenę.

„Kai saldinais lijo“ Juozas Vaičionis

Istorinės sėlių genties žemių centre, visai netoli gimtojo Igalaukių kaimo, Laukupės upelio krante, nuo priešistorės laikų stūkso didingas Moškėnų piliakalnis. Išskirtinio gamtos grožio vietas gyventojai pritaiko savo kultūriniais poreikiams.

Tarpukariu ant piliakalnio vykdavo Sekminės, jaunimo gegužinės, šv. Jono naktį liepsnodavo laužai. Pasak vyresnių panemunėliečių, nuo Joneliškių kaimo matydavosi

laužo liepsna. Aplinkinių vietovių mokyklų mokiniai labai laukdavo pavasario, nes norėjo dalyvauti turistiniuose žygiuose.

Apie vaikų susibūrimus ant Moškėnų piliakalnio liudija išlikusios nuotraukos.

Menininko J. Vaičionio prisiminimuose vaizdžiai aprašyta J. Tūbelio viešnagė ant Moškėnų piliakalnio. Svečiui vieta buvo pažįstama, nes čia ne vieną dieną vaikystėje laktė ir žaidė su kitais vaikais.

Per vienas Sekminės netoli esančiame Vieversynės kaime girdėjosi dūdų orkestro garsai. „[bėgęs į trobą pradėjau raginti seserį Aliutę ir pasakiau: taisykis greičiau, nes sakė, kad ant Moškėnų piliakalnio saldinais lis“⁴⁸. Kalno papėdėje,

Panemunėlio linų fabrikas, 1967 m.

Pirmieji Panemunėlio linų fabriko darbininkai, 1938 m. Nuotr. iš J. Kazickaitės asm. albumo

prie bromo, susirinkusieji laukė kraštiečio. Viską tvarkė Rokiškio gimnazijos skautai, aplinkinių kaimų šaulių kuopų nariai.

„Visi ištempę kaklus ir vieni kitus stumdydami, žiūrėjo į pamažu atvažiuojančius motociklininkus policininkus. Jau iš tolo prieš saulę blizgėjo jų žalvarinės sagos ir auksinės kokardos ant kepurų. Išlipo iš mašinos ir pats Tūbelis – senukas žilais ūsais, netgi truputį panašus į mūsų tėvelį. Žmonės lipant J. Tūbeliui į kalną šaukė valio, plojo ir mėtė gėles. Jis šypsojosi ir vis ranka mojuodamas ėjo taku iki pat kalno viršūnėje sukaltos medinės tribūnos. Okestras trenkė maršą, kai ant stiebo kilo Lietuvos vėliava. Lietuvos himnui grojant, visi stovėjo pasitempę. Kariškiai savo kepurės laikė rankose. J. Tūbelis kepurės neturėjo ir jo žilus plaukus taršė vėjas“⁴⁹. Po svečio ir jį sutikusių valdininkų kalbų visi norėjo paspausti ranką J. Tūbeliui. Ne visi tai galėjo padaryti. Ministras pirmininkas kalbėjosi su gaspadoriais (ūkininkais), giminėmis. Liko nepamiršti ir vaikai.

„Iš dėžių pasipylė saldainių lietus. Saldainius barstė ir pats J. Tūbelis. Vaikai kaip žvirbliai puolė saldainius rinkti stumdydami vienas kitą ir čirkšdami kaip žvirbliai. Saldainių lietu palydėjo trankiu maršu. Į dangų pakilo iššautos raketos. Žvaigždutės leidosi ant žmonių galvų“⁵⁰.

Mažajam Juozukui su sesutėmis teko grįžti namo. Susirinkusieji toliau dainavo, šoko, užkandžiavo, klegėjo... Dūdų orkestro muzika griaudėjo kaip perkūnas. J. Tūbelį vežanti mašina ir su šalia motociklais važiuojantys policininkai nurūko link Turdvario. Svečias su savo kraštiečiais atsisveikino mojuodamas ranka.

J. Tūbelio asmenybė panemunėliečiams tėviškėje asocijuojasi su beveik kiekvieno sutikto žmogaus

Panemunėlio linų fabriko vaizdas, 1940 m.

Panemunėlio linų fabriko darbininkai pietų pertraukos metu, 1940 m.

pakalbinimu, rankos paspaudimu ir mojavimu, nuoširdžiu patarimu. A. Bimba pasakojo: „Gerai prisimenu jį sėdintį nenaujame automobilyje, be jokios apsaugos ir palydos. Nematydavau ir policijos. Jis duodavo daug patarimų. Į atmintį įstrigo jo įprotis – daug rūkyti. Kai važiuodamas į tėviškę pamatydavo lauke dirbantį ūkininką, būtinai sustodavo ir eidavo pasikalbėti“⁵¹.

Šimtmečiais brangintas linas

Odė linui šiandien liko tik liaudies tautosakoje, močiucių skryniuose, sukurtose edukacinėse programose, vystančiose amatų mugėse, parodose... Informacinių šaltinių duomenimis, linai Lietu-

voje pradėti auginti maždaug prieš 4 000 metų. Mūsų krašto klimatas ir žemė tiko linams auginti. Per susiklosčiusius tūkstantmečius lietuvis brangino liną, nes šis augalas maitino, rengė ir pinigėlius padėdavo uždirbti. Sėlių genties žemėje – Rokiškio krašte – linininkystė buvo viena iš svarbiausių natūrinio ir prekinio ūkio žemės ūkio verslų. Net „ankstyvą Rokiškio miesto susidarymą galėjo paskatinti per jį į Neretą ir Rygą ėjęs prekybos kelias“⁵². Antrasis kelias į Rygą ėjo per Kupiškį. Šiais keliais Rokiškio krašto valstiečiai, pasikrovę į arklinius vežimus linų stiebelius, prisipylę sėmenų maišus, veždavo į Rygą. Panemunėliečiai linus veždavo pro Kupiškį. Juozas Petrulis rašė,

Pirmasis linų fabriko direktorius Jasėnas su Panemunėlio darbininkais, 1941 m. Nuotr. iš J. Kazickaitės asm. albumo

Darbininkai akmenimis grindžia kelią nuo Panemunėlio linų fabriko vartų iki gyvenvietės skvero 1939–1941 m. Nuotr. iš J. Kazickaitės asm. albumo

kad kelionė į Rygą trukdavo apie dešimt dienų. Reikėdavo pasiimti šešias poras tekinių (ratų). Lauknešėlių sudarė: trys duonos kepalai, paltis lašinių, pundelis svogūnų galvų ir džiovintas sūris.

Linų eksportą palengvino 1873 m. nutiesta geležinkelio atšaka Šiauliai–Daugpilis. Tarpukario Lietuvoje linininkystė buvo laikoma viena iš svarbiausių žemės ūkio šakų. 1936 m. šalyje buvo auginama daugiau kaip 96 tūkst. ha linų ir pagal parduotą pluošto kiekį užėmė trečią vietą pasaulyje. Didinti linų plotus ūkininkus skatino žemės tinkamumas, kooperatyvų kūrimas, ekonomikos augimas, modernesnė technika, valstybės rūpinimasis. Tuo tikslu buvo skaitomos paskaitos,

leidžiama literatūra, kuriamas pirminis linų minamų mašinų tinklas, nes didžiausia linininkystės ūkio kliūtis – nemokėjimas linų apdirbti. J. Tūbelis, su kitais valstybės vadovais įvertinęs Panemunėlio gel. stoties gyvenvietės ateities strategines galimybes – transportavimo kelius, žemės tinkamumą, vietos svarbą regione – nusprendė gimtinėje pastatyti linų fabriką. „J. Tūbelio iniciatyva buvo gautas vyriausybės leidimas prie Šetekšnos upės statyti linų apdirbimo fabriką. Iš ūkininko Mykolaičio buvo nupirkta 12 ha žemės ir 1937 m. pradėtos statybos. Statybą vykdė rangovas Ivanovas, statė brigada iš Kauno. Pirmiausia buvo pradėtas statyti pagrindinis fabriko korpusas, vėliausiai admi-

nistracijos pastatas, sandėliai ir kiti pagrindiniai pastatai. Visi statybos darbai buvo vykdomi rankiniu būdu, nenaudojama jokia technika, medžiagos ir įrengimai buvo vežami arkliais. Žaliavą fabrikui teikė linų supirkimo punktai⁵³. Privažiavimą prie fabriko gerino akmenimis grįsta kelio atkarpa nuo vartų iki gyvenvietės skvero.

Nuo 1939 m. „Lietūčio“ linų skyriaus pagrindu buvo įsteigta bendrovė „Linas“. Ji privalėjo rūpintis visoje Lietuvoje pluoštinių linų ir kanapių auginimu. „Linas“ perėmė visą šio ūkio šakos personalą, linų fabrikus Šiauliuose, Vilniuje, iš Finansų ministerijos išnuomojo linų fabriką Naujojoje Vilnioje, o iš Žemės ūkio ministerijos – modernią lininę Panemunėlyje.

Antrasis pasaulinis karas sustabdė mažo fabrikėlio veiklą. Baigiantis karui apniokotas fabrikėlis buvo suremontuotas ir vėl pradėjo veikti. Net septyniasdešimt aštuonerius metus J. Tūbelio dovana teikė žmonėms darbą, augo ir klestėjo gyvenvietė.

Panemunėlio linų fabriko kaminas rūko iki 2006 metų. Dabartinė karta tik iš apleistų pastatų žino, kad čia buvo visai Aukštaitijai reikalinga žemės ūkio įmonė. Šiuo metu linų fabriko patalpose yra Obelių lentpjūvė.

Ne vienerius metus prieš mirtį J. Tūbelis skundėsi širdimi. 1939 m. sveikata laikinai pagerėjo, bet jis netikėtai apsirgo gripu. 1939 m. rugsėjo 30 d. J. Tūbelis mirė.

„Kaunas ir visa Lietuva savaitę gedėjo a. a. J. Tūbelio. Buvo organizuotos valstybinės laidotuvės ir visoje šalyje paskelbtas gedulas⁵⁴, – rašo Ingrida Jakubavičienė. Didysis Lietuvos valstybės vyras buvo palaidotas Kauno miesto senosiose kapinėse. „Prie kapo duobės kalbėjo tik du kalbėtojai: Žaliakalnio para-

pijos, kuriai priklausė J. Tūbelis, klebonas Kapočius bei prezidentas A. Smetona⁵⁵. Prezidento A. Smetonos pasakyti žodžiai „kito tokio draugo, koks Juozas man buvo, aš neturiu. Jis man ne tik draugas, bet ir artimiausias asmuo vaikystės darbe ir mano gyvenime“⁵⁶.

Pritariu Ingridos Jakubavičienės mintims, nesvarbu, kokias pareigas ėjo J. Tūbelis, „jo darbo stilius visada išliko vienodas: valstybę tvarkyti ir pažinti, kaip geras ūkininkas prižiūri ir su meile valdo savo ūkį“⁵⁷. Jo kaimynas ir draugas J. Kubilius jaunystėje savęs

klausdavo: „Norėčiau žinoti, kas bus iš J. Tūbelio“⁵⁸. Savęs klausė matydamas ir suprasdamas, kad tikrai draugas taps didžia asmenybe. Mūsų kraštietis J. Tūbelis buvo visos tautos, o jo širdyje tilpo visa tauta... Branginkime jį kaip žmogų ir laisvos Lietuvos kūrėją.

Nuorodos

¹ Dėdelė A. Juozo Tūbelio jaunystė, *Juozas Tūbelis. Jo gyvenimo ir veiklos bruožai*, Kaunas: „Pažangos“ bendrovė, 1936, p. 6.

² Ten pat, p. 8.

³ Kazickaitė J. *Prisiminimai*. Iš asmeninio V. Aleknienės archyvo, V., 2021, p. 1.

⁴ Dėdelė A. Juozo Tūbelio jaunystė, p. 8.

⁵ Stakulis V. *Prisiminimai*, 1994, RKM, B, 153/9 p. 7.

⁶ Dėdelė A. Juozo Tūbelio jaunystė, p. 8.

⁷ Jurgelionytė-Vinkšnelienė D. *Prisiminimai* iš asmeninio V. Aleknienės archyvo, V., 2021, p. 1.

⁸ Bimba A. *Prisiminimai*, 1994, RKM, B, 153/9 p. 8.

⁹ Ten pat, p. 8.

¹⁰ *Jaunoji Lietuva*, RKM, B, 153/9, p. 2.

¹¹ Dėdelė A. Juozo Tūbelio jaunystė, p. 9.

¹² Ten pat, p. 10.

¹³ Ten pat, p. 11.

¹⁴ Ten pat, p. 13.

¹⁵ Ten pat, p. 14.

¹⁶ Ten pat, p. 19.

¹⁷ Ten pat, p. 14.

¹⁸ Ten pat, p. 14.

¹⁹ Kazickaitė J. *Prisiminimai*. Iš asmeninio V. Aleknienės archyvo, V., 2021, p. 2.

²⁰ Dėdelė A. Juozo Tūbelio jaunystė, p. 19.

²¹ Rudokas J. *Prisiminimai*. Iš asmeninio V. Aleknienės archyvo, V., 2021, p. 3.

²² Gricius A. Juozas Tūbelis – priekarinės Lietuvos kultūrintojas, *Juozas Tūbelis. Jo gyvenimo ir veiklos bruožai*, p. 29.

²³ Ten pat, p. 29.

²⁴ Ten pat, p. 30.

²⁵ Ten pat, p. 30.

²⁶ Ten pat, p. 37.

²⁷ Strazdas J. Juozas Tūbelis – kooperacijos kūrėjas ir jos veikimo centralizatorius, *Juozas Tūbelis. Jo gyvenimo ir veiklos bruožai*, p. 52.

²⁸ Kriauciūnas V. *Salos prie žydrojo Dviragio*, Alytus, 2009, p. 56.

²⁹ *Kamajai. Lietuvos valsčiai*, V., 2016, p. 404.

³⁰ Ten pat, p. 402.

³¹ Ten pat, p. 403.

³² *Obeliai, Kriaunos. Lietuvos valsčiai*, V., 1998, p. 148.

³³ Ten pat, p. 150.

³⁴ Rudokas J. *Prisiminimai*. Iš asmeninio V. Aleknienės archyvo, V., 2001, p. 2.

³⁵ „Panemunėlis-Užpaliai“, Lietuva, 1927 rugsėjo 10, p. 4.

³⁶ Ten pat, p. 4.

³⁷ *Lietuvos mokykla, 1918–1940*, 1996, p. 11.

³⁸ Ten pat.

³⁹ Jurgelionytė-Vinkšnelienė D. *Prisiminimai*. Iš asmeninio V. Aleknienės archyvo, V., 2021, p. 2.

⁴⁰ Ten pat, p. 2.

⁴¹ Didelės iškilmės Lietuvoje, *Savi-valdybė*, 1934, RKM-17814 p. 9.

⁴² Ten pat, p. 9.

⁴³ Ten pat, p. 10.

⁴⁴ Ten pat, p. 10.

⁴⁵ Ten pat, p. 10.

⁴⁶ Kriauciūnas V. *Salos prie žydrojo Dviragio*, Alytus, 2009, p. 80.

⁴⁷ Ten pat, p. 94.

⁴⁸ Vaičionis J. *Iš prisiminimų*, V., 2008, p. 38.

⁴⁹ Ten pat, p. 39.

⁵⁰ Ten pat, p. 40.

⁵¹ Bimba A. *Prisiminimai* 1994, RKM, B, 153/9 p. 8.

⁵² Miškinis A. Rokiškio miesto istorinė urbanistinė raida. *Rokiškio miestas, kraštas, žmonės*, V., 1999, p. 84.

⁵³ Bagdonavičienė V., Marcijonas P., Šukys V., Panemunėlio linų fabrikas, *Panemunėlis. Lietuvos valsčiai*, I dalis, V., 2011, p. 355.

⁵⁴ Jakubavičienė Ingrida. *Portretas: Juozas ir Jadvyga Tūbeliai*, V., 2020, p. 434.

⁵⁵ Ten pat, p. 318.

⁵⁶ Ten pat, p. 321.

⁵⁷ Ten pat, p. 321.

⁵⁸ Dėdelė A. Juozo Tūbelio jaunystė, p. 27.

Kunigo Alberto Talačkos šviesa

PETRAS BLAŽEVIČIUS

Kunigas Albertas Talačka – viena ryškiausių XX amžiaus antros pusės asmenybių Aukštaitijoje. Deja, jo nuopelnai Anykščių kraštui jamžinti dviem leidiniais, daugybe straipsnių, surengtų parodų bei memorialine lenta Anykščių Šv. Mato bažnyčioje, o Rokiškyje, kur jis kunigavo beveik dvidešimt metų – tik keletu straipsnių rajoniniame laikraštyje.

Albertas Juozapas Talačka gimė 1921 m. lapkričio 19 d. tuometinėje Biržų apskrityje, Pasvalio valsčiuje, Krinčino parapijoje, Papyvesių kaime. Jis buvo jauniausias ūkininkų Jono Talačkos ir Onos Sergevičiūtės-Talačkienės vaikas. Iš viso šeimoje augo keturi sūnūs ir dvi dukterys. 1921 m. lapkričio 24 d. būsimasis kunigas buvo pakrikštytas Krinčino bažnyčioje. Rokiškio bažnyčios zakristijonas Jonas Počiuipa prisimindavo, kad Albertas jam „visada pasakodavo apie savo Krinčiną, apie savo gimtinę. Man pasirodė, kad ji buvo jam labai svarbi“.

Nuo 1929 m. A. Talačka mokėsi Krinčino pradžios mokykloje ir ją baigė per trejus metus. 1933–1941 m. tęsė mokslus Pasvalio gimnazijoje, kur aktyviai dalyvavo angelaičių ir ateitininkų organizacijų veikloje. Patiko muzika. Vienas iš jo mėgstamų mokyklinių dalykų buvo piešimas, kurį gimnazijoje jam dėstė akvarelistas Česlovas Kontrimas, o jo bendramoksliai buvo būsimas ar-

Albertas Talačka. Visos nuotraukos iš Anykščių menų centro archyvo

chitektas ir tapytojas Jonas Navakas ir akvarelistas Algirdas Lukšas.

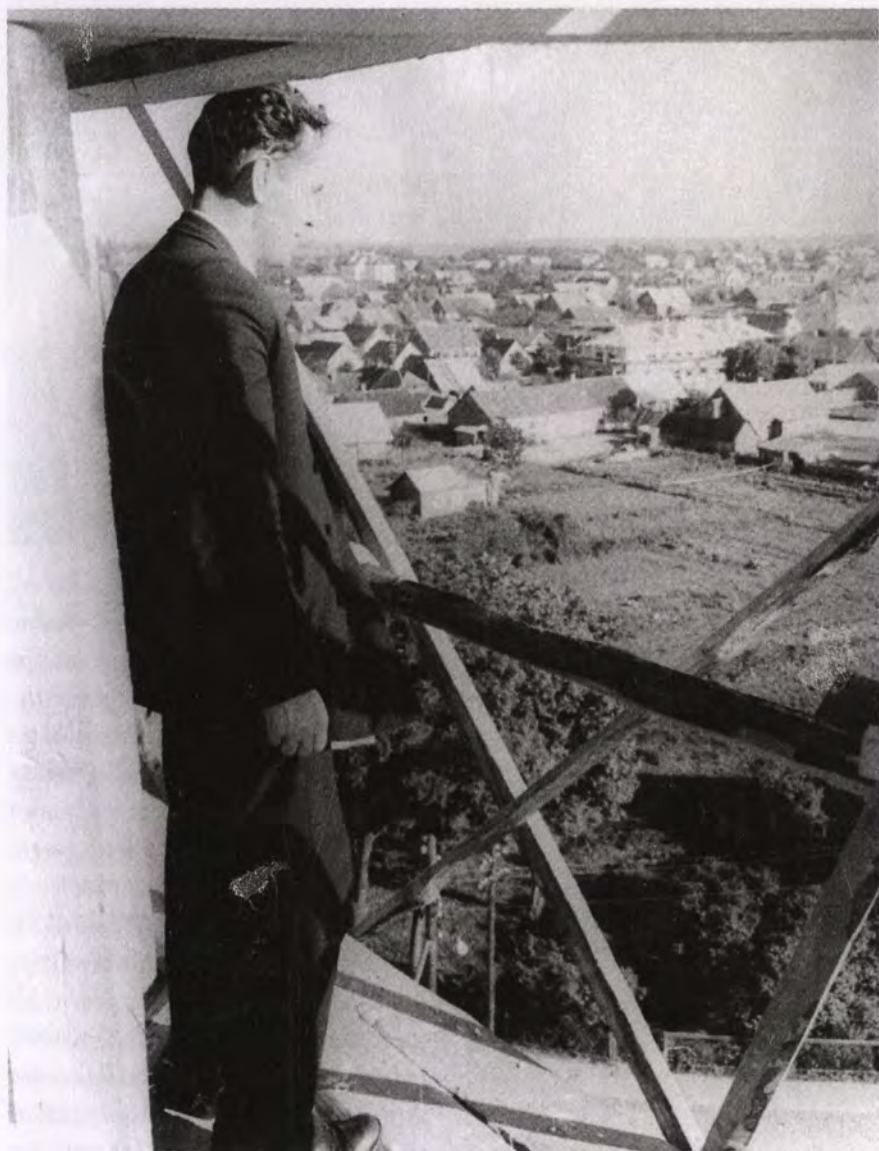
1941 m. Panevėžyje baigęs pedagoginius kursus, Albertas įsidarbino mokytoju Vaškų valsčiuje, Kalneliškių pradžios mokykloje, o 1942 m. įstojo į tarpdiecezinę kunigų seminariją Kaune. 1946 m. spalio 12 d. buvo iššventintas į subdiakonus, spalio 13 d. – į diakonus. Tų pačių metų gruodžio 30 d. pradėjo talkinti Krinčine ir Kvetkuose. 1947 m. birželio 29 d. vyskupas Kazimieras Preikšas Panevėžio vyskupijos katedroje A. Talačką iššventino į kunigus.

1947–1949 m. Albertas Talačka vikaravo Naujamiestyje, Šeduvoje. Panevėžio katedroje, o 1949 m. lapkričio 5 d. buvo paskirtas Lukštų

(Rokiškio r.) administratoriumi. Saugumo organams sulaikius Rokiškio administratorių kunigą Vladą Butvilą, kunigas Albertas Talačka 1950 m. gruodį perkeliamas į Rokiškį, kuriam atidavė devyniolika pačių gražiausių savo metų. 1951 m. gruodžio 17 d. jis buvo laikinai paskirtas Rokiškio dekanato dekanu. Tas „laikinumas“ tęsėsi net iki 1967 m., pakol jis buvo paskirtas Rokiškio dekanu, atsiprašant už vėlavimą ir pripažįstant, kad jau faktiškai ėjo šias pareigas, nors ir nebuvo joms nuolat eiti priskirtas. Ne veltui 1969 m. gegužės 13 d. vyskupijos kurijos rašte Nr. 533 A. Talačkai dėkojama „<...> už meilę ir nuostabų rūpestį Rokiškio bažnyčiai ir parapijai, už tikrai bažnytinių ir kunigiškai orų toną visam dekanatui, už kunigiškąjį garbingumą visos Rokiškio visuomenės tarpe.“

Kokie gi metai buvo Albertui Talačkai Rokiškyje?

Dirbti buvo tikrai nelengva, nes saugumas ir vietinė partinė valdžia sekė jo veiklą. Tai liudija ir 1959 metų liepos 26 d. „Tiesos“ laikraštyje išspausdintas E. Urnelio (?) iš Rokiškio straipsnis „Petronėlė N. Netiki kunigu Talačka“, kuris užbaigiamas šiais žodžiais „Tačiau dvasiškijos tarpe yra ir daugiau talačků. Jie nesivaržo jokiais priemonėmis, kad tik pratęstų savo viešpatavimą tikinčiųjų tarpe... Žmonės nusigręš nuo jų, kaip nusigręžė Petronėlė nuo kunigo

Klebonas Albertas Talačka Rokiškio bažnyčios bokšte

Talačkos“. Tačiau neaiškaus straipsnio autoriaus pranašystė neišsipildė.

A. Talačkos šeimininkė Rokiškyje ir Anykščiuose Valentina Araminaitė yra minėjusi, kad kunigas gyveno labai kukliai. „Mažai valgė – sakydavo, kad stengiasi niekada neprisivalgyti iki soties, keliasi nuo stalo dar šiek tiek alkanas. Mėgo gilių kavą. Nuo vaikystės buvo įpratęs dėvėti paprastus, kuklius drabužius. Buvo labai kuklus, tylus, susikaupęs... Labai mėgo gamtą... Pamokslai būdavo labai įdomūs, net iš kitų parapijų atvažiuodavo jų paklausti.“ Rokiškio ilgametė muziejinininkė Onutė Mackevičienė teigė, kad ją „pribloškė jo spindesys... Tai buvo šviesi asmenybė... Kunigystė

jam – vidinis poreikis. Galbūt todėl net dėvėdamas sutaną jis atrodė aristokratiškai, oriai ir išdidžiai.“ Jai antrino ir Alė Tamošiūnienė: „Impo navo jo elegancija, erudicija, noras kalbėti apie meną, muziką, literatūrą...“ S. Adelė Baltrašiūnaitė tvirtino: „Niekada negirdėjau, kad žmonėms būtų blogą žodį pasakęs. Apie kitus niekada nešnekėdavo, neklausydavo skundų.“ Jonas Navakas prisiminėdavo, kad „tai buvo žmogus, kuris apie materialinius turtus negalvojo, gyveno kukliai, nepirko brangių mašinų, visas lėšas skyrė amžiniams ir vertingiems dalykams–meniui.“

Albertas Talačka, būdamas Rokiškio parapijos klebonu, sugebėjo sutvarkyti karo metais smarkiai

nukentėjusią Rokiškio bažnyčią. Jis ir pats dirbo bažnyčios tvarkymo ir remonto darbus. Kunigo P. Baltuškos liudijimu, kartą jį, dirbantį ant stogo, apsirengusį kombinezonu, užkalbino moteriškė, ieškanti klebono. Talačkai prisistačius klebonu, ji ėmė juoktis ir išvadino melagiu. Klebonui nieko kito neliko kaip nueiti į kambarį, persirengti ir pasirodyti interesantei. „Ale kur tai matyta, kad klebonas karstytųsi ant stogo!“ – stebėjosi moteriškė.

Sutvarkytas bažnyčios stogas, išdekoruota bažnyčia, atstatyti ir sudėti karo metu išdaužyti vitražai, atlikti kiti šventovės vidaus darbai, suremontuotas bokštas – tai tik dalis jo veiklos rezultatų. Kunigui rūpėjo ne tik remontas, restauravimas, statybos. Jam kunigaujant bažnyčioje nebuvo kičo. A. Talačka sutvarkė Rokiškio bažnyčios archyvą, parašė Rokiškio parapijos ir bažnyčios bei pačio miesto istoriją. Kada žinomas Rokiškio krašto literatas ir istorikas V. Gasiūnas, gavęs leidimą parašyti knygėlę apie Rokiškį, kreipėsi į kleboną, jis „pasirodė kaip tikras istorijos žinovas, pasakojo apie kiekvieną bažnyčios daiktą, vertė iš lotynų ir

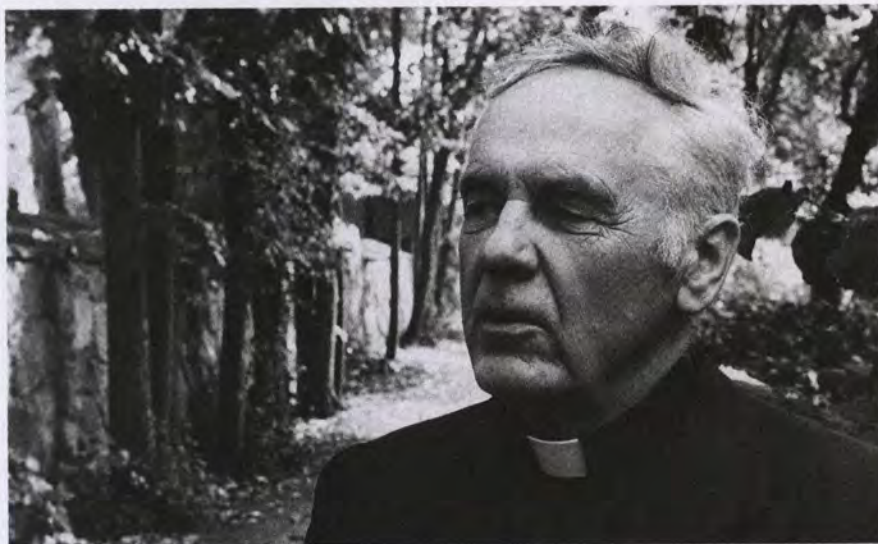

Kunigas Albertas Talačka

kt. kalbų į lietuvių tekstus, patarinė-
jo, kaip geriau fotografuoti.“ Beje,
pačio A. Talačkos surinkta medžiaga
buvo perduota ir Rokiškio krašto
muziejui. Muziejininkė O. Mac-
kevičienė tvirtina: „Kunigo užrašai
rodo, kokį titanišką darbą jis atliko.
Tarkim, to paties dalyko skirtingus
faktus lygino tol, kol surasdavo
tiesą. Be to, neužmirškim, koku
metu jis dirbo. Tai buvo sudėtingas
laikotarpis.“

K. Mikeliūnas prisimena, kad
A. Talačka „<...> kiek galėdamas
rūpinosi R. Lymano atminimo iš-
saugojimu, nes tuometinė valdžia
jokio dėmesio tam neskyrė. Kun.
A. Talačka, padedamas senesnių
žmonių, surado jo kapo vietą, pasta-
tė, kad ir kuklų, kryžių su įrašu „Ru-
dolfas Lymanas – Rokiškio bažnyčios
vargonininkas, pirmosios muzikos
mokyklos vadovas bei neužmirš-
tamų „Surexit Dominus“ ir „Vidi
aquam“ autorius. Klebonas mielai
leido naudotis bažnyčios archyve
saugoma medžiaga, susijusia su
R. Lymanu.“ Beje, K. Mikeliūno
prisiminimuose minimas ir bažny-
čios klebono muzikalus tenoras.

Kunigą galima vadinti Rokiškio
kultūros puoselėtoju. Klebonijoje
jis rengdavo muzikos ir poezijos
vakarus, į kuriuos rinkdavosi miesto
inteligentija. Būtent Rokiškyje jis
pradėjo bendrauti su čia pat, šalia
Rokiškio miesto bažnyčios, gimusia
aktore Monika Mironaite, aktoriumi
Laimonu Noreika, dainininku Virgi-
lijumi Noreika ir kitais menininkais,
neužmiršusiais kunigo ir jam persi-
kėlus į Anykščius. Būtent čia, kaip
pažymėjo Anykščių rajono meras
S. Obolevičius, jis savo tauriu gyve-
nimu ir titaniškais kultūros darbais
tapo kelrode žvaigžde anykštėnams.
Būtent Anykščiams Albertas Talačka
paliko 1997 m. gegužės 27 d. testa-
mentu savo surinktą dailės kūrinių
kolekciją ir biblioteką, kuriose ne-
mažai sąsajų su Rokiškio kraštu.

Monsinjas Albertas Talačka

Dailės kūrinių kolekcijoje – 53
paveikslai, skulptūros ir drožiniai.
Pirmuosius dailės kūrinius A. Talač-
ka įsigijo dar dirbdamas Rokiškyje.
Vertingiausi kolekcijos eksponatai:
septyni XVII–XIX a. Lietuvos ir
užsienio dailininkų nutapyti pa-
veikslai, pasak menotyrininkės
Dalios Tarandaitės, kaip spėjama
iki Antrojo pasaulinio karo buvo
Rokiškio dvaro kolekcijoje. Kaip jie
pateko pas Albertą Talačką? Manau,
kad dalį dvaro vertybių saugojimui,
iki sugrįš grafai, pasiėmę dvaro
tarnautojai (vertingus drabužius,
užsienietišką porcelianą ir pan.), pas
save priglaudę ir paveikslus. Deja,
sovietmečio pabaigos nesulaukdami
ir rizikuodami šeimoms užtraukti
sovietinės valdžios nemalonę, ėmė
atidavinėti ir pardavinėti muziejui
ir kunigui. Paveikslus, kurių ver-
tė buvo didžiausia, saugoti buvo
rizikingiausia. Taip, matyt, jie ir
„atkeliaavo“ pas kunigą. Pabandy-
kime žvilgtelėti į šiuos septynis
kūrinius.

Kolekcijos šedevras – italų ta-
pytojo, žymiausio XVII a. pabaigos
Romos dailininko Karlo Maračio
(Carlo Maratti, 1625–1713) kom-
pozicija „Marijos įvesdinimas į
šventyklą“. Įdomu, kad paveikslas
buvo užfiksuotas Rokiškio dvaro
nacionalizuotų vertybių sąrašė

Nr. 437 (1940 08 26 aktas). Šiame
kūrinyje vaizduojamąją sceną supa
gėlių vainikas. Kadangi gėles to-
kiuose paveiksluose tapydavo kitas
dailininkas, specializavęsis tapant
gėles, o Karlas Maratis dažnai
bendradarbiaudavo su labai garsiu
Romos gėlių dailininku Marijumi
Nuciu (Mario Nuzzi, 1603–1673),
tai Marijus Nucis, pramintas Gėlių
Marijumi, tikriausiai ir yra gėlių
vainiko autorius. V. Araminaitė
prisiminė, kad šį paveikslą vienas
Amerikos muziejus A. Talačkai
siūlė ar ne 300 tūkst. dolerių, bet
kunigas jo nepardavė; dirbdamas
Anykščiuose, jis svajojo už šį darbą
(jei prireiks) galėsiąs pataisyti baž-
nyčios vargonus...

Prie vertingiausių Lietuvoje sau-
gomų Vakarų Europos dailininkų
tapybos darbų priskiriamas žinomo
Europoje italų kilmės austrų por-
tretisto Johano Baptisto Lampio
(Johan Baptist Lampi, 1751–1830)
nutapytas Užpalių seniūno, Lietu-
vos armijos generolo kunigaikščio
Pranciškaus Sapiegos portretas. Prieš
Antrąjį pasaulinį karą šis portretas
kabojo Rokiškio dvare, nes P. Sapie-
ga buvo Aleksandro Pšezdzieckio,
vedusio Mariją Tyzenhauzaitę, sene-
lis. Antras visai toks pat P. Sapiegos
portretas, nutapytas J. B. Lampio, yra
saugomas Paryžiuje, Luvre.

Primenantis italų ankstyvojo renesanso dailininkų darbus – nedidelis ant medžio lentos nutapytas unikalus paveikslas, vaizduojantis soste sėdinčią Švč. Mergelę Mariją. Jis siejasi su sakralinės dailės atnaujinimo siekusių XIX a. vid. Europos dailininkų kūriniais – D. Tarandaitės nuomone, šios tapybos krypties aukšto meninio lygio pavyzdžių Lietuvoje beveik neturime.

Labai vertinga ir XVIII a. pab. Vakarų Europos dailininko nutapyta šv. arkangelo Mykolo galva, kuri yra parengiamoji studija didesniai kūriniui. Pasak J. Vaičionio, šį paveikslą A. Talačka įsigijo iš grafienės kambarinės.

Grafų Pšezdzieckių rūmuose buvo ir olandų tapybos mokyklos darbų. Taip kolekciijoje atsirado nedidelis, ant medžio lentos nutapytas buitinio žanro paveikslas „Virtuvėje“.

Retas ir vertingas kolekcijos kūrinys yra kroatų tapytojo Simono Čechavičiaus (Szymon Czechowicz, 1689–1775) „Autoportretas“; taip pat buvęs grafo Jono Pšezdzieckio rinkinyje Rokiškio dvare.

Ir pagaliau – vieno žymiausių XIX a. I pusės Vilniaus portretistų, Vilniaus universiteto Piešimo ir tapybos katedros profesoriaus Jono Rustemo (Jan Rustem, 1762–1835) nutapytas nežinomo vyro portretas, priskirtinas Lietuvos dailės aukso fondui. Rašant šį straipsnį ir dominantis šiuo portretu bei diskutuojant su istorikais ir menotyrininkais, man pavyko nustatyti, kad tai grafo Ignoto Tyzenhauzo vaikų Konstantino, Rudolfo, Sofijos ir Aleksandro pusbrolio (iš mamos pusės) kuni-gaikščio Antano Henriko Radvilos portretas. Tarp kitko, Rudolfas Tyzenhauzas ir Antanas Henrikas Radvila jaunystėje buvo išoriškai labai panašūs...

Be išvardintų septynių paveikslų, A. Talačka Rokiškyje įsigijo talen-

tingo gimnazijos dailės mokytojo Prano Simanavičiaus akvarelių.

Dailės kolekciijoje – Lietuvos dailės klasikų A. Žmuidzinavičiaus, K. Šimonio, J. Janulio, Č. Kontrimo darbai, keturios ikonos, skulptūrėlės, tarp kurių ir Liongino Šepkos „Švč. Mergelė Marija“.

Yra liudijimų, kad dailės kūriniai A. Talačka rinkosi ir važinėdamas į antikvariatų Jalgavoje, Maskvoje, Rygoje, tuomečiame Leningrade.

Monsinjoro Alberto Talačkos ir jo sesers Viktorijos Talačkaitės kapai Anykščių kapinėse

A. Talačkos bibliotekoje yra per keturis tūkstančius knygų, beveik keturi šimtai archyvo tekstų vienetų, apie du šimtai rankraščių, 21 pavadinimo 1923–1995 m. periodinės spaudos. Kolekciijoje – grožinė literatūra, lietuvių kalbos ir literatūros mokslo knygos, žodynai, istoriniai veikalai muzikos leidiniai, meno albumai, 30 maldynų... Jo bibliotekoje yra ir Rokiškio rajone gyvenusios Eugenijos Šerepkaitės mašinėle atspausdintų knygų (ši moteris taip atspausdino apie du šimtus įvairių knygų). Kaip prisiminė jo sūnėnas Adolfas, savo asmeninę biblioteką

dėdė rinko, matyt, nuo gimnazijos laikų. Didžiąją knygų dalį monsinjoras sukaupė gyvendamas Anykščiuose. „Mažokai knygų parsivežė iš Rokiškio. Tikėtina, jog atrinkęs pačias svarbiausias, kitas ten ir paliko.“

Kaip liudija S. Adelė Baltrašiūnaitė, A. Talačka buvo labai gaila išvažiuoti iš Rokiškio. „Paskui, manau, buvo patenkintas, nes su žmonėmis sekėsi“; – sakė ji. Būtent Anykščiuose, pasinaudodamas Rokiškyje sukauptu patirtimi, jis padarė labai daug darbų, už ką jį iki šiol vertina ir gerbia anykštėnai. Neužmiršdavo jo ir rokiškėnai. A. Tamošiūnienė rašė: „Kai jau gyvenau Anykščiuose, parvažiavus į Rokiškį, ne vienas vis klausinėdavo: „Kaip ten sekasi gerajam kunigui?“ Vis prisimindavo rokiškėnai, nepamiršdavo...“

1969 m. kovo 12 d. kunigas A. Talačka buvo paskirtas Anykščių Šv. Mato parapijos bažnyčios klebonu, 1974 m. – Anykščių dekanato vicedekanu, o 1979 m. – dekanu. Nusilpus sveikatai, 1995 m. monsinjoras pasitraukė iš klebono pareigų ir liko Anykščių parapijos altaria.

1989 m. A. Talačka vienas pirmųjų Panevėžio vyskupijoje pakeitė sutaną su juodomis sagomis, siūlėmis į sutaną su violetinėmis sagomis, siūlėmis, juosta – jis tapo Popiežiaus garbės kapelionu. Dar po dešimties metų – 1999 m. gruodžio 12 d. monsinjoras A. Talačka mirė ir su juo atsisveikinti atskubėjo ne tik anykštėnai, bet ir kitų kraštų atstovai, 45 kunigai, vyskupas Juozas Preikšas. Pagal velionio valią Albertas Talačka buvo palaidotas Anykščių naujosiose kapinėse, kurias kadaise jis pats pašventino, šalia sesers Viktorijos Talačkaitės, mirusios 1992 metais. Ši valia buvo pagrįsta ir jo noru atgulti šalia savo ganomųjų, nes ten nebuvo palaidotas nė vienas kunigas.

Dekaną Albertą Talačką prisimenant

ALGIMANTAS STANISLOVAS KLIAUGA

Aštuonerius metus teko dažnai bendrauti su dekanu. Visi mano artimieji buvo labai tikintys, todėl dekanui pakvietus, mamai pritarus, visai paprastai pratęsiau šeimos tradiciją – tapau patarnautoju šv. Mišioms Rokiškio bažnyčioje. Dabar galėjau artimiau ir dažniau bendrauti su visų gerbiamu žmogumi. Bendravimas nesibaigdavo bažnyčia: kviesdavosi į namus, leisdavo man naudotis savo kelių tūkstančių knygų biblioteka (tik čia radau kun. K. Jasėno dviejų tomų „Visuotinę meno istoriją“), aptarinėjo su manimi jo turėtus ir Tyzenhauzų dvare eksponuotus tapybos originalus. Tie paveikslai man buvo pirmieji tikrojo meno pavyzdžiai. Vasaromis pagal mūsų amžių ir jėgas jis duodavo darbo restauruojant bažnyčią. Pradėjome „karjerą“ sijodami žvyrą, gesindami kalkes, šalindami rūdis nuo geležinių vartų. Daugeliui mūsų tai buvo pirmieji darbo įgūdžiai. Man, „dailininkui“, patikėdavo iškalti karo suniokotų vitražų senąjį užglaištumą (pagal surinktus fragmentus ir ikonografinę medžiagą buvo ruošiamasi juos atkurti), nudažyti išblukusius bokšto laikrodžio romėniškus skaitmenis.

Albertas Talačka Rokiškyje, 1950 m.

Nuotr. iš Anykščių menų centro archyvo

(Dabar galvoju, kaip pasitikėjo dekanu mano mama, leidusi mane dirbti įvairiuose aukščiuose dažnai be patikimos apsaugos.)

Darbai būdavo įvairiausi. Pažindamas natas, buvau pakviestas spaudyti vargonų klavišus visas dvi savaites, kol muzikas Bendorius suderino šimtus metalinių ir medinių dūdelių. Neįmanoma paminti visų veiklos sričių: tvarkėm

apleistą koplyčią, bažnyčios archyvą ir biblioteką, šventoriaus takus ir gazonus. O kiek krūmų išrovėme senosiose Rokiškio kapinėse! Kiekvienas darbas būdavo skiriamas norint ko nors išmokyti, todėl kiekvieną kvietimą priimdavau su pasididžiavimu, nes taip buvo išreiškiamas pasitikėjimas. Man, augusiam be tėvo, tai buvo labai svarbu. Šis taurus žmogus puikiai išmanė literatūrą, dailę, muziką, bendravimo būtinybę ir daug daug kitų dalykų.

Augdamas šalia bažnyčios, iškilus neogotikos perlo, kur skulptūros, Didžiojo altoriaus juvelyrika, ryškiomis spalvomis žerintys vitražai, mozaikos, grafaičių siuvinėti arnotai, Bacho tokatos ir fugos, Dargio atliekamos senaisiais vargonais, jčiau nepadorų norą tapti menininku ir savo rankomis kurti ką nors „amžino“.

Praėjo lygiai penkiasdešimt metų, kai aš išvykau studijuoti į Vilnių. Daug įvykių laikas ištrynė iš atminties, bet šito žmogaus, gyvenusio toje pačioje gatvėje, leidusio būti šalia, ugdžiusio žmoniškumą ir pasitikėjimą talentingų žmonių darbais, atminimo neištrins niekada.

Vivos voco! Šaukiu gyvuosius!

Lietuvos kampanologų draugija „Societas campanarum Lituaniae“
mini 5-ąsias įkūrimo metines

AUDRONĖ VAINAUSKAITĖ

Lietuvos kampanologų draugijos „Societas campanarum Lituaniae“ kanclerė

Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango – gyvuosius šaukiu, mirusius apraudu, audras nutildau – šiuo epigrafu suskamba vokiečių poeto, dramaturgo ir estetikos filosofo Frydricho Šilerio baladė „Giesmė apie varpą“ (1799 m.).

Šis epigrafas buvo išlietas ant trijų senųjų Rokiškio varpų (Šv. Konstantino, Šv. Reinoldo, Šv. Zbignevo), kurie 1883 m. grafaitės Marijos Tyzenhauzaitės-Pšezdzieckienės rūpesčiu įkelti į Rokiškio šv. apaštalo evangelisto Mato varpinės bokštą ir kurių likimas po 1915 m. išvežimo į Rusiją karo reikmėms nėra žinomas.

Ant vieno iš naujųjų Rokiškio varpų – Šv. Mato vardu pašventinto, išlietos lotyniškos sentencijos, buvusios ant senųjų varpų: *Vivos voco, Mortuos flango, Fulgura frango.*

Tad raginu skaityti „Giesmę apie varpą“, įsiklausyti į skambančius naujuosius Rokiškio varpus, o šią akimirką, dėkodama Rokiškio krašto kultūros žurnalo „Prie Nemunėlio“ redakcijai už varpų kultūros sklaidą, kviečiu į pažintį su Lietuvos kampanologų draugija „Societas campanarum Lituaniae“, kuri 2022 metais mini 5-ąsias įkūrimo metines.

Draugijos steigiamasis posėdis, Kaunas, 2017 m. vasario 13 d.

Lietuvos kampanologų draugiją „Societas campanarum Lituaniae“ sieja nepaprastai vertingas, mažai išnagrinėtas kultūros objektas: muzikos instrumentas, istorinė ir archeologinė vertybė, literatūrinis šaltinis, artefaktas – bažnytinis varpas. Lietuvos kampanologų draugija „Societas campanarum Lituaniae“ įkurta Rokiškyje 2017 m. ir jungia šalies varpų tyrinėtojus: meno istorikus, karilionierius, fotogra-

fus, inžinierius, visuomenininkus. Draugijos misija – globoti ir tirti istorinius Lietuvos varpus ir kitą kampanologinio pobūdžio paveldą, propaguoti varpų kultūrą ir varpų muziką Lietuvoje, remti jos tyrinėtojus, kūrėjus ir atlikėjus, rūpintis kokybiškų naujų varpų atsiradimu mūsų šalyje ir visokeriopai skatinti ir daryti įtaką šiam procesui, saugoti ir puoselėti varpų skambinimo tradicijas bei papročius.

Lenkijos, Prancūzijos ir Lietuvos kampanologai prie sugrįžusio į Onuškio bažnyčią varpo, 2018 m.

Draugijos atsiradimui įtakos turėjo Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios senojo varpo rekonstrukcija ir tiriamosios ekspedicijos Rokiškio krašte 2015 m., kuomet pavyko identifikuoti patį seniausią Baltijos šalyse varpą Kriaunų Dievo apvaizdos bažnyčios varpinėje. Įkūrimo metu tokio pobūdžio draugija buvo vienintelė ne tik Lietuvoje, bet ir kaimyninėse šalyse.

Pirmieji draugijos nariai – meno istorikas dr. Gintautas Žalėnas (Kaunas), visuomenininkai Leonardas Šablinskas (Rokiškis), Renatas Dūda (Kaunas), Audronė Vainauskaitė (Kriaunos, Rokiškio r.), Romas Petras Šaulys (Vepriai, Ukmergės r.) ir Saulius Stulpinas (Alytus).

Varpas – daugelį sričių jungiantis pažinimo objektas: tai ir menotyra, religijotyra, istorija, muzika, akustika, ornamentika, literatūra. Tad į drau-

giją jungėsi muzikologas Kazimieras Arvydas Karaška, karilionieriai Raimundas Eimontas ir Austėja Stanionaitytė-Proietta, kuri yra vienintelė karilionininkė moteris Lietuvoje. Draugijoje – dr. Aušra Jurevičiūtė, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos Kauno skyriaus pirmininkė, Vytauto Didžiojo karo muziejaus mokslinė darbuotoja.

Draugijos metraštininkė – fotografė iš Elektrėnų Liudmila Felčinskaja, kurios gėnuose – varpų liejimų dinastijos kraujas. Į draugijos narius įsiliejo gamtos mokslų daktaras, etnologas, mokslo istorikas, profesorius Libertas Klimka.

Draugijos narė Vijolė Arbas – architekto Edmundo Arbo-Arbačiausko ir rašytojos Alės Rūtos dukra, kurią, iki Nepriklausomybės gyvenusią už Atlanto, noras pažinti savąją tautą atvedė į Lietuvą. Už nuopelnus Lietuvai ji apdovanota Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi.

Draugijos nariais tapo ir ją remiantieji finansiškai: verslininkai rokiškėnai Lidija Galvanauskienė ir Pranas Blažys. Pastaraisiais metais draugiją papildė Dailininkų sąjungos narys, grafikas, dizaineris

Draugija Prancūzijoje. Apie mus rašo Taninges regiono laikraštis, 2018 m.

Valdovų rūmai. Gražinai Marijai Martinaitienei suteikamas draugijos garbės narės vardas, 2018 m.

Po istoriniu Žygimanto varpu Lenkijos Societas Campanologica prezidentas dr. Piotr Jamski ir Lietuvos kampanologų draugijos prezidentas Leonardas Šablinskas

Ovidijus Talijūnas ir meno istorikas Rolandas Gustaitis.

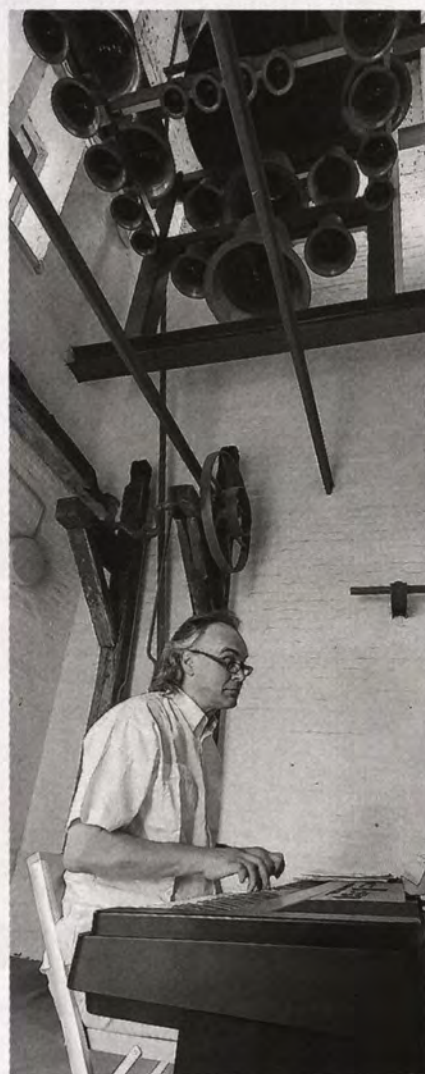
Daugumos draugijos darbų iniciatorius, *spiritus movens*, Rokiškio krašto visuomenininkas Leonardas Šablinskas užsitarnavo draugijos pasitikėjimą ir išrinktas prezidentu.

Pirmosios draugijos įkūrimo metinės sukvietė į Rokiškio krašto muziejų draugijos narius ir bičiulius bei sulaukė svečių iš Prancūzijos ir Lenkijos. Pristatytos net trys parodos „Šimtas mažųjų varpų iš Lietuvos ir pasaulio. Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečiui“ (parodos sumanytojas, tekstų autorius ir kuratorius – Arvydas Kazimieras Karaška).

Dvaro menėje karaliavo muzikinės kariliono ir vibrafono improvizacijos, Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčioje surengtas sakralinės ir tautinės muzikos koncertas.

Viena iš draugijos veiklų – rengti mokslines-tiriamąsias kampanologines ekspedicijas, jų metu užsiėmė pažintys su bendraminčiais Lenkijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Čekijoje.

Lietuvos kampanologų draugijos būstinė įsikūrusi Rokiškyje, tad draugija visuomet keliauja su

Karilionierius

Draugijos garbės narys iš Prancūzijos Jean Bernard Lemoine susidomėjo instrumentu Onušio bažnyčioje, 2018 m.

Rokiškio miesto vėliava nešdama žinią apie šį miestą ir Lietuvą.

Šiuo metu rengiami bendri projektai su šių šalių kampanologų asociacijomis, dalyvaujama rengiamose kampanologų dienose, mokslinėse konferencijose, keičiamasi vizitais. Bendradarbiavimas teikia abipusę naudą ir praturtina atradimais, susijusiais su varpų istorija ir nūdienu. Šios veiklos dėka Rokiškio kraštas gali didžiuotis naujaisias Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato baž-

nyčios varpais, išlietais seniausioje pasaulio liejykloje *Fonderia Pontificia Marinelli* (Agnone, Isernijos provincija Molise, Italija).

2018 m. birželio mėn. grupė Lietuvos kampanologų dalyvavo Prancūzijos kolegų organizuotame atkurtos Lietuvos 100-mečio minėjimo iškilmėse Taninges mieste. Renginį pagerbė ir jame dalyvavo Lietuvos nuolatinės atstovybės prie Jungtinių Tautų biuro ir kitų tarptautinių organizacijų Ženevoje

Sutarties pasirašymas, 2022 m.

vadovas, nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Andrius Krivas, ambasados atstovai, Taninges miesto meras Yves Laurat, vicemerai Fernand Deschamps bei miestėlainai.

Renginys buvo pristatytas kaip istorinis momentas, jungiantis Lietuvą ir Savoją, vieną iš Prancūzijos regionų, paminint ir pagerbiant Oskarą Milašį, poetą, diplomata, pirmąjį Lietuvos ambasadorių Tautų Sąjungoje Ženevoje (1920 m.)

Lietuvos kampanologų draugijos narys, kompozitorius, karilionierius Raimundas Eimontas, garsaus Prancūzijos karilionieriaus Jeano Bernardo Lemoine kvietimu surengė du publiką sužavėjusius koncertus: garsiojoje Taninges varpinėje ir didingoje Annensy bazilikoje skambėjo Lietuvos ir Prancūzijos himnai bei abiejų šalių garsių kompozitorių kūriniai.

Lietuvos kampanologų draugijos narė, Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos skyriaus muziejininkė dr. Aušra Jurevičiūtė pristatė kilnojamąją parodą „O skambink per amžius vaikams Lietuvos...“ Parodos stenduose išsamiai pristatoma Lietuvos Laisvės varpo istorija – nuo pat idėjos gimimo iki šių dienų – sulaukė išskirtinio dėmesio.

2019 m. birželio mėn. draugija Kaune iškilmingai paminėjo Lietuvos Laisvės varpo 100-metį.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje dėmesį patraukia bokštas, slepiantis Lietuvai neabejotinai svarbų simbolį – Laisvės varpą. Tokių varpų pasaulyje yra tik trys.

Siekdamas garsinti Lietuvos vardą, 1919 m. gegužės 9 d. Čikagos lietuvių konferencijoje advokatas Jonas Bagdžiūnas-Borden pasiūlė nuliedinti nepriklausomybės simbolį – Laisvės varpą ir padovanoti Lietuvai. Gimtajai šaliai skirtas varpas buvo užsakytas ir nulietas St. Loui metalurgijos gamykloje. Svoris su rėmais – 600 kilogramų.

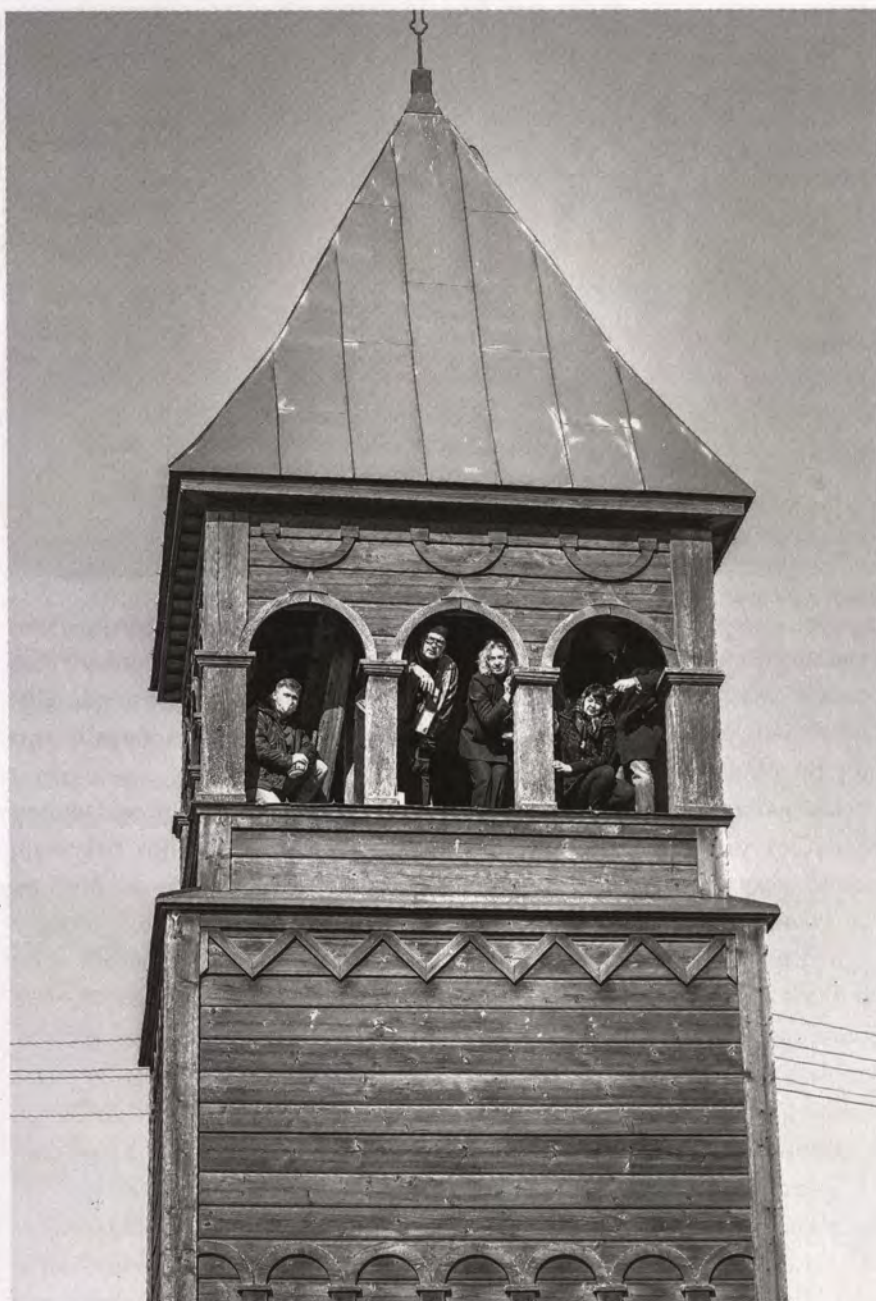
Vienoje varpo pusėje užrašytas Lietuvos diplomato, politinio ir visuomenės veikėjo Broniaus Kazio Balučio sukurtas tekstas: „O skambink per amžius vaikams Lietuvos, kad laisvės nevertas kas negina jos“. 1922 m. varpas pasiekė Lietuvą ir Ministrų kabineto sprendimu buvo perduotas Karo muziejui, daugiau kaip mėnesį eksponuotas šalia paminklo žuvusiems už Lietuvos laisvę, po to įkeltas į muziejaus bokštą ir vasario 16 d. iškilmingai pašventintas.

Lietuvos kampanologų draugijos pavyzdžiu Lenkijoje, kurioje ypač aktyvūs kampanologijos srities mokslininkai, įkurta organizacija „Societas Campanologica“.

2021 m. birželio 28–29 d. Krokovoje, Vavelyje, Šventųjų Stanislavo ir Vaclovo katedroje, minėtas iškilus įvykis: Žygimanto varpo 500-asis jubiliejus. Šį varpą Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Žygimantas Senasis užsakė pas Niurnbergo garsųjį meistrą Hansą Behamą. Varpas buvo pagamintas Krokovoje esančioje varpų liejykloje ir pakabintas Vavelio katedros bokšte 1521 m. liepos 9 dieną.

Į jubiliejines iškilmes naujai įkurta organizacija pakvietė Lietuvos kampanologų draugiją. Iškilmingoms šv. Mišioms vadovavo Krokuvos arkivyskupas Marek Jędraszewski, dalyvavo Lenkijos, Lietuvos, Čekijos kampanologai, gausus būrys svečių. Birželio 29 d. Krokuvos arkivyskupijos centre, po istoriniu Žygimanto varpu, ant kurio išlieti Lietuvos ir Lenkijos herbai, Lenkijos organizacijos „Societas Campanologica“ prezidentas Piotr Jamski ir Lietuvos kampanologų draugijos prezidentas Leonardas Šablinskas pasirašė bendradarbiavimo ketinimų protokolą.

Šio dokumento pagrindu 2022 m. vasario 12 d., minint Lietuvos kampanologų draugijos 5-ąsias metines, LDK Valdovų rūmuose pasirašyta oficiali bendradarbiavimo sutartis

Tiriamoji ekspedicija

tarp Lietuvos ir Lenkijos kampanologų. Ši diena draugijai tapo istorine ir neabejotinai dar labiau sustiprino Lietuvos ir Lenkijos susitelkimą ne tik kampanologijos srityje, bet ir šalių geranoriškai bei supratingai bendradarbiaujant.

Pirmasis veiklos penkmetis Lietuvos kampanologų draugijai ypač turtingas knygų leidyba.

Draugijos valdybos nario, prof. dr. Liberto Klimkos paveldosauginio pobūdžio leidinyje „Užkopus į varpų bokštą“ (2020 m.) aprašomi vertingiausi istoriniai Lietuvos

bažnyčių bokštų varpai ir su jais sujungti laikrodžiai, tradicinis varpų naudojimas bažnytinėje liturgijoje, varpų liejybos istorija Europoje ir Lietuvoje, garsiausi meistrai ir liejyklos bei varpų istorijos karų bei okupacijų metais.

Draugijos fotografas ir valdybos narys, visuomenininkas iš Kauno Renatas Dūda išleido didelės apimties (635 p. lietuvių ir anglų kalbomis) dviejų dalių leidinį „Varpai Lietuvoje“ (2021 m). Įdomi knygos atsiradimo istorija: autorius, dalyvaudamas religinėse apeigose,

Viena iš pirmųjų ekspedicijų už Lietuvos ribų. Swiecie (Lenkija), 2017 m.

ypač susidomėjo bažnyčių varpais, pradėjo rengti ekspedicijas visoje Lietuvoje. „Tiems, kurie vers puslapį po puslapio, noriu palinkėti geriau pažinti varpus ir gimtinės bažnyčios varpo skambesį nešioti savyje visą gyvenimą...“ knygos įžangoje rašo autorius.

Kunigo švietėjo Jono Katelės labdaros ir paramos fondas, bendradarbiaudamas su Lietuvos kampanologų draugija, išleido unikalų albumą „Rokiškio krašto šventovės ir varpai. XIII–XXI a.“ (2021 m.).

Šiame leidinyje apibūdinami Rokiškio krašto varpai, apžvelgiama jų istorija. Pasitelkus tiriamųjų ekspedicijų metu sukauptą medžiagą,

pirmą kartą publikuojami į vieną vietą surinkti duomenys apie Rokiškio krašte esančius varpus, juos gaminusius meistrus.

Šioje knygoje remiamasi Lietuvos kampanologų draugijos tiriamųjų ekspedicijų Rokiškio krašte 2021 m. medžiaga. Ekspedicijoms vadovavo draugijos valdybos pirmininkas, šių dienų žymiausias varpų tyrinėtojas Lietuvoje, meno istorikas dr. Gintautas Žalėnas. Ekspedicijų metu varpai buvo apžiūrėti, vertinami, daromi jų frontažiniai atspaudai, nurašinėjami išlieti tekstai.

Ypač atsakingą ir vertingą, išskirtinai pavojingą fotografavimo darbą ekspedicijose atliko draugijos narys

Gdanskas, po ceremonijos

Draugijos garbės nariai

2018 m. LDK Valdovų rūmuose už nuopelnus varpų tyrinėjimo srityje draugijos garbės narės vardas suteiktas žinomai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės meninės kultūros, bažnytinės dailės ir paveldo tyrinėtojai, humanitarinių mokslų daktarei Gražinai Marijai Martinaitienei.

2018 m. Gdansko (Lenkija) miesto rotušėje už pasiekimus Prūsijos istorinių varpų tyrinėjimuose ir veiklą kampanologijos srityje draugijos garbės nario vardas suteiktas prof. hab. dr. Krzysztofui Maciejui Kowalski.

2019 m. Taninges (Prancūzija) miesto rotušėje už Lietuvos vardo garsinimą ir Lietuvos karilionierių muzikos platinimą Prancūzijoje draugijos garbės nario vardas suteiktas Prancūzijos karilionieriui, Alpių regiono kariliono asociacijos prezidentui, Liono miesto kariliono mylėtojų draugijos administratoriui, Prancūzijos kampanologų draugijos direktoriui, Taninges miesto Varpų muziejaus kuratoriui Jeanui Bernardui Lemoine.

2022 m. LDK Valdovų rūmuose, įvertinant nuveiktus darbus kampanologijos srityje, ypatingai pabrėžiant idėjų sklaidą ir rodomą pozityvų bei sektiną pavyzdį, draugijos garbės nario vardas suteiktas Lenkijos mokslų akademijos Meno instituto Varšuvoje istorikui Piotru Jacekui Jamski. Mokslininkas specializuojasi tiriant Abiejų Tautų Respublikos meną XVII a. ir ypatingą dėmesį skiria Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijai.

Konferencija Krokovoje

Renatas Dūda ir Rokiškio krašto metraštininkas, fotomenininkas Darius Baltakys. Varpai buvo fotografuojami kaip atskiras objektas, taip pat – atskiros jų sudedamosios dalys, ornamentika, pakabinimo

mechanizmai. Draugijos narys prof. dr. Libertas Klimka, šiuo metu daug laiko skiriantis Aukštaitijos bažnyčių varpų istorijai, pateikia reikšmingų ir itin vertingų faktų, kurie taip pat publikuojami šiame leidinyje.

Domėjimasis varpų tematika Lietuvoje turi itin senas ištakas. Galima nuspėti, kad tai buvo romantizmo epochos atgarsis, tam tikra dalimi nulemtas F. Schillerio baladės „Varpo giesmė“; o tai galėjo paskatinti įvairių laikmečių ir Lietuvos šviesuomenę atkreipti dėmesį į varpus. Galbūt ir grafienės Marijos Tyzenhauzaitės–Pšezdzieckienės, tapytojos, iliustruotojos, mecenatės, filantropės, pasirinkimas išlieti varpuose šį moto nulemtas perskaičius „Varpo giesmę“..

O šiandien dalis epigrafo iš baladės „Vivos voco!“ kviečia įsiklausyti į varpus ne tik kaip į meno kūrinį, bet ir į kaip žmonių bendrystės, gyvųjų sąsąuką.

Nuorodos

¹ RKM-33874; RKM-33875.

² G. Sabeikytė-Kazlauskienė. Religinis turinys ir jo profanacija šiuolaikiniuose kalėdiniuose ir velykiniuose sveikinimuose: folklorinių SMS žinučių analizė, *Filologija*, 2012 (17), p. 124.

³ RKM-56424-12; RKM-56424-84.

⁴ RKM-56424-102.

⁵ RKM-56424-15.

⁶ RKM-56424-46; RKM-56424-29.

⁷ RKM-56424-110.

⁸ *Platus laiškų vadovėlis*, sud. Maldžiūnų Juzė, Kaunas, 1921, p. 89.

⁹ RKM-56424-62; RKM-56424-105.

¹⁰ Merkeliš A., *Velykos Lietuvoje, Lietuvos aidas*, 1932, kovo 24, p. 4.

¹¹ RKM-56424-91; RKM-56424-21.

² RKM-8374.

³ RKM-52117; RKM-56424-48.

⁴ RKM-56424-77.

⁵ RKM-7930.

⁶ RKM-32803.

⁷ *Rokiškis fotografijose 1914–1940 m.*, sud. N. Šniokienė, D. Kiukienė, Vilnius, 2014, p. 3.

⁸ Rokiškio miestas prieš ir po karo, *Savivaldybė*, 1932, Nr. 8, p. 28.

⁹ RKM-55375.

²⁰ RKM-53599.

²¹ RKM-3448.

²² RKM-59925.

²³ RKM-54280; RKM-60254.

²⁴ RKM-9635; RKM-11876.

²⁵ J. Keliuotis, *Mano autobiografija: atsiminimai*, Vilnius, 2003, p. 204.

²⁶ RKM-57971-39; RKM-57971-40.

²⁷ RKM-32802; RKM-32804.

²⁸ RKM-31315; RKM-44716.

²⁹ R. Butvilaitė, *Vilnius 1919–1939 metais: naujo architektūrinio tapatumo kūrimas, Acta Academiae Artium Vilnensis*, 2019 94, p. 87.

³⁰ RKM-36832.

³¹ RKM-28966.

³² RKM-57971-59; RKM-57971-60.

³³ RKM-57971-37; RKM-36161.

³⁴ Vikas. Žuvusiems dėl laisvės paminklo atidarymas, *Lietuva*, 1921, spalio 18, p. 1.

³⁵ RKM-57971-29.

³⁶ *Platus laiškų vadovėlis*, sud. Maldžiūnų Juzė, Kaunas, 1921, p. 6.

³⁷ Ten pat, p. 5.

³⁸ RKM-57971-23.

³⁹ RKM-56424-106.

⁴⁰ *Laiškams ir prašymams rašyti vadovėlis*, Šiauliai, 1937, p. 3.

⁴¹ RKM-56424-13.

⁴² K. Rakūnas. *Laiškas ir prašymams rašyti vadovėlis*, Alytus, 1931, p. 3.

⁴³ RKM-6233.

⁴⁴ RKM-56424-12.

⁴⁵ *Lietuvos pašto ženklai. Nepriklausoma respublika (1918–1940). Pašto ženklų katalogas*, sud. V. Kavaliauskas, Vilnius, 1991, p. 72–153.

⁴⁶ RKM-56424-125.

⁴⁷ *Lietuvos pašto ženklai. Nepriklausoma respublika (1918–1940). Pašto ženklų katalogas*, p. 115–158.

⁴⁸ RKM-16837; RKM-32802.

⁴⁹ RKM-9245.

Keliaujantys atvirukai. Atvirlaiškiai Rokiškio krašto muziejuje

SIMONA STRUMSKYTĖ

Rokiškio krašto muziejaus muziejininkė

Ilgus metus atvirlaiškiai buvo bene pagrindinė komunikacijos priemonė – jais sveikinta įvairių švenčių progomis, praneštos svarbiausios naujienos, dalintasi išpūdziais iš viso pasaulio, todėl iki mūsų dienų išlikę atvirukai atskleidžia tam tikro laikotarpio madas, kasdienes problemas, kalbos vartoseną. Pagal labiausiai paplitusią nuomonę atvirlaiškio pradžia laikoma XVIII a. pab.,

kuomet anglų dailininkas, norėdamas pasveikinti draugus Kalėdų proga, nutapė keletą atvirukų su žiemos vaizdais. Oficialiai atviruko gimtadieniu laikomi 1878-ieji, kai Tarptautiniame pašto kongrese buvo galutinai įteisintos pašto kortelės.

Į Lietuvą atvirlaiškiai atkeliavo XIX a. pab., o ypač išpopuliarėjo XX a. pr., panaikinus lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis

draudimą. Iš pradžių buvo įsigyjama kitose šalyse pagamintų atvirukų klišių, jas papildant lietuviškais užrašais, tačiau greitai imtos kurti vietinės leidyklos. Atvirlaiškiai buvo puošiami miestų ir kaimų vaizdais, istorijos ir architektūros paminklais, kraštovaizdžio fotografijomis, žymių istorijos veikėjų portretais.

Rokiškio krašto muziejaus fonduose saugoma daugiau kaip 1000

Atvirukas su paminklo Zigmantui Vazai Varšuvoje vaizdu

atvirukų, datuojamų nuo XX a. pr. iki pat XXI amžiaus. Didelė dalis šių atvirlaiškių išleisti ir išsiųsti XX a. I p., todėl straipsnyje dėmesys bus skiriamas šio laikotarpio spaudiniams. Seniausi jų skaičiuoja daugiau nei 100 metų ir mena carinės Rusijos imperijos laikus, juos lydi imperijos miestų vaizdai ar užrašai rusų kalba. Pavyzdžiui, viename seniausių atvirlaiškių, kuris turi 1904 m. įrašą, matomas Zigmanto Vazos paminklas Varšuvoje. Jo aversą papildė lenkiškas užrašas „Pomnik króla Zygmunta“ ir tekstas, parašytas ranka, o reverse atspausdinti leidyklos įrašai rusų kalba. Kitą atvirlaiškį, 1912 m. siųstą iš Jaltos į Rokiškį, puošia Jaltos miesto vaizdas ir įrašas „Крымъ. Ялта съ мола.“, reverse uždėtas spaudas rusų kalba¹.

Didelę dalį muziejuje saugomų spaudinių sudaro šventiniai atvirukai, siųsti tėvams, giminaičiams, draugams. Juose ne tik sveikinta įvairių švenčių proga, bet ir dalintasi kasdieniais rūpesčiais, išgyvenimais, patirtimis. Svarbiausios metų šventės XX a. Lietuvoje buvo Kalėdos, Naujieji metai, Velykos ir su jomis glaudžiai susijusios šventės. Per jas susiburdavė artimiausi žmonės, o išsakyti linkėjimai buvo vienas iš religinės šventės ritualų, kuriais siekta užtikrinti ateinančių metų sėkmę². Todėl nekeista, kad Kalėdų proga lietuviai vieni kitiems siuntė daugybę atvirlaiškių su palinkėjimais. Muziejuje saugomus kalėdinius atvirukus galima skirstyti į dvi dalis. Pirmąją grupę sudaro pieštiniai atvirukai, skirti vaikams. Jų piešiniuose galima matyti tam tikrus pasikartojimus: čia vaizduojami žiemos peizažai, laukiniai gyvūnai, žvakės, žaisliukai ir neatsiejami kalėdiniai personažai – nykštukai, Kalėdų senelis. Juose atsispindi jaukumo, džiaugsmo jausmas. Pavyzdžiui, atvirlaiškyje, siųstame prieš 1922 m. Kalėdas, vaizduojama grupė jau-

Naujųjų metų sveikinimo atvirukas, 1923 m.

nuolių, snieguota vietoje keliaujanti automobiliu pilnu dovanų ir eglute. Kitame, 1933 m. siųstame atviruke, Kalėdų senelis, nešantis pilną maišą dovanų, su vaiku apžiūri paukščius³. Atvirlaiškių averse esančius piešinius papildė sveikinimo žodžiai „Sveiki sulaukę Šv. Kalėdų“ ar „Kalėdų šventėms“. Tarp pieštinių kalėdinių atvirukų galima rasti ir egzotiškų, iš kitų kraštų atsiųstų sveikinimų. Vienas tokių, 1928 m. iš Bruklino

į Rokiškį siųstas atvirlaiškis, vaizduojantis Rytų kraštus, turbanus dėvinčius vyrus ant kupranugarių. Atvirlaiškio apačioje įrašytas sveikinimas anglų kalba, o reverse matyti išlikę Jungtinių Amerikos Valstijų pašto spaudai⁴.

Kitą kalėdinių spaudinių grupę sudaro fotografijos-atvirukai, skirti suaugusiems. Juose vaizduojamos puošniai apsirengusios poros ir jaunuoliai, šventiškai pasipuošę vaikai.

Atvirukas su šv. Velykų sveikinimu, 1931 m.

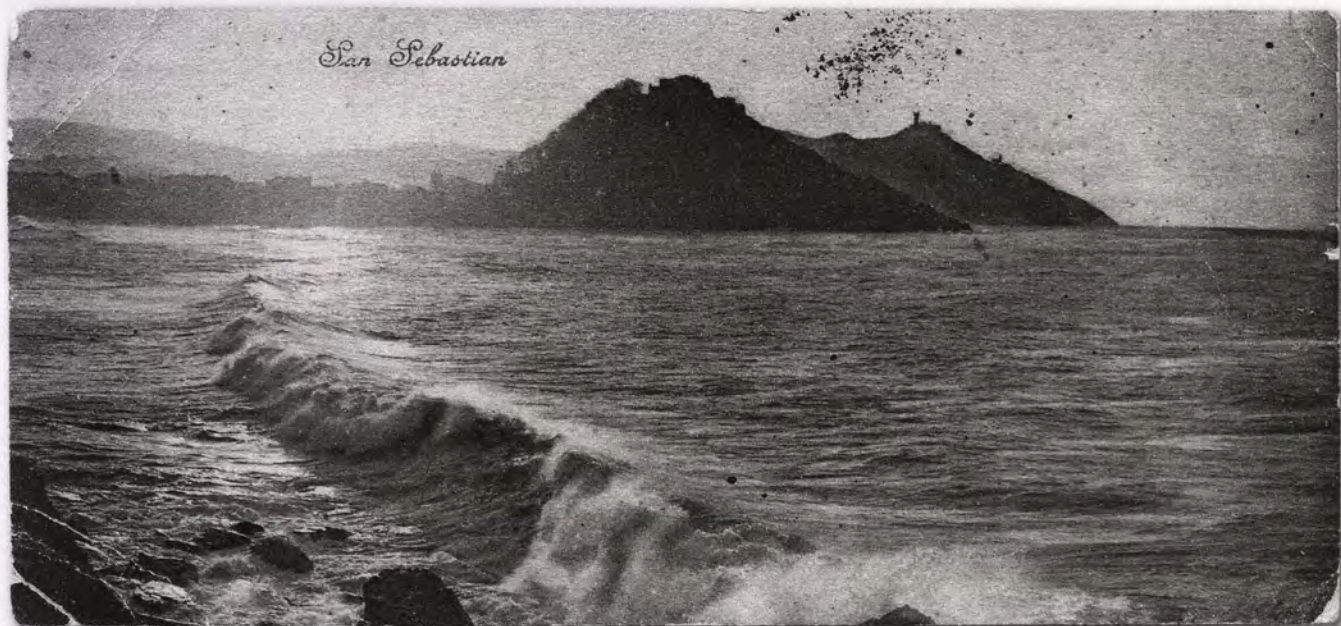
Šiuose atvirukuose mažiau spalvų ir detalių, juose koncentruojamasi į atvirlaiškiui pozuojančius žmones. Pavyzdžiui, 1923-ųjų atviruke snieguoto peizažo fone pozuoja už rankų susikibusi, žiemiškai pasipuošusi pora⁵. Didžioji dalis fotografijų-atvirukų turi užsienio leidėjų spaudus, dažnai Lietuvoje leidėjai įsigydavo šių šalių atvirukų vaizdus, ant jų uždėdavo lietuviškus įrašus ir taip pritaikydavo vietinei rinkai.

Atskirą atvirlaiškių grupę sudaro naujametiniai sveikinimai. Juose mažiau žiemos vaizdų, atvirukai iškilmingesni, atskirose detalėse matyti turtų ir sėkmės palinkėjimai. Pavyzdžiui, 1924 m. pabaigoje siųstame atviruke-fotografijoje įamžinta mergaitė, ant pečių nešanti pintinę su pasaga. Netruksta ir šmaikščių sveikinimų. 1923-ųjų pabaigoje pristatytame sveikinime pavaizduotas kostiumu apsitaisęs mėnulis su

cilindrine kepure ir raudona nosimi⁶. Atvirukų vaizdus papildė sveikinimo žodžiai „Širdingiausių linkėjimų Naujiems Metams“; „Sveiki sulaukė Naujųjų Metų“. Tačiau vienas sveikinimas, siųstas 1929 m. pabaigoje, išsiskiria iš kitų savo teksto gausa. Jo aversą puošia nedidelis uogų piešinėlis, šalia kurio parašytas sveikinimo tekstas: „Sveikinam Naujuose 1930 Metuose! Linkime, kad jie būtų Jums: Sveiki, laimingi, Linksmūs ir pelningi... Prabėgo metai, lyg kelios dienos, Tik žmonių laimės šypsenos, Veide prašvito ir vėl nebliko. Taip jų gyvenimas nyko... Daug buvo laimingų metų ir jiems: Taip buvo ir taip bus visiems...“⁷.

Daug informacijos suteikia ir kitose atvirlaiškių pusėse užrašyti sveikinimai. Jų rašymas tarpukariu turėjo griežtas taisykles, buvo leidžiami specialūs vadovėliai, kuriuose buvo mokoma, kaip teisingai pasveikinti savo artimuosius. Kaip dėstyta „Plačiame laišku vadovėlyje“, linkėjimai turėjo pasižymėti palankumu ir širdingumu, giminėms ir draugams rašomi „kaip širdis sako“, o smagus tonas ir tinkamai parinktas juokas pajvairina tokius laiškus ir daro juos „paėmėjams patinkamesnius“⁸. Muziejuose saugomuose atvirlaiškiuose dažniausiai linkima sveikatos, laimės, džiaugsmo, ramybės. Viename tokių sveikinimų sakoma: „Daug, Tau, laimės, kad sėdamas per visą savo gyvenimą nepajėgtum išsemti“. Tarp palinkėjimų yra ir įdomių, šmaikščių bei neįprastų tekstų „Daug laimės, linksmybių, šampano, moterų ir muzikos linkiu Tau 1929 metams“⁹.

Savo svarba Kalėdoms nenusileisdavo ir Velykų šventimas. Kaip rašoma tarpukario spaudoje „Velykos yra lietuvių mėgiama ir visų laukiama šventė. <...> Sugrįžusieji (iš bažnyčios) sveikinas su namiškiais: „Sveiki sulaukė Šventų Velykų!“ Sveikinamasis atsako: „Ačiū, ačiū! Duok Dieve

Atvirukas su San Sebastiano vaizdu, adresuotas J. Pšezdzieckiui

sveikiems kitų sulaukti¹⁰. Šventės proga tokiais žodžiais sveikinti ne tik namiškiai, bet ir toliau gyvenę giminaičiai bei draugai. Kaip matyti iš muziejuje saugomų atvirlaiškių, siųsti velykiniai atvirukai buvo šviesūs, šiltų spalvų, juose vaizduojami margučiai, žydnčios pavasario gėlės, triušiai ir viščiukai, nešantys pintines margučių. Dalis atvirukų nestokoja humoro – viename iš jų gaidys ir viščiukai vejasi berniuką, vežantį pilną karutį margučių, kitame – prijuoste pasipuošęs, vaišes ruošiantis gaidys šneka telefonu¹¹. Dalį velykinių sveikinimų sudaro atvirukai–fotografijos, tik kitaip nei kalėdinių atvirukų atveju, kurie yra nespaltoti, šiuose išsiskiria atskiros išryškintos detalės. 1931 m. siųstame atviruke tarp ryškių gėlių pozuoja mergina geltona suknele, ją supa tokios pat spalvos viščiukai¹². Atvirukus puošia ir šventiniai užrašai lietuvių kalba „Sveiki sulaukę Šv. Velykų“, taip pat latvių („Priecigus Lieldienas Svetkus“) bei vokiečių („Fröhliche Ostern“) kalbomis.

Velykų proga siųstuose atvirlaiškiuose linkima sveikatos, laimės, sėkmės ir linksmi praleisti šventę. Tačiau galima pastebėti, kad velykiniai sveikinimai asmenišknesni,

kartu pasidalijama naujienomis, juos papildo prašymai. Kaip 1925 m. atvirlaiškyje rašoma: „Brangute Maryte, sveikinu tave su švente Velykų ir meldžiu manęs neapleisti, kaip buvai apleidus iki šiol“. Tarp sveikinimų yra nemažai linksmų, šmaikščių palinkėjimų. Kaip Elenu-tė rašo draugei Alei „Tave sveikinu su šventomis Velykomis. Linkiu daug laimės ir sveikatos, gražių kavalielių per Velykas gaut ir aš rašau su raudonu rašalu, tai reiškia tarp mudviejų karštą meilę“¹³.

Nemažą saugomų atvirlaiškių dalį sudaro vardo dienos sveikinimai. Jie, skirtingai nei ankščiau minėti proginiai sveikinimai, neturi bendros temos, juose galima rasti gamtos peizažų, žmonių portretų, netgi vaisių. Galima pastebėti, kad sveikinant vardo dienos proga gana populiarūs buvo atvirukai su gėlėmis, juose vaizduojamos alyvos, žibuoklės ar rožės. Tik nedidelė atvirukų dalis buvo skirta specialiai vardo dienai, jų aversus puošia sveikinimo žodžiai „Širdingiausių linkėjimų VARDUVĖMS“, „Sveikinu vardo dienoj“ ar „Širdingiausių linkėjimų varduvių dienoje“.

Bene didžiausią atvirlaiškių grupę muziejaus fonduose sudaro

įvairių miestų vaizdų atvirukai. Juose matyti ne tik Lietuvos gyvenviečių atvaizdai, bet ir užsienio miestų vaizdai. Muziejuje saugoma nemažai įvairių Latvijos miestų vaizdų: juose matomi Rygos paštas, nacionalinė opera, miesto panorama, Daugpilio tiltas. Ne viename iš šių atvirukų matomus vaizdus lydi ir siuntėjo kelionės aprašymas. Atvirlaiškyje, siųstame iš Daugpilio į Rokiškį, rašoma: „Šendianą mes sustojoje Daugpilio stotyje ir būsim gal 6 valandas. Daugpilis nevisai mažas miestas, bet ir nedidelis, daug namų ir apirusiu ir negyvenamų, gyvena daugiausia žydai ir šendiena buvo uždarytos visos krautuvės“¹⁴. Tarp muziejuje saugomų atvirukų galima rasti ženklų ir apie jau nebeegzistuojančių valstybių istoriją. Vienas tokių atvirukų vaizduoja tarptautinę parodą Paryžiuje, vykusių 1937 m., o atviruko centre matyti kabanti nacistinės Vokietijos vėliava. Atvirlaiškio reverse yra Paryžiaus pašto spaudas, o laiškas Paryžiaus parodos metu siųstas į Kavoliškio dvarą¹⁵. Dėmesio vertas ir prancūziškai parašytas atvirlaiškis su San Sebastiano miesto vaizdu, 1926 m. adresuotas grafui Jonui Pšezdzieckiui į Rokiškį¹⁶.

Atvirukas su Rokiškio dvaro rūmų iki jų perstatymo vaizdu

Nemažiau svarbūs ir Lietuvos miestų bei miestelių atvirukai, tarp kurių yra ir Rokiškio miesto atvaizdų, suteikiančių žinių apie miesto kaitą, kultūrinį paveldą ir istorinę priklausomybę. Pirmieji atvirlaiškiai su Rokiškio miesto vaizdais atsirado Pirmojo pasaulinio karo metais. Šiuo metu vietiniai fotografai neturėjo leidimų fotografuoti miesto, todėl fotografavo vokiečių karo korespondentai, o ir atvirlaiškiai dėl nemokamo karo lauko pašto aukšto vokiečių kariuomenės raštingumo lygio tapo labai populiarūs¹⁷. Tačiau XX a. pr. Rokiškio miesto aikštė buvo negrįsta, purvina, pavasario ir rudens metu joje telkšojo vandens liūnai, bažnyčios link riogsojo dvi eilės nuskurusių smulkių krautuvelių, kurios labai gadino miestelio išvaizdą¹⁸. Viena iš atvirlaiškių toks miesto vaizdas ir atsispindi – nuotraukos centre stovi bažnyčia, prieš ją – aikštė, kurios viduryje stovi menkaverčiai pastatai, o aikštės šonuose – iki šių dienų neišlikę mediniai statiniai. Averse vokiškai įrašyta „Rakischki“; o kitoje pusėje nurodytas leidėjas Georg Stilke¹⁹. Kituose atvirlaiškiuose matyti miesto aikštėje vykstantis turgus, Rokiškio bažnyčia, aikštę supusios gatvės. Vertas dėmesio pieštinis atvirlaiškis

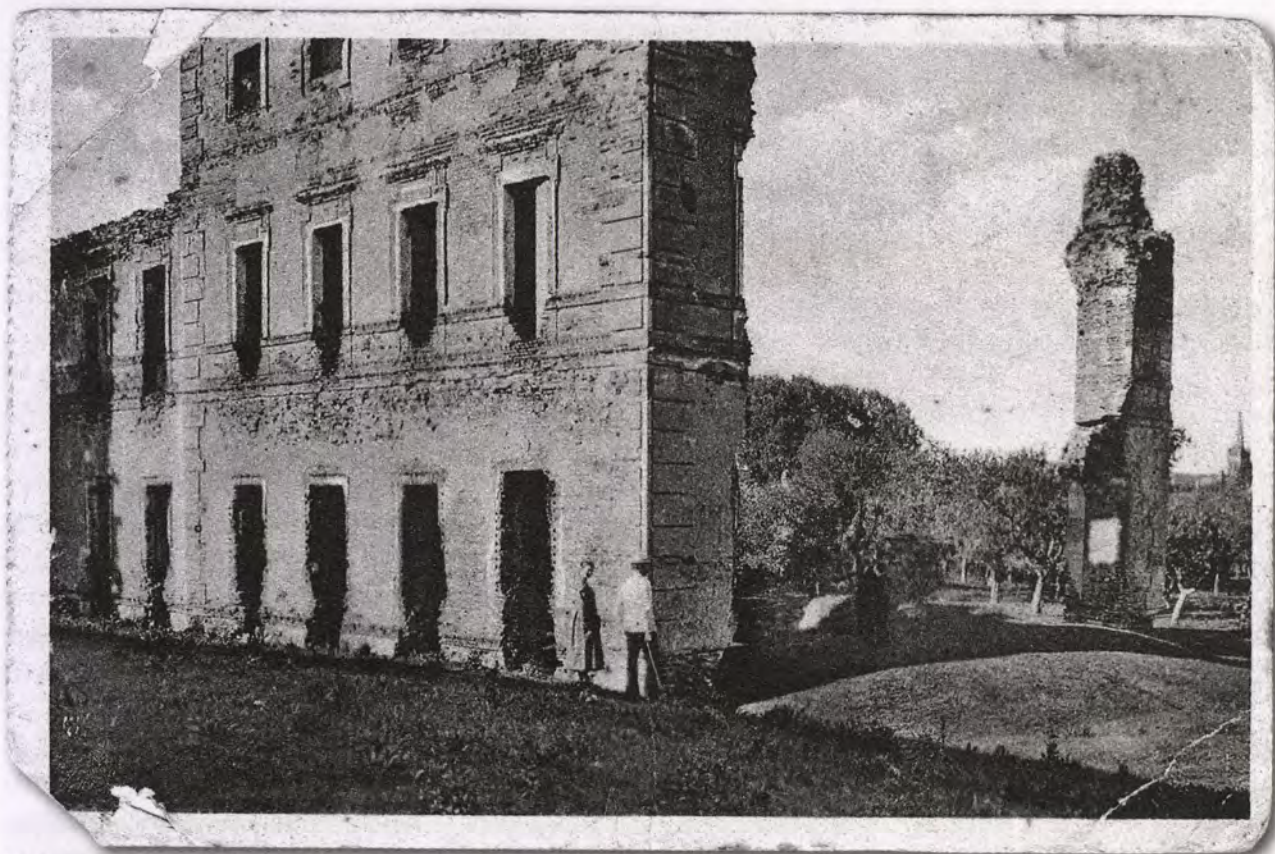
su dabartinės Respublikos gatvės atkarpa. Jame mėlynu rašalu nupieštas aikštėje stovėjęs šulinys ir gatvės atkarpa su ištisiniu mediniu užstatymu. Viršuje užrašas „Rakischki. Bahnhofstrasse“ (Stoties gatvė)²⁰. Išlikusiuose atvirlaiškiuose matyti ir jau išnykęs miesto paveldas. Vieną iš atvirukų puošia Rokiškio Šv. Aleksandro Neviškio cerkvė, pastatyta 1895 m., apačioje įrašas „Rakischki – Griechisch-Katholische Kirche“²¹. Cerkvė po Pirmojo pasaulinio karo buvo atiduota katalikams, o po Antrojo paversta sporto sale, vėliau visai nugriauta.

Muziejuje saugomi atvirlaiškiai ne tik su miesto, bet ir Rokiškio dvaro vaizdas. Vienas įspūdingiausių atvaizdų – atvirlaiškis su dvaro fotografija iki jo perstatymo 1905 m., apačioje užrašas: „Rakiszki, gub. Kowienska“²². XIX a. pr. grafo Ignoto Tyzenhauzo pastatyti rūmai pasižymėjo klasicizmo stiliaus bruožais, juos puošė kolonos ir kupolas. Tik po 100 metų, grafui J. Pšezdziekiui juos perstačius, jie įgavo dabartines formas. Tarp muziejuje saugomų dvaro vaizdų atvirukų yra nemažai, išleistų vokiškuoju laikotarpiu. Viena iš jų matyti žiemą nupiešti rūmai, pirmame plane stovi vokiečių kariškiai, apačioje

įrašas „Schloß Rakischki Offiziers Erholungsheim“, 1916 m. data ir autorius C. Liersch. Atvirlaiškiuose matyti ir kiti dvaro sodybos statiniai. Pavyzdžiui, viename atviruke galime išvysti dabartinę Tyzenhauzų alėją. Negrįstoje, purvinoje alėjoje stovi grupė kareivių, o šone – dvairo vėjo malūnas, 1935 m. sudegęs iki pamatų. Averse įrašytas įrašas „Rakischki Schloß mit Mühle“; o atvirlaiškio reverse įrašytas laiškas vokiečių kalba²³.

Nemažą muziejaus atvirukų fondo dalį sudaro spaudiniai su Vilniaus miesto vaizdais. XX a. I p. Vilniaus priklausomybė keitėsi ne kartą, tai atsispindi ir atvirlaiškių vaizduose, todėl juos galima skirstyti į kelias dalis. Iki Pirmojo pasaulinio karo Vilnius įėjo į imperinės Rusijos sudėtį, todėl mieste buvo daug jo priklausomybę atspindinčių ženklų. Viena iš atvirlaiškių matyti dalis Katedros aikštės, Gedimino pilies bokštas ir Jekaterinos paminklas, stovėjęs iki Pirmojo pasaulinio karo. Kitame vaizde matyti Katedros aikštė, ją 1893 m. perskrodusi arklinio tramvajaus linija ir ja judantis tramvajus²⁴.

1920 m. Vilnių užėmus lenkams, lietuvių tauta negalėjo susitaikyti su sostinės praradimu. Vilniaus vaizdiniais siekta pagrįsti Lietuvos teises į miestą, įrodyti jo lietuviškumą ir visuomenėje įdiegti mintį, kad Vilnius yra išimtinai Lietuvos. Kaip teigė mūsų kraštietis Juozas Keliuotis „Be Vilniaus Lietuva jautėsi kaip be širdies ir be savo tautinės didybės, be savo didžiojo tautinio centro ir mito, kuris vadovauja visai tautai, jai teikia nuolatinį įkvėpimą, ją nuolat skatina prie kūrybos ir heroizmo žygių. Be Vilniaus Lietuva negalėjo normaliai kvėpuoti, dirbti ir kurti“²⁵. Todėl nekeista, kad visą tarpukarį puoselėta Vilniaus krašto atgavimo idėja, leisti jam skirti bukletai, plakatai, ir žinoma, atvirukai. Buvo leidžiama

Atvirukas su Biržų pilies griuvėsiais

daugybė atvirlaiškių, kurie ragino nepamiršti ir susigrąžinti Vilnių, juose matomi ilgi raginantys tekstai. Pavyzdžiui, atvirlaiškyje, vaizduojančiame Aušros vartus, raginama „Už Aušros vartus! Gedimino pilį! Vytauto grabą!“ ir pateiktas ilgas Nepriklausomybės akto signataro, Vilniui vaduoti sąjungos pirmininko Mykolo Biržiškos tekstas. Reverse atspausdintas įrašas, jog „vartojantis „Vilniaus vokus ir atv.“ ruošia kelią į Vilnių“. Kituose Vilniaus atgavimui skirtuose atvirukuose pateikti ne ką mažiau kovingi tekstai „Vilnių atgausim – darbų sulauksim, „Braziliją“ užmiršim – Lietuvoj gyvensim!“, „Žūt-būt, o D. L. K. Gedimino pilis turi būti mūsų!“²⁶.

Vilniaus vaizdinį tarpukariu kūrė ir miesto istoriją ir architektūrą išmanančio Jano Bulhako fotografijos, platintos ne tik spaudoje, bet ir spausdintos ant atvirlaiškių. Keltas atvirukų su jo fotografijomis saugomos ir muziejuje, juose matyti architektūrinis Vilniaus veidas

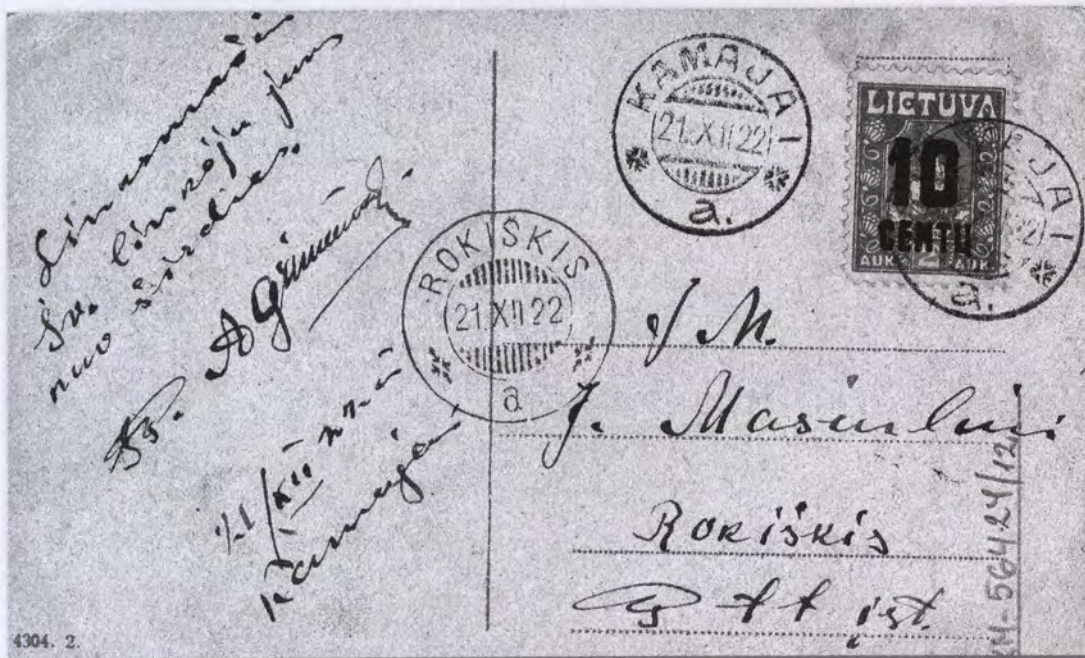
ir paveldas – Šv. Onos bažnyčia, Šv. Jonų bažnyčia²⁷.

Apie Vilniaus miesto reikalingumą Lietuvai galima suprasti ir tekstuose, parašytuose atvirukų reversuose, juose matyti miesto svarba lietuvių sąmonėje ir noras miestą kuo greičiau atgauti. Atvirlaiškyje, siųstame Naujųjų metų proga, rašoma: „Gerbiamasai Vade! Širdingai sveikinu naujų metų dienoje. Bet kitais metais norėč su džiaugsmu pasveikinti laivoje mūsų sostinėje Vilniuje!“. Kituose laiškuose, parašytuose jau atgavus miestą, atsispindi jo grįžimo į lietuvių tautą džiaugsmas: „Žinai lig pergyvenom visą džiaugsmą susitikimo su Vilniumi, buvau ir Tave užmiršęs, bet dabar vėl atgavęs lygsvarą rašau <...> kaip „Kuntaplis rašo visi bėga į Vilnių“²⁸.

Atvirukus, siekdami įteisinti Vilniaus, kaip savo miesto vaizdinį, leido ir lenkai. Lenkiškoje spaudoje Vilnius neretai linksniuotas kaip „dvasinė Lenkijos sostinė“, „kultū-

ros paminklų miestas“, „didžio krašto – senosios Lietuvos – sostinė“²⁹, šiam vaizdiniui pasitarnavo ir jų leidžiami atvirukai. Kaip matyti iš tarpukariu leistų atvirukų, ant jų buvo uždedami svarbiausių miesto objektų vaizdai, Vilniaus simboliai, o patys atvirukai buvo spausdinami Lenkijoje. Pavyzdžiui, vieno jų averse atspausdinta Gedimino kalno nuotrauka, apačioje – įrašas lenkų kalba „WILNO. Gora Zamkowa“. Reverse yra įrašas „Printed in Poland“ ir fotografo spaudas „AKROPOL“ KRAKOW“³⁰.

Tarp muziejuje saugomų atvirukų galima rasti ne vieną Kauno miesto vaizdą. Nors dalis jų mena carinės Rusijos ir kaizerinės Vokietijos metus, tačiau daugumą sudaro tarpukario miesto vaizdai. Po karo Kaunas tapo laikinąja sostine, todėl atvirukai turėjo įprasminti naujosios sostinės vaizdus, išaukštinti jo istoriją ir susieti su lietuvių tapatybe. Viena muziejuje saugomame atviruke, spausdintame Kaune, „Spindulio“

Kalėdinio atviruko reversas. Jame matyti sveikinimo tekstas, pašto spaudai ir pašto ženklas

leidykloje, vaizduojami Kauno pilies griuvėsiai, turėję pašlovinti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės praeitį³¹. Atvirukuose vaizduojami ir naujieji valstybiniai simboliai: Kauno miesto teatras, kuriame posėdžiauti pradėjo Steigiamasis seimas, Lietuvos karo muziejus³².

Muziejuje saugomi ir kitų mažesnių Lietuvos miestų bei miestelių vaizdai. Juose dažnai vaizduojami ne miestų peizažai, bet istorinės jų vietos, lydimos ilgesnių paaiškinimų, taip liudijant svarbius istorinius įvykius, reikalingus ugdant patriotiškumą ir formuojant tautos tapatybę. Pavyzdžiui, atviruko averse atspausdinta Pandėlio miestelio panorama, kitoje jo pusėje pateiktas paaiškinimas „Pandelis (Rokiškio ap.). 1831 m. rusai čia sumušė mūsų sukilėlius, Terleckio vedamus“. Svarbus buvo ir praeties paveldas, žymėjęs Lietuvos klestėjimo laikus. Viename iš atvirukų vaizduojami Biržų pilies griuvėsiai, reverse šį vaizdą lydi ilgas paaiškinimas „Biržų pilies griuvėsiai. Žymiausiu Biržų valdovu buvo kunigaikštis Janušis Radvila; jis XVII amžiu į ilgai kovojo už Lietuvos atskirimą nuo Lenkijos“³³.

Ne ką mažiau svarbus buvo ir istorinių asmenybių, prisidėjusių prie Lietuvos valstybingumo, įamžinimas atvirlaiškiuose. Juose vaizduoti Jonas Basanavičius, Maironis, Juozas Tumas-Vaižgantas. Labai svarbus buvo ir žuvusiųjų už laisvę atminimas. Kaip sakė Maironis paminklo žuvusiems atidengimo iškilmėse 1921 m., „Žuvusieji nėra tikrai žuvę, o per amžius gyvena atminty ir stiprina mūsų dvasią, liepia ir mums eiti jų eitais keliais, siekti ir pasiekti jų siektojo idealo“³⁴; todėl jų vardas buvo įamžinamas ne tik paminkluose, bet ir atvirukuose. Pavyzdžiui, muziejuje saugomas atvirukas su karininko Antano Juozapavičiaus atvaizdu, kurį lydi tekstas „Pirmasis žuvusis kovoje už mūsų Nė priklausomybę atgimusios Lietuvos karininkas“³⁵.

Kalbat apie atvirlaiškius, svarbu ne tik tai, kas juose pavaizduota, bet ir reversuose siuntėjų užrašyti tekstai, atspindintys to meto gyvenimo ir bendravimo būdą, kalbos vartoseną, aktualijas. Pagal to meto vadovėlius tekstai turėjo prasidėti nuo kreipimosi: „Užkalbinimas ar komplimentinis atsiliepiamas yra išreiškimas mandagumo, pagarbos ar meilės,

jisai vartojamas laiško įžangai“³⁶. Muziejuje saugomuose atvirlaiškiuose vyrauja tokie kreipiniai kaip „Mamute“, „Gerbamasai“, „Drauge“, „Brangiausieji“ ar „Mūsų brangieji“. Pats atvirlaiškio turinys turėjo būti paprastas ir lengvai suprantamas, jį rašant „reikia manyti, kad asmuo, į kurį rašai, yra drauge su tavim, rašyk paprasta kalba ir nevertok aukštų bei toli ne visiems suprantamų žodžių“³⁷. Kaip Marytė 1924 m. rašė mamai: „O, kokia, aš laiminga! Nuo pirmo paskirta į Viekšnius. Ačiū Dievui!“³⁸, o 1929 m. laiške rašoma „Aš išvažiuoju iš Kauno penktadienio vakarą, tai šeštadienį būsiu Skapišky, jeigu galėsta tai gal ateista“³⁹. Kaip nurodė tuometinės laiškų taisyklės, negalima šokinėti nuo vieno reikalo prie kito, geriausiai laiške pirma kalbėti apie tą asmenį, kuriam laiškas rašomas, o tik paskui apie save⁴⁰ – „Kaip gerai givuojat. Kaip sveiki esat, ir kur tėvelis gyvena ir kas girdėti pas tamsta nauja“⁴¹. Be to, buvo patariama, kad prašant arba reikalaujant, laiškas visada turi būti mandagus⁴², kaip rašyta velykiniame sveikinime: „prašom pas mum ateiti pirmą dieną, mes lauksim“⁴³.

Atskiro dėmesio atvirlaiškiuose verti ir pašto ženklai, atspindintys to meto istoriją, svarbiausius įvykius. Tarpukariu ženklai buvo meniški, juos kūrė visi žymiausi lietuvių dailės kūrėjai. Ant muziejuje esančių atvirlaiškių galima rasti kelių rūšių pašto ženklus. Kalėdinį atviruką puošia pašto ženklas su kunigaikščiu Kęstučiu, tai perspausdintos, naujosios valiutos laidos ženklas. 1922 m. spalio 1 d. įvedus litą, ant senųjų pašto ženklų vietoj nominalų auksiniais užspausta nauja vertė centais, pagal naująją vertę šis ženklas kainavo 10 centų, o ši suma atspausdinta ženklo viduryje⁴⁴. Ne mažai muziejuje saugomų atvirlaiškių puošia pašto ženklai su Vyčio kryžiumi, kurį supa ąžuolo lapai su gilėmis. Šis pašto ženklas su papildymais buvo leistas nuo 1927 metų. Ant atvirukų galima rasti ir ženklų su tautiniais simboliais – tai 1934–1935 m. leisti pašto ženklai, 5 ct vertės ženklą puošia Vytis, Vyčio kryžius ir Gedimino stulpai, o 10 ct vertės ženklai puošti trijų didžiųjų miestų herbais⁴⁵.

Ant pašto ženklų, kaip ir pačių atvirukų, nuguldavo ir šaliai nuspelniusių asmenybių atvaizdai. Dalį atvirukų puošia nepriklausomybės 10-ųjų metų proga išleisti ženklai, kuriuose pavaizduotas prezidentas Antanas Smetona ąžuolo lapų rėmelyje. Šia proga buvo išleista pusė milijono kiekvieno nominalo ženklų. Iš Krekenavos į Rokiškį siųstą laišką puošė Felikso Vaitkaus skrydžio per Atlantą atminimo ženklas. Piešinyje matyti pats lakūnas, trasos iš Šiaurės Amerikos į Airiją fone, o apačioje – užrašas „LITUANICA NUGALI ATLANTA 21-22-IX-1935“⁴⁶. Ant dalies laiškų užklijuotas ir didžiojo kunigaikščio Vytauto 500-osioms gimimo metinėms skirtas ženklas, vaizduojantis kunigaikštį su karūna ir mantija⁴⁷.

Muziejuje saugomus atvirlaiškius puošia ir užsienio šalių pašto ženklai, dalies iš šių šalių pavadinimai belikę tik istorijos vadovėliuose. Ant dviejų atvirukų, siųstų iš Vilniaus jau karo metais, užklijuoti pašto ženklai su Hi-

terio atvaizdu. Akivaizdu, kad pašto ženklas skirtas mūsų kraštui, nes turi prieriašą „Ostland“, nes taip vadintas nacių sukurtas administracinis vienetas, į kurį įėjo ir Lietuva. Atvirlaiškį, siųstą iš Amerikos, puošia raudonas 2 centų vertės pašto ženklas su Dž. Vašingtono atvaizdu, viršuje užrašas „United States Postage“⁴⁸. Kituose atvirlaiškiuose priklijuoti įprastesni ženklai – rusiškas su dvi-galviu ereliu ir latviškas su Latvijos herbu. Galima rasti ir neįprastų variantų: viena pašto ženklo vieta užpildyta itin išradingai, vietoj jos paliktas įrašas „vietoj markutės išbučiuoju tave 1000 kartų“⁴⁹.

Nors atvirlaiškių populiarumas mažėja, tačiau jų vertė neįkainojama – jie ne tik bendravimo priemonė, bet ir neišsemiamas istorijos šaltinis, suteikiantis žinių apie to meto aktualijas, svarbiausius įvykius, leidžia pažinti, kaip keitėsi paveldo objektai ir jų suvokimas, ir netgi atskleidžia to meto gyventojų problemas bei kasdienybę.

Nuorodos

¹ RKM-33874; RKM-33875.

² G. Sabeikytė-Kazlauskienė. Religinis turinys ir jo profanacija šiuolaikiniuose kalėdiniuose ir velykiniuose sveikinimuose: folklorinių SMS žinučių analizė, *Filologija*, 2012 (17), p. 124.

³ RKM-56424-12; RKM-56424-84.

⁴ RKM-56424-102.

⁵ RKM-56424-15.

⁶ RKM-56424-46; RKM-56424-29.

⁷ RKM-56424-110.

⁸ *Platus laiškų vadovėlis*, sud. Maldžiūnų Juzė, Kaunas, 1921, p. 89.

⁹ RKM-56424-62; RKM-56424-105.

¹⁰ Merkelis A., *Velykos Lietuvoje, Lietuvos aidas*, 1932, kovo 24, p. 4.

¹¹ RKM-56424-91; RKM-56424-21.

¹² RKM-8374.

¹³ RKM-52117; RKM-56424-48.

¹⁴ RKM-56424-77.

¹⁵ RKM-7930.

¹⁶ RKM-32803.

¹⁷ *Rokiškis fotografijose 1914–1940 m.*, sud. N. Šniokienė, D. Kiukienė, Vilnius, 2014, p. 3.

¹⁸ Rokiškio miestas prieš ir po karo, *Savivaldybė*, 1932, Nr. 8, p. 28.

¹⁹ RKM-55375.

²⁰ RKM-53599.

²¹ RKM-3448.

²² RKM-59925.

²³ RKM-54280; RKM-60254.

²⁴ RKM-9635; RKM-11876.

²⁵ J. Keliuotis, *Mano autobiografija: atsiminimai*, Vilnius, 2003, p. 204.

²⁶ RKM-57971-39; RKM-57971-40.

²⁷ RKM-32802; RKM-32804.

²⁸ RKM-31315; RKM-44716.

²⁹ R. Butvilaitė, Vilnius 1919–1939 metais: naujo architektūrinio tapatumo kūrimas, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 2019 94, p. 87.

³⁰ RKM-36832.

³¹ RKM-28966.

³² RKM-57971-59; RKM-57971-60.

³³ RKM-57971-37; RKM-36161.

³⁴ Vikas. Žuvusiems dėl laisvės paminklo atidarymas, *Lietuva*, 1921, spalio 18, p. 1.

³⁵ RKM-57971-29.

³⁶ *Platus laiškų vadovėlis*, sud. Maldžiūnų Juzė, Kaunas, 1921, p. 6.

³⁷ Ten pat, p. 5.

³⁸ RKM-57971-23.

³⁹ RKM-56424-106.

⁴⁰ *Laiškams ir prašymams rašyti vadovėlis*, Šiauliai, 1937, p. 3.

⁴¹ RKM-56424-13.

⁴² K. Rakūnas. *Laiškas ir prašymams rašyti vadovėlis*, Alytus, 1931, p. 3.

⁴³ RKM-6233.

⁴⁴ RKM-56424-12.

⁴⁵ *Lietuvos pašto ženklai. Nepriklausoma respublika (1918–1940). Pašto ženklų katalogas*, sud. V. Kavaliauskas, Vilnius, 1991, p. 72–153.

⁴⁶ RKM-56424-125.

⁴⁷ *Lietuvos pašto ženklai. Nepriklausoma respublika (1918–1940). Pašto ženklų katalogas*, p. 115–158.

⁴⁸ RKM-16837; RKM-32802.

⁴⁹ RKM-9245.

Rimanto Šavelio gyvenimo ir kūrybos kelias

SALVINIJA KALPOKAITĖ

„Man kažkada buvo duota suvokti: štai tavo kelias, antai jo gale ant aukšto, stataus kalno – laimės žiburyš. Į tą kalną aš jau nelipsiu. Ir visai ne todėl, kad bijočiau paslysti. Ir ne todėl, kad netikėčiau Jonu Biliūnu“... (Rimantas Šavelis)

Mintyse aidi Mikalojaus Daukšos žodžiai: „Ne žemės derlumui, ne drabužių skirtingumui, ne šalies gražumui <...> gyvuoja tautos, bet daugiausia išlaikydamos ir vartodamos savo kalbą.“ Ne tik – ir literatūrą, puoselėdamos tradicijas ir kultūrą. Koks skurdus būtų mūsų kraštas be žymių mokslo, meno, kultūros žmonių, jų indėlio. Ir ši kartą mano žvilgsnis krypta į Panemunio kraštą. Ant balto popieriaus lapo liejasi žodžiai: prisiminimų, atsiliepimų, įvairių minčių šūsnis apie iškilų kraštietį rašytoją, dramaturgą, kino scenaristą Rimantą Šavelį – romanų „Dievo avinėlis“, „Šiek tiek mėnesienos“, apysakos „Amžinoji šviesa“, daugeliui gerai žinomų filmų:

„Tadas Blinda“, „Amžinoji šviesa“, „Bilietas iki Tadž Mahalo“ ir kitų romanų, apysakų, novelių, filmų scenarijų autorių.

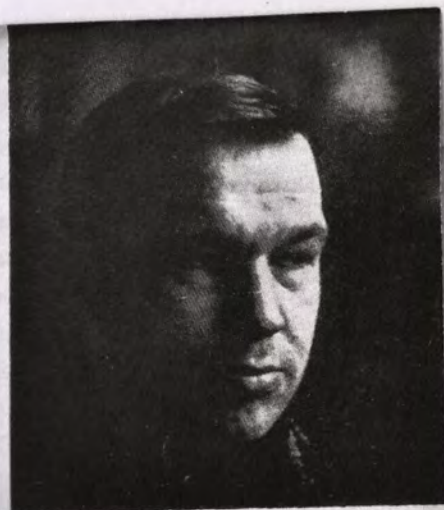
Rimantas Šavelis gimė 1942 m. sausio 10 d. Steponių kaime, Rokiškio rajone, Emilijos ir Jono Šavelių šeimoje. Tik gaila, kad 2021 m. gegužės 20 d. sunkios ligos pakirsta nutrūko R. Šavelio gyvenimo styga. Rašytojas iškeliavo į amžinybės tolių tolius, nesulaukęs savo 80-ojo gimtadienio. Žvilgterkim į jo nueitą gyvenimo ir kūrybos kelią.

R. Šavelis mokėsi Panemunio 8-ėje, baigė Pandėlio vakarinę vidurinę mokyklą, garsėjo sąmoju, drąsa, mielai dalyvaudavo įvairiuose renginiuose, dažnai juos vedavo. Susigundė mokytis Konstantinavos žemės ūkio profesinėje mokykloje. Įsigijo plataus profilio traktorininko, kombainininko ir šaltkalvio diplomą, net kelis mėnesius arė kolūkio laukus. Čia mokydamsis pradėjo rašyti prozą. Svajoto apie aktorius profesiją, bandė įstoti į tuometę Vilniaus konservatoriją, tačiau nepavyko. Mokslo ir žinių troškimas, išryškėję literatūriniai gabumai skatino nesustoti, ieškoti kito kelio. Domino žurnalistika, tačiau 1967 m. baigė Vilniaus universitete lietuvių kalbos ir literatūros studijas. Pasak studijų laikų draugo Laimono Tapino, R. Šavelis

tuometu užsitarnavo „kapralo“ pravardę. Visada buvo orus, rimtas, tylus, savotiškas teisėjas. R. Šavelis buvo giliai mąstantis žmogus, kurso draugai nujautė, kad jis gali būti rašytojas.

Dar devintoje klasėje, įsižiūrėjęs juodaplaukę bendraklasę, pradėjo rašyti eilėraščius, kuriuos spausdino rajono laikraštis „Spalio vėliava“. „Kai po daugelio metų bibliotekoje laikraštyje aptikau savo eiles, pajutau neišpasakytą gėdą. Prastas rimas, sentimentalu, nors vemk, ir viskas, aišku, tik apie meilę. Ačiū Dieviui, pagalvojau, kad kažkas kažkada apšvietė protelį ir aš lioviausi skridęs paskui man nepriklausančią mėlynąją paukštę,“ – buvusiam „Metų“ redaktoriui Danieliui Mušinskui yra pasakojęs R. Šavelis.

1970 m. R. Šavelis Maskvoje baigė Aukštuosius kino scenaristų ir režisierių kursus. Dirbo Kinetografijos komitete inžinieriumi (1970–1974 m.), Lietuvos kino studijoje scenariinės kolegijos redaktoriu (1974–1977 m. – 1980–1984 m.), LRS prozos konsultantu (1978–1980 m.) ir klubo vedėju (1990–1993 m.). Nuo 1993 m. dvylika su puse metų – Vilniaus teritorinės muitinės vyr. budinčiuoju inspektoriumi. Juk reikėjo užsidirbti pragyvenimui. Nuo 1973 m. – Lietuvos rašytojų sąjungos narys.

Rimantas Šavelis

RIMANTAS ŠAVELIS
PALEI ŽALIĄ KRANTĄ

Rokiškio
graikotojas
J. Čer. /
2012.05.19.

io rajono
dybės VB

1970 m. serijoje „Pirmoji knyga“ išėjusių apsakymų knygelę „Palei žalią krantą“ autorius Rokiškio skaitytojams pasirašė tik 2012 metais.
Nuotr. Alicijos Matiukienės

Apie tėvus, gimtinę, kasdienybės rupią duoną

Rimanto Šavelio tėvai gyveno kaime. Kaimas – jo kūrybos versmė, prisiminimų ir tikrovės dermė, dominuojanti tema. Įdomūs rašytojo tėvų šeimininiai santykiai. Mama – garsi siuvėja, likusi našle – antrą kartą ištekėjo už žymiai jaunesnio vyro brolio sūnaus Jono Šavelio – Rimanto tėvo. Iš motinos pirmosios santuokos augo sūnus Vytautas Šavelis – mūsų krašto šviesios atminties poetas, pedagogas, bibliotekininkas.

Rašytojo tėvukas, pasak jo, buvo nepaprastas pasakorius, fantazuotojas, linksmas žmogus. Šiuos charakterio bruožus galbūt paveldėjo ir sūnus. Kaip gražiai, įtaigiai rašytojas aprašė savo tėviškę, gimtųjų namų

ilgesį: „Žvelgiu į vieškelį, kuriuo išėjau iš savo gimtojo Steponių kaimo, širdį suspaudžia baisus negerumas. <...> Iš savo Steponių laikų, dar nepažindamas Panemunio, matydavau tik padūmavusį pušynėlį ir bažnyčios bokštą, už kurio, kaip tada man atrodė, rytais ir vakarais skambėdavo varpo dūžiai, aidu atsimušdami po visą apylinkę. Tuos varpo dūžius išsinešiau visam gyvenimui – kaip amžinybės ir mirties pranašus.“ Panemunis, Nemunėlis, apaugęs ajerais, lūgnėm, meldais, Steponių kaimas, tėvai taip pat įsirežė į R. Šavelio atmintį, jo kūrybą. „Artėju Steponių kaimo link. Anapus slėnio, už mėlynų vasarojaus laukų, jau matau juoduojančių eglų sieną, plačiai išmestas į dangų baltakalnių viršūnes, du raudonų plytų

trobos kaminus. Deja... Jau neišeina iš trobos pakrypusiu pečiu tėvas, nebėra lange raukšlėmis vagoto ir pervagoto motinos veido. Viskas tarytum savo vietoje, bet manęs čia niekas nebeatpažįsta. Pirmą kartą atotrūkį pajutau, kai mirė motina. Ir visišką svetimumą, išėjus tėvui. Tėviškė pasiliko pati sau, lyg koks atvirukas sename užmirštame albume.“ Taip kaip mano pačios tėviškė liko tik prisiminimuose.

Baigęs studijas R. Šavelis pasiliko Vilniuje. Būsimą žmoną Audronę Breivyte, kilusią iš Pakruojo rajono, Rozalimo, Rimantas sutiko garsiojoje „Literatų svetainėje“. Buvo neseniai grįžęs iš Maskvos, pasinėręs į bohemiško gyvenimo sukurį. Jie buvo pažįstami dar iš universiteto laikų, nes Audronė studijavo

istoriją. Ilgą laiką ji dirbo Rašytojų sąjungos knygynėlio vedėja.

Vedė Šaveliai 1969 m. birželio 27 dieną. Jiems šis skaičius lemtingas, nes tuomet jaunikiui buvo 27, butas Vokiečių gatvėje, kuriame gyveno – 27, vyriausiasis sūnus Augustas gimė sausio 27 dieną. Ką tik susituokę Šaveliai porą savičių gyveno pas poetą Paulių Širvį, su kuriuo ir toliau bendravo, ypač Audronė. Ji buvo Pauliaus draugė. Dažnai poetui padėdavo. Kartu Šaveliai pragyveno 52 m., užaugino du sūnus – Augustą ir Lauryną, turi 4 anūkus ir 1 anūkė. Sūnūs nelinkę prie literatūros, nepasuko rašytojo keliu, artimi kinui ir teatrui. „Augustas nuo pat vaikystės net keliuose filmuose sėkmingai filmavosi, tai: „Džiazas“, „Vaikai iš Amerikos viešbučio“, kuris turėjo didelį pasisekimą ir kt.“ – sūnaus sėkme džiaugėsi Audronė Šavelienė.

Visko gyvenime buvo – ir šilto, ir šalto. Audronė juokavo – ji laikė penkis namų kampus – penktas – pats Rimantas. Rūpinosi šeima, vaikais, namais. Pati rūpinosi namo statyba, buitimi, net vaikams pati vardus išrinko. R. Šavelis ne kartą yra sakęs: „Ką aš be jos daryčiau.“ Jis buvo nepraktiškas. Šaveliai gyveno Šilėnų soduose Vilniaus pakrašty, šalia Kairėnų, prie miško, kurį buvo pamėgęs rašytojas. Rimantui susirgus, juo ypatingai rūpinosi žmona Audronė. Pati, sėdėdama vežimėlyje, sustiprėjusi, atsigavusi po ligos sugebėdavo paruošti pusryčius, pietus. A. Šavelienė ir po vyro mirties kartu su šuneliu Šmėkla liko gyventi soduose. Ją kasdien lanko sūnūs, padeda netoliese gyvenantis literatūrologas, žurnalistas, publicistas Stasys Lipskis. „Taip jau likimas lėmė, jog su Rimantu Šaveliu kone visą gyvenimą buvau kaimynystėje, – prisiminimais pasidalijo S. Lipskis. – Anais, tarybiniais, laikais mudu gyvenome tame pačiame name – tuomet buvusioje Muziejaus, nūnai –

Vokiečių gatvėje, priešais Salomėjos Nėries mokyklą.“ Tame pačiame name, Vokiečių gatvėje, penktame aukšte, su R. Šaveliais gyveno ir poetas Marcelijus Martinaitis. Pasak jo, butus skyrė tiktai garsams laidi siena, juo labiau, kad tekdavo būti ir anapus jos. Gretimame name kelerius metus gyveno P. Širvys, kol jo butas sudegė. S. Lipskis pasakojo: „Vėliau Rimantas panorą gyventi arčiau gamtos, tad pardavė butą ir atsikėlė gyventi į rašytojams priklausančius kolektyvinius sodus, dabar turinčius konkretų pavadinimą – Vismaliukų sodų trečioji gatvė... Čia pasistatė tikrą lietuvišką namą (atvežtą iš Aukštaitijos) ir jame apsigyveno. O tas jo statinys – tiesiai prieš mano vasarnamį, kuriame kasmet gyvenu vasaromis. Šį kartą kaimynystė mane gražiai suartino su Rimantu Šaveliu ir jo šeima. Tapome ištis artimi kaimynai. Dažnai bendraudavome, kartu šventėme kokias nors sukaktis, kartu giedodavome himną liepos šeštosios vakare.“

Pasak Audronės Šavelienės, Rimantas neturėjo draugų, gal tik jaunystėje. Daugiau bendravo su kino operatoriumi R. Juodvalkiu, Stasiu Lipskiu. Mėgo vieatvę. Jam patiko skaldyti malkas, važinėti dviračiu. Kol buvo sveikas, neprošal buvo ir alaus bokalas, cigaretės dūmas. Dažnai išeidavo pasivaikščioti po mišką. Ten kildavo kūrybinių minčių. „Kaime, miške, laukuose aš nebijau būt vienas. Ten esama vienkios vieatvės, kurioje gali būti ir šlamančiu medžiu, dūzgiančia bite, saulės spinduliu, žėrinčiu vandens paviršiuje. Tačiau, kai esi mieste, kai matai, kad draugai jau išėję visam, kad jų niekur nebėra ir jau nebebus, vieatvės pojūtis visai kitoks,“ – yra sakęs R. Šavelis. Vaikystė, gimtinė. „Gal čia ir reikėtų ieškoti pradžios? Pradžios, kurią nežinau, kaip įvardyti. Visą gyvenimą buvau bailsus knygų rįjikas. Bėgau į kiekvieną naują filmą. Vis kažkur lėkiau, prirašiau kalnus

visokių scenarijų ir projektų, tryniau kėdes darbovietėse ir nedejavau. Mėgau draugus ir dar labiau pasisėdėjimus su jais iki paryčių. Veržiausi į tolimas keliones laivais, traukiniais ir lėktuvais, – su nostalgija rašė R. Šavelis. – Aš seniai nebeseku filmų reklamos ir neatmenu, kada paskutinį kartą buvau teatre. Knygą imu tik tokią, kurią visi išgyrė ir kurios nežinoti yra nepatogu. Kada atsirado toks abejingumas? Iš kur? Atsėdžiu darbe man skirtas valandas ir maunu iš miesto. Ačiū Dievui, jau kelinti metai gyvenu miške. Ten mažai žmonių, esu draugų nepasiekiamas, ir aš jų per daug nepasigendū.“

„Kūryba – tai ne sportas“

Rimantas Šavelis rašė pagal savo senąjį principą: perteikti kitiems tai, ką pats patyrė. Rašytojas buvo įsitikinęs: „Nieko naujo pasaulyje neatrasi – jau viskas yra atrasta. Dar Biblijoje pasakyta: saulė pateka, saulė nusileidžia ir nieko naujo nėra. Tik žmonės vis sau atranda pasaulį, įgauna supratimą.“ R. Šavelis turėjo gražų humoro jausmą, rašydavo šiltai, buvo pamilęs savo personažus. Pats rašytojas buvo šarmingas. Jis neatsiskleidė iki galo. O koks jo humoras, įtaigumas. Jis mokėjo kalbėti tarp eilučių. Bet aš, perskaičiusi R. Šavelio romanus, apysakas, novelles, pajutau, kad jo kūriniai sukelia liūdesį, ilgesį, gailėstį. Smagu tai, kad skaitytojui palieka galimybę pačiam sumąstyti kūrinio pabaigą.

1965 m. pirmąjį R. Šavelio apsakymą išspausdino „Jaunimo gretos“. Būsimojo rašytojo talentą tada pastebėjo rašytoja Vytautė Žilinskaitė. „Prozininkui reikia vieatvės, kantrybės, tvirtybės. Tik liūdesy, vieatvėje žmogus save geriausiai pažįsta,“ – teigė rašytojas. – Proza, kaip ir poezija, turi savo muziką, ritmą, pauzes. Jei tu nejauti visumos, nieko gero nebus. Literatūra – ne

Rimantas Šavelis
Tautovyde

(Histranka ir rašomo romano)

Tamotė. Vakaro juoduma, laugi stė-
pinaga ir vry roms, opaupti upis stėms,
tirštėja, leidėsi viš žemyn ir artyn.
Lėgimė, po dihgono Gediminas rapėla
i kalnė, tempdamė pasėni bane rogeles.
Po seltėnių kalėosėis gurgėda o-
tė susilydė snėgas rogeles vėr
delnė, mirkstantė oitėjo slaptė
vėje, uovargio prakaitas mėtė
sėkė, kopėis, grauvėis kaktė, o
sibaigia - rėgys ir auktėis gra vė
skardė, praidėdantė, mo sukautė
upė, mėlėnių ir pasibaigantė, vėrė
dobiliuolė.

Pagalėiu!
Gediminas ataitėsiė vry deėimė-
ko rėgė ir sunkiai atgėudamas
nė žemai, anapus upė, pasilikė
kalnė, i tolumoje spingantė žėbu-
nė rodybos lėnglė. Štai toks pat
šėiėsielė Stankėno troboje, turėitė
Viktory gėjėio ir dirstėsių, kur rė-
savo detėkė. Šėdėdė, Viktoro raskė
i juodėnis mo tepalė ir kalvė, i
dėvėntais krumpėis ir piėtėis, vėis
delėis pėktėis ir gėmėis, tarėtum
kad kėlėis po jė sunkiai kėkėinias

* Vikėimė Traktėris DT-54

Rimanto Šavelio rankraštis. Iš Rokiškio J. Keliuočio viešosios bibliotekos rankraštyno

sakinių jungimas. Skaitytoją turi pa-
imti už gerklės. Jei pats neišgyveni
šito, neišgyvens ir skaitytojas."

Rašytojas, anot, Rimanto, su kiekviena išleista knyga jaučia vis didesnį pasitenkinimą. Jo nuomone, literatūra, poezija, teatras, kaip ir visi kiti menai, tai žaidimas, grėžimasis į žinojimą, pasaulio pažinimą, savęs paieškas: žinau, jog kiekvienas mūsų gyvenimo prasmę suranda savaip.

1999 m. R. Šaveliui įteikiant Antano Vaičiuliaičio premiją už novelę „Tamarikso žydėjimas“, jis sakė: „Reikia rašyti, ir suprantama talentingai. Kolegos pasvėrė ir įvertino gabumus. Ir pats jauti, kad šituose literatūros nemunuose nesė visiškai skenduolis. Tada užsidedi ant galvos (kaip galima aukščiau!) aurą ir su ja gyveni: lovoje, darbe, „Literatų svetainėje“, leidyklose, tualete ir net ten, kur moka šiokius tokius honorarus.“

R. Šavelis kūrinius rašė tik ranka. „Mėgstu palinkti prie balto popieriaus lapo, o mintys liejasi tik rašant parkeriu. Kompiuteris man tėra šaltas ir bejausmis daiktas, – prisipažino autorius. Jis suplanuodavo, kiek per dieną turėtų parašyti, ir stengėsi įgyvendinti užsibrėžtą tikslą. „Kartais idėją nešioju metų metais, nė pats to nejausdamas. Paskui ateina toks momentas, kai turi sėsti prie stalo ir rašyti..., – pasakojo rašytojas. Jis save laikė „tinginiu“, nes manė, ne knygų skaičius nulemia sėkmę, kūryba – tai ne sportas. Jį vis skatindavo žmona. Tai ji buvo pirmoji skaitytoja ir vertintoja, patarėja ir kritikė. R. Šavelis vertino žmonos

nuomonę. Kartą, kai Audronė paklausė, tai kiek šiandien parašei, Rimantas atsakė: „Aš jau parašiau“, – „O, pasakė Ona.“ Taip jos paragintas, vis paskatintas išleido romaną „Šiek tiek mėnesienos“ (V., 2013), kurį ilgiausiai rašė, gal kokius tris dešimtmečius – kaupė rankraščius, dėliojo mintis, tekstą.

Taip pat ir literatūrologas S. Lipskis visą laiką stengdavosi žadinti R. Šavelio kūrybines ambicijas, ragino vėl ir vėl sėsti prie rašomojo stalo ir baltame popieriaus lape rašyti kilusias mintis. Jis tik purtydavo galvą ir sakėsi nebeturįs kūrybinio „šišo“: Užtat, kai Kaune gyvenantis literatas Alfonsas Pakėnas sudarinėjo

atsiminimų knygas apie Paulių Širvį ir Joną Strielkūną, Rimantas jau negalėjo atsisakyti. Tiesa, rašė ilgai, nuolat jį ragindavo bičiulis Stasys. Po to, kai ranka užrašė tuos prisiminimus, draugas juos rūpestingai sutvarkė ir pasiuntė tų knygų sudarytojui Alfonsui Pakėnui.

Labai šiltai, profesionaliai apie mūsų kraštiečio kūrybą atsiliepė literatūros kritikas Petras Bražėnas: „R. Šavelis gilinasi į skaudžią asmeninio likimo smūgių išbandymo paprasto žmogaus psichologiją, jo sieloje ieško amžinosios šviesos ir neslepia skausmo pastebėjęs, kad nuo laiko ir vėjų blėsta ir gęsta ta šviesa. Jautria menininko klausia išgirstas ir perteiktas dialogo menas, fantazijos žaismas, paslapties poetika.“

Pasak kraštiečio literatūrologo Vito Areškos, R. Šavelį išskyrė lyrizmas, gyvos metaforos ir nepakartojamo grožio gamtos vaizdai, atsinešti iš gimtojo kaimo. „Jaučiu malonumą skaitydamas gerą sakinį,“ – yra sakęs R. Šavelis. – Jame turi sutilpti ir ritmas, ir pauzės, ir vaizdas, ir mintis.“

Dar anksčiau R. Šavelis yra sakęs: „Visa, ką esu parašęs ar parašysiu, yra ir bus apie gimtąsias vietas ir jų žmones.“ Turėjo ir personažų prototipų. Skaitau: „Virš Patilčių miestelio slūgso juoda aidis naktis. Anapus Verpetos upės, buvusioje spirito varykloje, kur dabar įsikūrusi ūkio valdyba, kartkarčiais amtelis šuo. Vėjo gūsis atšniokščia nuo paupio krūmų, nusirita skardiniu bažnyčios stogu, įsupa žibintą, apšviečiantį miestelio aikštę, parduotuvę ir autobusų stoties ženklą“ (apsakymas „Visaip žydintis pasaulis“). Juk tai – Panemunis, jo apylinkės, ten gyvenę žmonės... „Aš ne tik rašytojas, bet ir valstybės tarnautojas – muitinės vyresnysis inspektorius,“ – sakė R. Šavelis. Jis galvojo, kad budėjimas poste naktį – bus pačios kūrybiškiausios valandos, tačiau dirbdamas muitinėje, mažai turėjo galimybių rašyti.

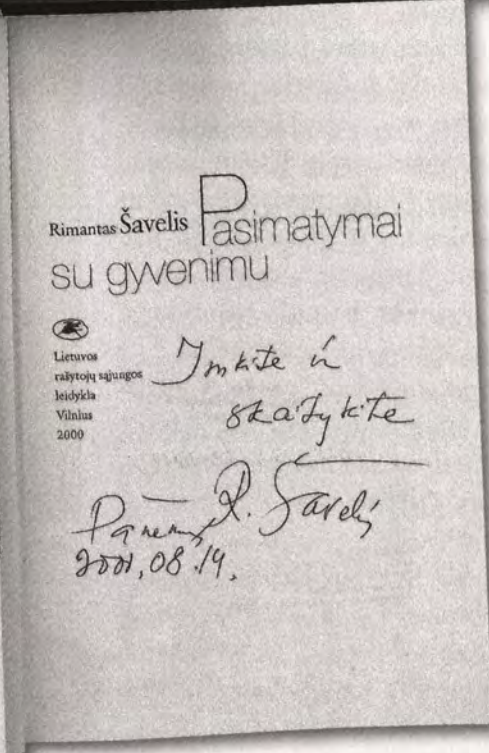
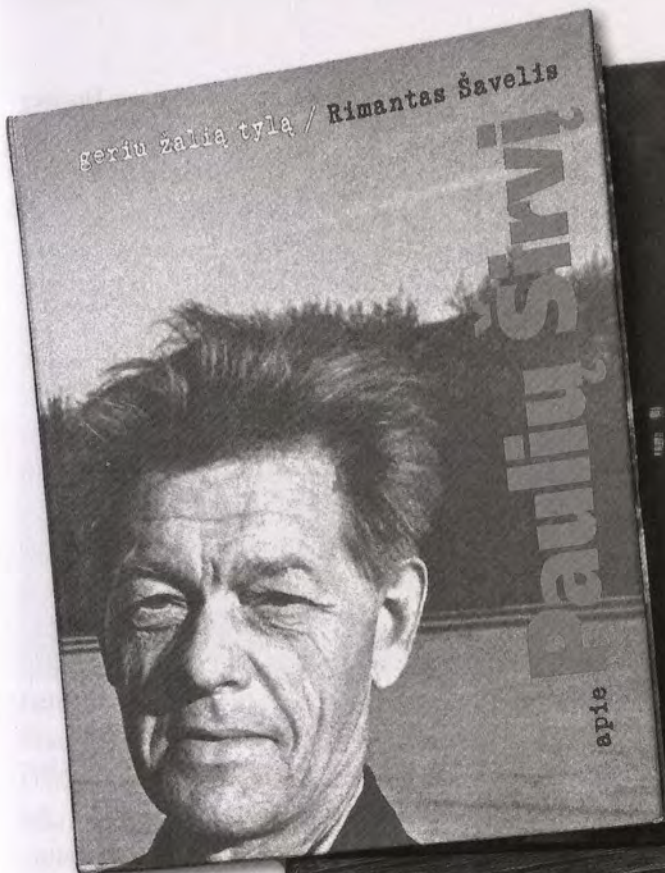
Rimanto Šavelio kūrybos apžvalga

Beje, knygų rašymas nuolatos konkuravo su autoriaus gyvenimu kino pasaulyje. 1973 m. pagal R. Šavelio scenarijų buvo sukurtas garsusis televizijos filmas „Tadas Blinda“; (rež. B. Bratkauskas). Remdamasis istoriniais duomenimis apie XIX a. gyvenusį žemaičių plėšiką Tada Blindą parašė savo scenarijų ir 1987 m. išėjusį romaną „Tadas Blinda“, daugiausia pasikliaudamas vaizduote ir išmone, o vėliau ir daug kitų filmų. Pats rašytojas yra sakęs: „Tas bjaurybė kinematografas taip moka suvilioti, užhipnotizuoti, kad užmiršti ir laiką, ir valgį, ir miegą.“ Tarp jo parašytų kino scenarijų filmams įsimintiniausi „Arkliavagio dukra“ (1982; XV sąjunginio kino festivalio Taline prizas ir diplomai „Už geriausią nacionalinės literatūros klasikinio kūrinio įkūnijimą ekrane“), „Amžinoji šviesa“ (1987; Italijoje vykusiame kino festivalyje filmas laimėjo aukščiausią apdovanojimą), parašė scenarijus televizijos filmams „Žemė maitintoja“ (1977 m., pagal P. Cvirkos romaną, rež. B. Talačka), „Vaikinas iš darbo gatvės“ (1979 m., pagal A. Bieliausko romaną „Ji mylėjo Paulį“, rež. A. Dausa), kino filmams „Arkliavagio duktė“ (su P. Dirgėla, 1983 m., A. Vienuolio apsakymų motyvais), „Amžinoji šviesa“ (1987 m.), „Bilietas iki Tadž Mahalo“ (1991 m.), „Vilko dantų karoliai“ (1997 m., pagal L. Gutausko romaną; visų rež. A. Puipa). R. Šavelis parašė scenarijų ir 1991 m. G. Lukšo režisuotam filmui „Žemės keleiviai“. Tai pirmas vaidybinis filmas apie postsovietinį gyvenimą Lietuvoje – „apie tuometinę žmogaus sielos būseną“. Fimas pelnė Sidabrinės vynuogių kekės prizą tarptautiniame Centrinės Europos festivalyje Lagove (Lenkija).

Nors kinui R. Šavelis skyrė nemažai metų, prozą vadino tikra ir

nelaikina meno rūšimi. 1970 m. pasirodė pirmasis R. Šavelio apsakymų rinkinys „Palei žalią krantą“, už kurį autorius pelnė Žemaitės literatūrinę premiją, 1980 m. – „Paparčio šešėly“, o 1987 m. – knyga „Amžinoji šviesa“ (apsaka ir apsakymai), už kurią buvo apdovanotas Gabrielės Petkevičaitės-Bitės literatūrine premija. Pokario patirties įkvėptoje apysakoje „Amžinoji šviesa“ per dviejų jaunų žmonių nelaimingos meilės istoriją atsiskleidė žmogiškos būties trapumas sodriame pokario Rytų Aukštaitijos kaimo fone. Rašytojas taip įvertino savo knygą: „Prie Šv. Petro vartų eidamas pasiimčiau „Amžinąją šviesą.“ Šioje apysakoje autorius pavaizdavo per kaimus keliaujantį žmogų, nupjovusį bažnyčioje varpą ir dėl to praradusį sielos ramybę. Šiame kūrinyje R. Šavelis bandė kiek pajėgdamas atkapstyti kažką žmoguje, kaimo gyvenime. Apysakoje juntama autoriaus dvasinių vertybių paieška, filosofinis R. Šavelio žvilgsnis. Įtaigiu, vaizdingu, sodriu žodžiu piešiamas nelaimingos meilės trikampis: Anicetas, Amilia ir Pranė, šių personažų likimas. Kaip

Rašytojo Rimanto Šavelio knygos. Nuotr. Alicijos Matiukienės

svarbu įsiklausyti į žmogų, jo jausmus, tačiau ne visiems tai duota!

Anais laikais jauno autoriaus romanas buvo retenybė, todėl 1974 m. išleistas Rimanto Šavelio romanas „Dievo avinėlis“, buvo tapęs neeiliniu literatūros įvykiu. Bandoma vaizduoti, su kuo susijusios gyventojų evakuacijos ir ištuštėjusių apy-

linkių priežastys. Romane rašytojas vaizdinga kalba, gražiais tai trumpais, tai ilgais sakiniais atskleidžia pokario Lietuvos kaimo gyvenimą. Romane vaizduodamas pokario kaimą, išvengė ideologizavimo ir sovietinei literatūrai privalomo Lietuvos partizanų pasmerkimo. Meistriškai atskleista nerimo, baimės, netikru-

mo dėl rytdienos atmosfera, kuria ma įtikinanti mažo žmogaus, kaimo šiaučiaus, desperatiškai siekiančio išlikti doru žmogumi, drama.

Knygoje „Pasimatymai su gyvenimu“: ilga novelė „Tamarikso žydėjimas“ ir trumpas romanas „Šuo, vardu Trepis, arba Saulėleidis Baltijos kelyje“ (V., 2000) R. Šavelis

rašo apie Atgimimo laikotarpio įvykius, pateikdamas naujas, netikėtai originalias jų interpretacijas. Sumaniai pinama intriga turi detektyvo elementų, veikėjų santykiai subtilūs, žmogiški, dažnai romantiški. Romano įvykiai ne tik sukrečia, bet ir ragina rimtai apmąstyti mūsų nueitą kelią, dabarties reiškinius. Novelėje „Tamarikso žydėjimas“ pasakojama apie paslaptinę rašytoją Klemensą, jo „sargavimą tokioj skylėj“, OPUS kūrinį. Ir apie stalių Franeką, jų bendravimą, išgėrinėjimus. Apie gyvenimą, pirmąją meilę, ilgesį ir nusivylimą ir pan. Apie Klemenso ir Salomėjos – pažįstamų nuo studijų laikų – santykius. „Ne, galiausiai nusprendė Klemensas, tegu lieka atmintyje anoji, taip ir neatėjusi kelių žingsnių iki geležinkelio tiltelio, užtat visam laikui palikusi geliantį pavasario mėnesienos skausmą.“ Prisiminimai, susitikimai ir tamarikso kvapas... apie Kryme sutiktą Fransiazą – ten ir pamatė žydinčius tamariksus... ir liūdną Klemenso gyvenimo pabaigą. Taip pat rašoma apie Franeko ir Julijos santykius, Julijos apgavystę, neištikimybę.

Romane „Šuo, vardu Trepsis, arba Saulėleidis Baltijos kelyje“ vaizdžiai aprašomas šuns Trepsio, Leono, dirbusio teatre, jo žmonos Valentinos verslininkės, Juliaus Švilpos – Patilčių pašto viršininko – gyvenimas, jų likimas. Skaitytoją autorius priverčia susimąstyti apie neištikimybę, jos pasekmes, neigiamą burtų galią, Valentinos atgailą, jos ryžtą išgelbėti vyrą, paaukojant šunį Trepsį, nors ir pavėluotą.

2009 m. išėjo apsakymų rinktinė „Langinė vėtroje“. Šiaurės Rytų Lietuva, lygumos, perklotos kalvomis ir įdubomis. Tyliai tarp nendrių ir švendrių sruvena Latvijos link Nemunėlis. Čia, po šiuo dangumi gyveno R. Šavelio personažai, dažnai sovietmečiu savo gyvenimus skandinę degtinėje: „Fabijonas nebuvo

girtuoklis. Prūsokų kaime apskritai tokių nėra. Pagerdavo, tas teisybė. Bet ne daugiau ir ne mažiau už savo kaimynus – kartais dieną, kartais dvi. Kaip išeidavo. Bet po karo įsimetė kaimuosna negera mada – pagirios“ (apsakymas „Fabijonas“). Knygos veikėjai priverčia skaitytoją eiti drauge, kankintis, verkti, juoktis ir, kas keisčiausia, – tikėtis, kad atsakymas yra už ano žalio kelio vingio, už tos moters šypsenos, už

Literatūros kritikas Valentinas Sventickas kalba Rimanto Šavelio jubiliejiniam vakare 2012 m. sausio 6 d. Lietuvos rašytojų sąjungos salėje. Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos archyvo

mėlyno miškų horizonto, už iškeltų į dangų kopėčių.

R. Šavelis parašė atsiminimų knygą apie poetą Paulių Širvį „Geriu žalią tylą“ (V., 2004). Šioje knygoje tiek R. Šavelis, tiek P. Širvytis – tai tarpusavio dvasinio ryšio, o ne vieno žmogaus biografija. Tuo ir įdomi R. Šavelio knyga apie šį poetą, nors juos skyrė 20 metų amžiaus tarpsnis.

R. Šavelio romanai „Šiek tiek mėnesienos“ (V., 2013) – tai pe-

simistinis, pasak Neringos Butnoriūtės, fragmentiškas pasakojimas, kuriame susipažįstama su begale veikėjų ir galimais, trumpai apžvelgiamais jų tarpusavio ryšiais, leidžiančiais atskleisti šalies istoriją, laikotarpio realijas (su idealistiškai skambančia idėja sovietmečiu statyti W. Shakespeare'o „Hamletą“). Visa tai primena išmoktas rašymo pamokas, kurios buvo reikšmingos ir itin paveikios anksčiau. N. Butnoriūtės nuomone, „R. Šavelio kūrinys mus dar kartą perkelia į sovietmetį, šį kartą tiesiai į Patilčių miestelio apylinkes, kuriose nusileidžia iš pradžių paslaptingu laikytas, gyventojus klaidinęs mėlynas rūkas. Tuo metu miestelio kasdienybę sudrumsčia iš mirusiųjų prisikėlę asmenys. Tai gana pesimistinis kūrinys, kuriame dedasi nors ir keisti, bet išradingai civilizacijos paklydimus atskleidžiantys įvykiai: atgiję numirėliai bendrauja su vietos gyventojais, apylinkes apgaubia tiršta antgamtinė migla. <...> Kūrinyje panoramiškai žvelgiama į miestelį, dar kartą nostalgiskai įvirtinamas nepaliaujamas jo nykimas: „Nepažįstamos šalies peizažas traukia, vilioja akį ir nykiu mauduliu atliepia širdyje. Kaip dabar atrodo jo gimtieji Šerkiūnai? <...> Kaip iš seniai užmiršto sapno išplaukia, priartėja sodybos eglės. Sodas su išsiklaipiusiomis, apsamanojusiomis beveik mirusiomis šakomis, platus vakarų pusėn pasviręs kaimas.“ Analizuodama šį R. Šavelio romaną, N. Butnoriūtė mano, kad romane sunku pastebėti dvasingumą. Veikėjų tarpusavio santykis pagrįstas fiziologiniais poreikiais, ko gero, dar sykį norint sąmoningai atskleisti sueižėjusią tarpusavio komunikaciją ir nepakankamą pagarbą mirčiams.“

Romano „Šiek tiek mėnesienos“ laikas – sovietinė Lietuva, vyko kolektyvizacija, žmonės nepatikėjo jos sėkme ir savo dienas skandino

Literatūrologas Vitas Areška (pirmas iš kairės), Alicija Matiukienė, Rimantas Šavelis ir Rita Viskaitienė R. Šavelio jubiliejiniame vakare. Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos archyvo

apatijoje arba užėjoje spiritu, nes „žemė kaip moteris, ji negali būti visų“. Knygoje vienu metu pasakojamos kelios istorijos. Kiekvienas herojus kuria savo naratyvą. Rūkas tampa motyvu, kuris paaiškina visą magišką įvykių seką. Iš erdvės ir laiko susideda žmogaus būtis. Ir kartais net dešimtmetis gali būti neįveikiama kliūtis. R. Šavelis baigia romaną netikėtu, šmaikščiu minčių kirčiu. Magiško realizmo burbulas sprogo, nors ir pralojo tas Viplentienės gaidys šuns balsu.

Apie šį romaną pats R. Šavelis yra prisipažinęs: „Negaliu pasakyti, kad čia baisiai vargau prie to romano. Bet taip atsitiko, kad rašiau tą romaną iki trisdešimt metų. Su pertraukom juk!“, kuris išėjo tik 2013 metais. Tai paskutinis R. Šavelio romanas. Ir pats rašytojas neneigė, kad jis gal ir nėra produktyvus rašytojas. Ir jau nebus...

S. Lipskis su liūdesiu pasakojo: „Gera prisimenu, kai anąmet, gegužės 19 dieną, Vilniuje, Vilniaus apskrities viešojoje Adomo Mickevičiaus bibliotekoje buvo surengtas knygos „Paulius Širvys. Palik tik dainą man“ pristatymas. Nuėjau ir sudarytojo Alfonso Pakėno papra-

šiau užrašyti autografą vienam iš tos knygos autorių – Rimantui Šaveliui. Alfonsas mielai sutiko, užrašė labai gražų autografą, ir tą dovaną pažadėjau kitą dieną nuvežti Rimantui. Deja, kitą dieną, apie dešimtą valandą sulaukiau Rimanto žmonos Audronės skambučio. Ji pranešė šurpią žinią – ką tik ligoninėje mirė Rimantas Šavelis... Liūdną žinią iškart pranešiau Rašytojų sąjungos vadovybei. Artimųjų ir bičiulių būrelis Šavelio talento gerbėjų

palydėjome Rimantą į Menininkų kalnelį Antakalnio kapinėse. Kunigo Juliaus Sasnausko paragintas tariau keletą žodelių, priminęs, jog Rimantas amžinai ilsės visai netoli savo geriausių bičiulių – Pauliaus Širvio ir Jono Strielkūno“..

Pasak P. Bražėno, Rimanto Šavelio kūryba – novelės, apsakos, romanai, kino filmų scenarijai, atsiminimai – turi vieną bendrą vardiklį – tai poetiškumo ir rupios kasdienybės dermė.

Prisimenant rašytoją Rimantą Šavelį

Prisimenant Amžinosios šviesos link iškeliavusį mano kraštiečių rašytoją ir kino scenaristą Rimantą Šavelį, mane apima skaudus netekties ir kartu dėkingumo jausmas, kurį noriu išreikšti dar ir keliais atminties štrichais įsiliedamas į bendrą panemuniečių godą, kad jo knygos ir filmai lydės dar ne vieną kartą, o jo magiškasis realizmas lavins ir džiugins skaitytojus.

Pradėsiu nuo to, kad mano mama Valentina buvo viena iš Rimanto mokytojų anuometinėje Panemunio Dvaro – pokario aštuonmetėje, o vėliau, jau vadovaudama

Kraštiečio Arvydo Genio jubiliejiniame vakare, 2004 m. Pirmas iš dešinės Rimantas Šavelis, poetas Vladas Braziūnas, žurnalistas Albertas Laurinčiukas ir Arvydas Genys. Nuotr. iš A. ir V. Genių asm. archyvo

A. Genio romano „Maištas prieš giminę“ pristatymas Vilniaus mokytojų namuose, 2002 m. Iš kairės: Arvydas Genys, leidėjas Stanislovas Kavaliauskas ir rašytojas Rimantas Šavelis. Nuotr. iš A. ir V. Genių asm. archyvo

kultūros namų saviveiklai, aktorystei gabų moksleivį kvietė vaidinti jos režisuotuose spektakliukuose, už tai, kaip pasakojo, įleisdavo jį be bilieto į tuomet pasaulinio populiarumo kino filmus, tokius kaip „Paryžiaus katedra“, „Fantomas“, „Žmogus amfibija“ ir kt. Gal čia ir užsimezgė jaunuolio svajonė tapti filmmininku, o fantazijos jis nestigo, juolab gabumų, kaip ir jo vyresysis brolis Vytautas, mokytojas ir lyrikas iki kaulų smegenų.

Rimantas, jau baigęs filologijos studijas, išleidęs apsakymų knygelę „Palei žalią krantą“, dar atlaikė ir Aukštuosius kino scenaristų kursus. Tad vasarą mano mama pakvietė jaunąjį rašytoją, kad mane pakonsultuotų, nes jau pagarsėjęs kaip moksleivis literatas – poetas, buvau sukūręs ir tris pirmuosius apsakymus. Rimantas prisipažino pats kadaise pradėjęs nuo eilių ir atidžiai perskaitė mano rašinius; pripažino gabumus, žodingumą. Daug skaitai – matyti, žodynas turtingas... Bet reikia daugiau gyvenimiškos patirties. Kol toks jaunas esi, verčiau varyk viską eilėm. Proza ateis laikas, kai pasensi... Po savaitės Rimanto paskatintas jau ląksčiau po Vilniaus

redakcijas siūlydamas savo kūrybą; labiau susipažinau su A. Masioniu, A. Bukontu, Rašytojų sąjungos poezijos konsultantu M. Martinaičiu, o dar visai netikėtai susitikom P. Širvį ir susipažinom.

Dar vėliau Rimantas parašė labai gražią rekomendaciją mano stojimui į Rašytojų sąjungą, dalyvavo Rašytojų klubo veikloje, kur ir pats neilgai dirbo, ten sutikdavau ir jo žmoną Audronę, juos pažinau dar jaunavedžius, įsimylėjusius, švytinčius.

Rimantas mielai dalyvaudavo mano knygų pristatymuose ir kūrybos vakaruose, gražiai atsiliepė apie mano romaną „Maištas prieš giminę“, teigiamai vertino poeziją. Kiekvienas jo pasisakymas priminė vieno aktoriaus teatrą: kalbėjo vaizdingai, su nepakartojamu šavelišku humoru. Jis nemėgo nei moralizuoti, nei knygiškai filosofuoti. O man paklausus, ką labiausiai vertina iš savo kūrybos, atsakė: jei netyčia atsidurčiau prie dangaus vartų ir šventas Petras paklaustų, ką gero padariau, atsakyčiau; parašiau apysaką AMŽI-NOJI ŠVIESA ir nepakenčiu apkalbų, žmonių įkyrumo, plepalų.

Su Rimantu susitikdavom retokai, esame sėdėję Antakalnio gatvėje

buvusioje kavinukėj „Kregždutė“, antrame namo aukšte buvo butai, kur gyveno vienas žymiausių rokiškėnų Juozas Keliuotis. Turėjau laimės bent kartą jį aplankyti ir net savo eilių – moderniškesnių – paskaityti.

O R. Šavelio būta labai energingo, darbštaus, itin jautrios sąžinės žmogaus, mylinčio paprastus dorus žmones, nesivaikancio tuščių patogumų. Jis daug rašė apie pokario kaimą, žmonių likimus, nes žinojo tą teisybę, kuri buvo taip slepiama nuo mano – jaunesnės kartos, kol pagaliau sužinojom – kokia kaina išgyvenom. Juk vien iš Panemunio apylinkės ar krašto buvo ištremtos 52 šeimos, kovose už laisvę žuvo per šimtą laisvės kovotojų, o iš tremties grįžo vos trečdalis patriotų ir darbščiausių žmonių. Bet miestelis dar gyvas, vis gražėja, bendruomenė gyva. ILŠEKIS RAMYBĖJE, RIMANTAI. Tavo kūryba mus sutvirtina.

Rašytojas Arvydas GENYS

Literatūra

Šavelis Rimantas // Gintarė Bernotienė, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. – V., 2013. – t. 23, p. 61–62.

Šavelis Rimantas // Jūratė Sprindytė, *Lietuvių literatūros enciklopedija*, V., 2001, p. 482.

Narutienė R. Malkos, alus ir dar kartą malkos!, *Respublika*, 2005, liepos 16.

Stankevičius R. Auksaplunksnis R. Šavelio jubiliejus, *Respublika*, 2012, sausio 12, p. 11.

Zibolienė D. „Verčiu skaitytoją kamuotis“, *Gimtas Rokiškis*, 2012, sausio 14, p. 1, 9.

Butnoriūtė N. Rimantas Šavelis „Šiek tiek mėnesienos“: romanas, *Nemunas*, 2013, Nr. 36, spalio 17–23, p. 12.

Rimantas Šavelis (1942 01 10–2021 05 20): (nekrologas), *Metai*, 2021, Nr. 8/9, p. 189–190.

Interneto prieiga.

Raimondas Gailiūnas Rokiškio dvare. Tapyba

VIDAS POŠKUS

Menotyrininkas

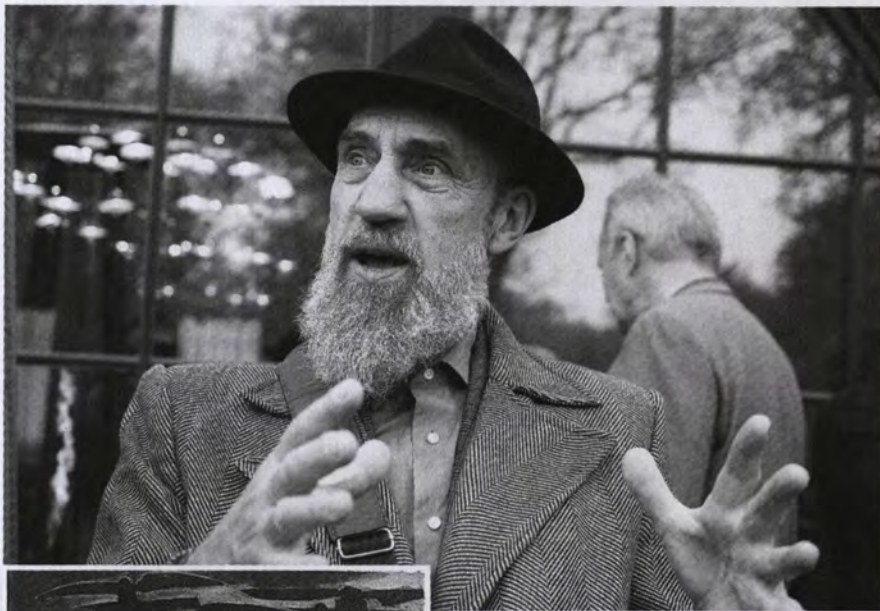
Tai, kad Raimondas Gailiūnas (ne jis pats asmeniškai – arba atvirkščiai – ir jis, ir jo darbai) atsirado Rokiškio dvare, nerodo ir neįrodo, jog menininkas pajuto savo gyslomis tekantį mėlyną Tyzenhauzų ar Pšezdziekių kraują. Nors, kita vertus, tauriai mėlynos spalvos šio tapytojo paveiksluose yra labai daug... Kaip ir raudonos, tiesiogiai susijusios su iš arterijų ir venų trykstančiais skys-

čiais. Ypač kai jas atveri kokiu nors aštriu daiktu. Ką ir mėgsta daryti Raimondas, nes jo teptukas aštrus, labai aštrus. Aštresnis ir skvarbesnis už bet kurį skalpelį. R. Gailiūnas Rokiškio dvare atsirado mažiausiai dėl dviejų priežasčių. Pirma, jis – Rokiškyje gyvenantis ir dirbantis autorius, šiai vietai suteikiantis daugybę pridėtinių verčių, kaip minėtasis dvaras ar „raudona Rokiškia bažnytėla“

(štai iš kur tas plytinių tonų pomėgis R. Gailiūno tapyboje!). Antra, dailininkas tiesiog vartosi kūliais, kaitalioja mimiką, rodo grimasas, kitaip žaidžia ir išdykauja visokiausių kontekstų ir tekstų, atvaizdų ir vaizdinių, kultūros ir natūros atžvilgiu. Jis yra labai kontekstualus ir įžvelgti jo esmę galima tik perskaičius ne vieną tekstą. Tuomet atsiveria ir edipiškoji Sfinkso paslaptis, ir Andrea

Dailininkas Raimondas Gailiūnas savo kūrybinėje studijoje

*Dailininkas Raimondas Gailiūnas.
Nuotr. Linos Fisheye*

reska – kūrinys, kuriame siaubo nuotaika jungiama su grotesku. Sąvoką sudaro du žodžiai – *makabriškas* ir *arabeska*. Makabreska ženklina Raimondo Gailiūno tapybą. Tapytojo kompozicijos formos ir ikonografijos prasme yra sudėtingai susiraizgiusios, tartum Levanto kraštams būdingi ornamentai, kur susipina stilizuoti augaliniai ar geometriniai motyvai, juose rujoja bei neršia animalistiniai ir antropomorfiniai elementai, o išraiškos ir grimasos suteikia papildomos informacijos. Ši yra elementariai makabriška – baisi, siaubinga. Pastarųjų metų įvykiai ir išgyvenimai –

Mantegna su dr. Nicolaesu Tulpu (o šalia jų net koks „draugas Che“), ir kažkelintasis popiežius, ir skyreliai iš enciklopedijų, ir straipsneliai iš „žmonių“ žurnalų. Tad nenuostabu, kad autoriaus darbai atsiduria šalia drožinėtu baldų ir blizgančių parketų, dvarininkų suknelių ir lovų baldakimų, marmurų ir trofėjinių ragų, nežinomo XVIII amžiaus autoriaus nutapyto Šv. Jono Krikštytojo ar kokio senosios flandų mokyklos atstovo opuso. R. Gailiūno kūrybą galima (ir būtina) žiūrėti ir skaityti tik taip – per sluoksnius, citatas, motyvus, užuominas.

Kaip ankstesnius, taip ir šiuos nuo 2018 m. iki mūsų dienų nutapytus kūrinius galima apibūdinti „makabreskos“ apibrėžimu. Makab-

Raimondas Gailiūnas Faktai

Gimė 1956 m. Pandėlyje, gyvena ir kuria Rokiškyje.

Igijęs šaltkalvio profesiją ir dirbdamas Rokiškyje, pradėjo tapyti.

Nuo 1979 m. rengia parodas Rokiškio krašto muziejuje, Biržų, Zarasų, Panevėžio galerijose.

Nuo 1990 m. yra tapytojų grupės *Angis* narys, dalyvauja grupės parodose.

1980 m. įstojo į Vilniaus dailės institutą, metė, bet 1996 m. studijas VDA užbaigė. Dirbo dailės mokytoju. Šiuo metu taip pat dėsto tapybą ir kompoziciją Rokiškio dailės mokykloje.

2013 m. išrinktas geriausiu meno mugės *Art Vilnius' 13* menininku.

Nuo 2016 m. dailininkui atstovauja *Contour Art Gallery*.

Kūrinių įsigijo Lietuvos dailės muziejus, MO muziejus, Rokiškio krašto muziejus, privatus asmenys.

epidemijos, karai – tik dar labiau tai įrodo. Viskas yra makabriška. Kaip pats gyvenimas. Juk jį iliustruoja, komentuoja, išjaučia ir, sardoniskai besikvatodamas, nutapo Rokiškyje gyvenantis Raimondas Gailiūnas.

Raimondo Gailiūno tapybos darbai Rokiškio dvare. Nuotr. Linos Fisheye

Sūduva

DANUTĖ BATISIENĖ

Sūduvos krašto poetė Danutė Batisienė. Nuotr. Albino Kuliešio

Nuo Sarmatijos* jūros – tik girios ir girios...
Baltagalvis erelis čia nematė žmogaus.
Vienas mostas sparnais, lengvai atsispyrė –
Skris žuvauti, ir akys jo niekada neapgaus.
Tik iš kur šitie dūmai? Ugnis auksaplunksnė?
Tie barzdoti sudinai* atklydo jau čia?
Po erelio lizdu – dega laužas paunksmėj!
Narsūs Skomanto** vyrai atkeliavo nakčia.

Jie medžios ir žvejos. Žemę dirbs, lydys rūdą,
Dėl savosios garbės net gyvybę aukos...
Ir išliks pastovumas – sūduviškas būdas,
Ir ilgai svetimųjų dievų neieškos.
Siaus karai ir marai. Amžiai eis, keisis žmonės...
Lygumų Sūduva – Prūsų žemės dalis.
Stovi pilkapiai tiems, kurie baigė kelionę –
Jų kalba, jų tarmė jau po Lietuvą sklis...

Baltagalviai ereliai išliko ir grįžta
Kas pavasarį vėl į gimtuosius namus.
Kaip sūduviai, pilni išdidumo ir ryžto
Išgyventi. Išlikti. Nugalėt sunkumus.

*Sarmatijos jūra, sudinai – graikų mokslininkas Klaudijus Ptolemajus, sudarydamas Europos žemėlapius, taip įvardijo Baltijos jūrą ir sūduvių gentis.
**Skomantas – XIII a. sūduvių kunigaikštis, karo vadas, ėjęs ir vyriausiojo žynio aukotojo pareigas. (P. Dusburgiečio kronika)

Mantas ir jo Mariupolis

INDRA DREVINSKAITĖ

Biržų r. savivaldybės Jurgio Bielinio viešosios bibliotekos vyr. bibliotekininkė

Ukrainos uostamiestis Mariupolis, pavadintas Marijos garbei, Mantui Kvedaravičiui buvo tapęs mylima vieta. Iš Biržų kilusiam archeologui, kino kūrėjui, antropologui, archeologui M. Kvedaravičiui šis jau beveik nebesantis miestas net ir karo laiku atrodė patraukli vieta, kurioje kino kalba grėsmės akivaizdoje galima pasakoti paprastų žmonių istorijas.

Tos istorijos po M. Kvedaravičiaus nužudymo balandžio pradžioje Ukrainoje buvo pirmiausia papasakotos Kanų kino festivalyje. Anna Bilobrova, M. Kvedaravičiaus sužadėtinė, karo suniokoto miesto gatvėje radusi savo mylimojo kūną ir jį sugebėjusi grąžinti namo, į Lietuvą, į Biržus, be abejo, yra neįtikėtinai stipri moteris. Ir ne tik dėl to, kad keletą dienų ieškojo vyro kūno bombarduojamame Mariupolyje, ne tik dėl to, kad gabeno jo kūną pati rizikuodama savo gyvybe. Ir ne todėl, kad po atsisveikinimo su savo Mantu ji stojiškai dalijo interviu, visus juos baigdamas sakiniu „Slava Ukraini“. Labiausiai įkvepiantis dalykas – jos kartu su kolegomis sukurtas

filmas „Mariupolis 2“, kuris Kanuose buvo pristatytas nepraėjus nė dviem mėnesiams po M. Kvedaravičiaus mirties. Filmo kadruose – paties Manto filmuota medžiaga. Kokios stiprybės reikia moteriai išgyventi mylimojo žūtį ir sulaukti jo reinkarnacijos kino filme?

„Biržai – tai dalis to, kas esu dabar.“ – 2016 m. savo interviu man sakė M. Kvedaravičius.

Mantas – biržietis, žinomų Biržų gydytojų sūnus. Tačiau Biržuose tikriausiai nėra nė vieno žmogaus, iki galo pažinusio Mantą. Tik jo šeima. Apie M. Kvedaravičių nuoširdžiausiai gali papasakoti tie žmonės, su kuriais jis buvo susaistytas gyvenimiškais, kūrybiniais, emociniais, tikros bičiulystės ir ištikimybės saitais, kurie biržiečiams, deja, liko nepažinti.

Po atsisveikinimo su Mantu Biržuose mano kalbintas kino režisierius ir prodiuseris Arūnas Matelis pasakojo, kad M. Kvedaravičių labiausiai pažinojo tarptautinė kino bendruomenė. Anot A. Matelio, apie Mantą byloja jo darbai, o ne jo viešas buvimas kokioje nors aplin-

koje. „Manto filmai tiek, kiek jų jis yra sukūręs, varžėsi tarptautiniuose prestižiniuose kino festivaliuose kartu su kitais 5–6 tūkstančiais kitų kūrėjų kino filmų, ir jie visuomet patekdavo į geriausiųjų filmų dešimtuką. Manto, kaip antropologo, tyrimo objektas buvo žmogus, jo išgyvenamos aštriosios, ribinės situacijos. M. Kvedaravičius pirmiausia buvo mąstytojas, tik po to – kūrėjas. O jo Mariupolis – tai nei kare, nei ne kare gyvenančio miesto simbolis.“

Pats M. Kvedaravičius apie karonekaro miestą 2016 m. Lietuvos radijui pasakojo taip: „Kiekviena vieta, kurioje galima kurti kiną, turi būti unikali. Kažkodėl nenorėjau važiuoti niekur kitur, tik į Mariupolį. Tik ten nuvykęs, pajaučiau tai, ko kitur nieko panašaus nesijaučia. Ten vyksta kažkas keisto, Mariupolyje kažkas ne taip, kažkas įprasto tarsi paviršiuje, o kritinėse situacijose įgauna ryškesnę spalvą. Ir tai mane labai domina.“

Viešojoje erdvėje M. Kvedaravičius labiausiai pristatomas kaip kino kūrėjas, tačiau tikroji jo profesija, tikrasis jo pašaukimas yra archeolo-

Černivcių srities
vyšivanka

Luhansko srities
vyšivanka

Иллюстрации из Vido Seibučio открыток коллекции

Čerkasų srities
vyšivanka

Ternopilio srities
vyšivanka

Rivnės srities
vyšivanka

Lvovo srities
vyšivanka

Ukrainos tautinis kostiumas

Užkarpatės srities vyšivanka

gija ir antropologija – šiose srityse jis buvo tikras profesionalas.

Elena Pranckėnaitė, Lietuvos archeologijos draugijos narė, yra M. Kvedaravičiaus kolegė povandeninės archeologijos srityje. Povandeninės archeologijos tyrėjų, pasak E. Pranckėnaitės, Lietuvoje nėra labai daug, vienas iš jų buvo Mantas. Ši archeologijos sritis juos ir suvedė 2000 metais.

„1990–2000 metais Lietuvoje povandeninės archeologijos objektų Lietuvoje nebuvo daug ir mes, keli šios srities entuziastai bei jauni archeologai, pradėjome tokių objektų paiešką. Žvalgėme, rinkome medžiagą, rengėme išvykas daugiausia prie Rytų Lietuvos ežerų. Tokių povandeninių žvalgymų metu Molėtų rajone esančio Luokesų ežero vėlyvojo bronzos amžiaus gyvenvietę Mantas su kolegomis ir atrado. Vėliau, pradėjęs studijuoti doktorantūroje Didžiojoje Britanijoje, pakeitė interesų lauką, tačiau ir toliau sekė povandeninės archeologijos naujienas, dalyvavo Luokesų ežero gyvenvietės tyrimuose, žvalgymų ekspedicijose – aktyviai dirbo Lietuvos povandeninės archeologijos srityje. Jis buvo atradėjas ir tyrėjas, viską, ką apsiimdavo – darydavo su didžiuliu entuziazmu, kuriuo užkrėsdavo ir kitus,“ – pasakoja E. Pranckėnaitė.

„Sunku priimti jo nebuvimą,“ – apie artimo bičiulio netektį kalba prodiuseris Stasys Baltakis. „Kažkas sugalvojo, kad mes turime susitikti. Mantas Lietuvoje beveik negyveno, bet prieš keliolika metų, kai lankėsi Vilniuje, mums buvo suorganizuotas

Mantas Kvedaravičius Mariupolyje, 2015 m. Nuotr. iš asm. Albinos Lvutinos (Ukraina) albumo

15 minučių susitikimas. Tąkart kartu praleidome 4 valandas ir tapome artimais draugais. Kiekvieną kartą, kai Mantas lankydavosi Vilniuje, mes susitikdavome. Mantas dėstė antropologiją Vilniaus universitete, aš turėjau paskaitų Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje, tad nei bendrų pomėgių, nei bendrų kalbų, nei bendrų bičiulių mums tikrai nestigo.“

S. Baltakis paklaustas, kodėl M. Kvedaravičių, mokslo ir kino žmogų, Lietuva tarsi atrado tik po jo mirties, apie jį plačiau sužinojo tik tada, kai jau žmogaus nebeliko, atsakė, kad M. Kvedaravičius buvo neįtikėtinais kuklus žmogus, niekuomet nesiverždavęs į pirmąsias gretas.

„Humaniškumo prasme tai buvo didis žmogus. Jo netektį aš prilyginu anksti žuvusio jauno ir perspektyvaus poeto Vytauto Mačernio mirčiai. M. Kvedaravičius pirmiausia

stebina tuo, kad būdamas pakankamai jaunas jis sukūrė daug stiprių darbų – ir mokslo, ir kino srity. Yra labai daug žmonių, kam jis yra padėjęs įvairiose gyvenimo situacijose, ir tie visi žmonės jį pamena kaip altruistą. Jame, kaip žmoguje, tilpo daug gražių dalykų. Vienas Manto bruožų buvo pastangos žmogų ir jo būti padaryti geresnę. Paradoksas, bet jis ir žuvo nuo to, prieš ką kovojo. Nežinau, ar šiuo laiku yra dar aktualesnių filmų, nei sukūrė Mantas. Juk jie visi – apie žmogiškumą bet kokiomis gyvenimo sąlygomis. Manau, kad visiems, kurie pažinojo šį žmogų, tiesiog labai pasisekė.“

...Mariupolis, kaip ir M. Kvedaravičius, išliks visuomet, nesvarbu, kad abu fiziškai sunaikinti. O mes netekome ne tik M. Kvedaravičiaus. Netekome ir jo filmų apie žiaurią pasaulio tiesą.

Vilniaus vadavimo sąjungos veikla Rokiškio apskrityje

JUSTINAS MALCIUS

Rokiškio krašto muziejaus muziejininkas

1918 m. vasario 16 d. paskelbta nepriklausoma Lietuvos valstybė. Pirmaisiais nepriklausomybės metais Lietuva susidūrė su daugybe iššūkių ir sunkumų. Vienas iš jų – konfliktas su Lenkija dėl Vilniaus krašto. 1920 m. spalio 7 d. Suvalkuose pasirašyta sutartis tarp Lietuvos ir Lenkijos, pagal kurią Vilniaus krašto klausimas turėjo būti išspręstas ir šis atitekti Lietuvai¹. Tačiau Lenkija neplanavo grąžinti Vilniaus krašto. 1920 m. spalio 1–2 d. Gardine buvo priimtas sprendimas žygiuoti į Vilnių ir ten inscenizuoti maištą². Juzefas Pilsudskis (Józef Klemens Piłsudski) įsakė Liucijanui Želigovskiui (Lucjan Żeligowski) prie Lietuvos sienos sutelkti kariuomenę ir gavus nurodymą žygiuoti į Vilnių. 1920 m. spalio 9 d. Želigovskio vadovaujami maištininkai užėmė Vilnių³.

Lietuvai praradus Vilniaus kraštą, buvo svarbu sukurti organizaciją, kurios tikslas išvaduoti Vilnių, nors iš pradžių ne visi tai suvokė. Profesorius Fabijonas Kemėšis buvo vienas pirmųjų, kuris suprato tokios organizacijos būtinumą. Būtent jis šią idėją, užgimusią tarp JAV lietuvių, atsivežė į Lietuvą⁴. 1925 m. Lietuvos spaudoje pasirodė žinia apie užgimusias iniciatyvas steigti Vilniaus vadavimo sąjungą (toliau – VVS). Atsirado žmonių grupė, kuri ėmėsi rengti VVS įstatus ir ruošėsi steigiamajam susirinkimui, kuris buvo sušauktas Kaune. Prie F. Kemėšio prisijungė visuomenei gerai žinomi asmenys, tokie kaip Mykolas Biržiška, Andrius Rodomanskis, Antanas Smetona ir kt. 1925 m. balandžio 26 d. Lietuvos universitete (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo universitetas) įvyko steigiamasis VVS susirinkimas, kuriame buvo

paskelbtas pagrindinis šios sąjungos tikslas – atgauti Lietuvos sostinę Vilnių⁵. Į steigiamąjį susirinkimą buvo pakviesta daugiau kaip pusantro šimto dalyvių. Iš pakviestųjų atvyko tik maždaug kas antras ar trečias, tačiau nepaisant to VVS buvo įkurta⁶.

Informacijos apie Rokiškio apskrityje veikusių VVS skyrių veiklą nėra daug. Daugiausia žinių apie tai suteikiantis šaltinis yra VVS leistas žurnalas „Mūsų Vilnius“⁷. Žurnalas rašė apie lietuvių persekiojimą Vilniaus krašte, viešai kėlė Vilniaus išvadavimo klausimą ir informavo apie VVS veiklą. Žurnale ėjo rubrika „Iš VVS skyrių gyvenimo“, kurioje būdavo pateikiama informacija apie Lietuvoje veikiančių skyrių veiklą. Šioje rubrikoje periodiškai galima rasti informacijos ir apie Rokiškio apskrityje veikusių skyrių veiklą. Nors pateikiama informaci-

Obelių VVS skyriaus nariai. „Mūsų Vilnius“ 12 (1930): 255

ja yra fragmentiška, tačiau leidžia geriau susipažinti su skyrių veiklos ypatybėmis.

Vilniaus vadavimo sąjungos struktūrą sudarė atskiri skyriai, kurių tinklas kiekvienais metais palaipsniui plėtėsi. Remiantis 1937 m. duomenimis, Lietuvoje iš viso veikė 612 VVS skyrių, kuriems priklausė 27 tūkst. narių ir apie 600 tūkst. rėmėjų⁸. Pirmaisiais VVS gyvavimo metais Lietuvoje buvo įsteigta 14 skyrių. Vienas iš šių naujai atidarytų skyrių buvo Obeliuose. Įdomu tai, kad Obelių VVS skyrius buvo įsteigtas anksčiau nei Rokiškio⁹. Pastarasis atidarytas tik 1927 m. kovo 11 dieną¹⁰.

VVS skyrių steigimo tvarka buvo griežtai reglamentuota. VVS įstatuose buvo nurodyta, kad norint įsteigti skyrių reikia ne mažiau kaip 5 žmonių, gyvenančių vienoje apylinkėje. 1935 m. lapkričio 8 d. Kauno apskrities viršininko potvarkiu VVS įstatuose padaryta pakeitimų. Vienas iš jų – skyrių steigimo tvarkos sugriežtinimas. Pagal naują tvarką norint įsteigti skyrių reikėjo bent 12 vienoje apylinkėje gyvenančių žmonių. Šiuo pakeitimu buvo siekiama sumažinti neaktyvių skyrių skaičių, nes mažai narių turintys skyriai įprastai būdavo neveiklūs ir galiausiai turėdavo būti uždaromi¹¹.

Remiantis 1929 m. pavasario duomenimis Rokiškio apskrityje jau veikė 5 VVS skyriai: Obelių, Skapiškio, Rokiškio, Suvainišio ir Kvetkų. Pagal VVS skyrių skaičių Lietuvoje Rokiškio apskrityje jų veikė mažiausiai. Mažiau skyrių nei Rokiškyje veikė tik Zarasų apskrityje¹². Greitai augant skyrių skaičiui, VVS centro komitetui darėsi vis sunkiau tiesiogiai vadovauti jiems, todėl buvo nuspręsta steigti skyrių apygardas. Pastarosios turėjo funkcionuoti kaip tarpinė grandis tarp VVS centro vykdomojo komi-

Rokiškio VVS skyriaus nariai. RKM – 47647

teto ir skyrių.¹³ Rokiškio apygarda įsteigta 1933 m. balandžio 30 dieną. Remiantis 1936 m. duomenimis Rokiškio apygardoje veikė 18 skyrių, kuriems priklausė 448 nariai¹⁴. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad VVS skyriai buvo 2 tipų. Pirmasis – teritoriniai, kurie steigti mieste, miestelyje ar kaime. Teritoriniuose VVS skyriuose narių profesija ir socialinė padėtis skyrėsi¹⁵. Remiantis 1936 metų duomenimis Rokiškio skyriui priklausė 50 narių. Tarp jų buvo: 24 valdininkai, 7 ūkininkai, 5 mokytojai, 2 kunigai, 2 darbininkai ir 10 kitų sričių atstovų¹⁶.

Antrasis – žinybiniai, kurie steigti pagal darbo vietas. Itin aktyviai žinybinius skyrius steigė paštininkai ir geležinkeliniai. Pastarųjų skyriai veikė visuose didžiuosiuose ir daugelyje mažųjų miestų¹⁷. Įprastai mieste ar miestelyje veikdavo keli VVS skyriai – teritorinis ir vienas ar keletą žinybinių. Rokiškyje, be teritorinio (miesto), veikė vienas žinybinis – paštininkų – skyrius. Nors pagal narių skaičių neprilygo didžiuosiuose miestuose veikusiems skyriams, tačiau aktyviai prisidėjo prie Vilniaus vadavimo reikalų. Skyriaus pirmininko iniciatyva buvo įsigytas Vilniaus pasas, į kurį buvo klijuojami Vilniaus ženkleliai. Kiekvienas narys, pirkdamas Vilniaus

ženklelius, finansiškai prisidėdavo prie VVS reikalų.¹⁸ Iš Vilniaus pasų ir Vilniaus ženklelių platinimo būdavo surenkamos nemažos sumos pinigų. Remiantis 1936 m. duomenimis VVS iš Vilniaus pasų platinimo uždirbo 8,1 tūkst. litų, o iš Vilniaus ženklų – 40,4 tūkst. litų¹⁹.

Obeliuose, be miestelio skyriaus, veikė vienas žinybinis – geležinkeliniečių ir muitinės tarnautojų skyrius. Remiantis 1933 m. gegužės 7 d. duomenimis per ne visą pusmetį skyrius surengė 4 vakarus, 2 visuotinius susirinkimus ir 14 posėdžių²⁰. Pagal 1935 m. duomenis Obelių geležinkeliniečių ir muitinės tarnautojų skyrius iš Vilniaus ženklelių platinimo surinko 150,80 litų.²¹ Nors Obelių miestelio VVS skyrius buvo įkurtas vienas pirmųjų Lietuvoje, tačiau dėl dažnų skyriaus valdybos narių sudėties pokyčių jis buvo pasyvus. Įsteigus geležinkeliniečių ir muitinės tarnautojų skyrių, didesnius veiklumo ženklus pradėjo rodyti ir Obelių miestelio skyrius. Viena iš priežasčių, lėmusių skyriaus „atgijimą“, buvo ta, kad pavyko įtraukti vietos mokytojus, kurie iki tol atsainiai dalyvavo VVS veikloje²². Tačiau toks atsigavimas truko neilgai, nes jau 1933 m. „Mūsų Vilniaus“ numerio straipsnyje svarstoma dėl neveiklumo šį

Vincas Uždavinsys skaito paskaitą Obeliuose. *Mūsų Vilnius*, 13 (1930): 174

skyrių prijungti prie geležinkeliečių ir muitinės tarnautojų skyriaus²³. 1930 m. birželio 9 dieną Obelių miestelio ir Obelių geležinkeliečių ir muitinės tarnautojų skyrius surengė viešą paskaitą apie Vilniaus kraštą, kurią skaitė iš VVS centro komiteto atvykęs Vincas Uždavinsys²⁴.

Prie Jūžintų VVS skyriaus veiklos aktyviai prisidėjo vietos bendruomenė, todėl skyrius buvo veiklus. Remiantis 1934 m. duomenimis skyriui priklausė net 77 nariai. Per metus surengta 7 susirinkimai, 10 posėdžių ir 9 paskaitos. Skyrius aktyviai prisidėjo prie Vilniaus pasų ir ženklelių platinimo²⁵. Į Jūžintų skyriaus veiklą įsitraukė ir tokie žymūs asmenys kaip Juozas Otonas Širvydas²⁶. Viename iš susirinkimų jis skaitė paskaitą apie VVS tikslus, ragino žmones nebūti abejingus Vilniaus vadavimo reikalams ir tapti šios sąjungos nariais. Po paskaitos prie skyriaus prisijungė apie 30 naujų narių²⁷.

1936 m. Rokiškyje Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijoje įvyko VVS Rokiškio apygardos suvažiavimas. Iš šio suvažiavimo skyrių atstovų pateiktų veiklos ataskaitų paaiškėjo, kad aktyvumu labiausiai išsiskyrė Rokiškio ir Skapiškio miestų skyriai²⁸. Tačiau ne visi skyriai buvo aktyvūs. Pavyzdžiui, žurnale „Mūsų Vilnius“ pasirodydavo žinučių, raginančių skyrius „pabusti“. Kaip vienas iš tokių pasyvių skyrių buvo

įvardytas Panemunės, kurio valdyba buvo raginama aktyviau prisidėti prie Vilniaus vadavimo reikalų²⁹.

VVS skyriai kasmet organizuodavo viešąjį aukų rinkimą. Visos surinktos lėšos būdavo skiriamos VVS veiklai ir Vilniaus lietuvių šalpai. Įprastai viešųjų aukų diena būdavo spalio 9-oji. Tačiau nors ir rečiau, bet piniginių aukų rinkimas vykdavo ir kitomis dienomis, kuriomis susirinkdavo daug žmonių. Pavyzdžiui, 1931 m. rugsėjo 27 d. Rokiškyje buvo surengtas viešas aukų rinkimas. Ši diena buvo pasirinkta neatsitiktinai, nes tą dieną buvo Šv. Mato atleidai, o tai lėmė, kad susirinko didelis skaičius žmonių. Nors ir paaukota suma nenurodoma, tačiau pasidžiaugiama, kad ji yra reikšminga³⁰. Pavyzdžiui, remiantis 1928 m. duomenimis Rokiškio miesto VVS skyrius per visus metus surinko 1134 litus iš aukų rinkimo³¹. Obelių geležinkeliečių skyrius 1932 m. surinko 813 litų³².

VVS nariais galėjo tapti tik tie asmenys, kurie atitiko Lietuvos draugijų įstatymo ir VVS įstatų reikalavimus, kurie bėgant laikui kito. Iš pat pradžių VVS nariais galėjo tapti tik lietuviai ir lietuvės, kuriems Lietuvos teismų nėra atimtos piliečių teisės, turi 18 metų ir pritaria VVS tikslams. Tačiau jau nuo 1930 m. VVS įstatuose nurodyta, kad nariais gali tapti visi Lietuvos piliečiai, taip

buvo siekiama į VVS veiklą įtraukti kuo platesnę visuomenės dalį.

Kadangi Lenkija nuo Lietuvos Vilnių atplėšė spalio 9-ąją, ši diena VVS įstatuose buvo paskelbta kaip gedulo diena. Spalio 9-ąją kasmet buvo organizuojamos įvairios paskaitos, renginiai, pamaldos bažnyčiose, įvairias įstaigas ir gyvenamuosius namus papuošdavo tautinės vėliavos perrištos juodu kaspiniu, o 12 val. dienos rimties minutei Lietuvoje sustodavo visas judėjimas. Šių renginių tikslas buvo savotiška protesto forma, kuria siekiama parodyti, kad Lietuva nesusitaikys su Vilniaus krašto praradimu ir yra pasiryžusi dėl jo kovoti. Spalio 9-osios minėjimas sukėlė didelę nuostabą dalyvavusiam čekų žurnalistui: „Tai tautos protestas prieš smurtą. Tai didinga ir šurpi, sukrečianti minutė, kurioje visos tautos dėmesys atitrūksta nuo kasdieninių reikalų ir keturių milijonų širdys suplaka vienu ritmu, hipnotizuodamos didžiosios lietuvių skriaudos ir jos toleruotojus lenkus“³³.

Nors ir fragmentiškai, tačiau periodinėje spaudoje pasirodydavo informacijos apie spalio 9-osios minėjimus ir Rokiškio apskrities VVS skyriuose. 1935 m. VVS Rokiškio apygardos Skapiškio skyriuje Spalio 9-oji paminėta šitaip: „<...> Spalio 9 d., 7 val. 30 min., iškilmingai pakelta vėliava ir bažnyčioje atlaikytos pamaldos. Vakare 17 val. taip pat

iškilingai nuleista vėliava. 18 val. mokyklos salėje p. P. Sepetyla laikė paskaitą tema: „Ką gi mes turime žinoti minint spalio 9-dieną“. Po paskaitos maži vaikučiai padeklamavo. Mokyt. J. Butkus padeklamavo labai gražų dalykėlį apie Vilnių. Užsibaigus deklamacijoms, vietos VVS skyriaus artistų-mėgėjų grupė suvaidino K. Inčiūros „Savanorio Duktė“. Minėjime dalyvavo apie 300 žmonių. Į minėjimą įėjimas buvo visiems laisvas, tik su Vilniaus pasais. Minėjimo dienoje išplatinta per 200 Vilniaus pasų ir nemažai ženkliukų. Minėjimas baigtas Tautos ir Vilniaus himnais³⁴. Spalio 9-osios minėjimas 1937 m. Kamajuose įvyko labai panašiai: „Kamajuose minėjimas įvyko VVS skyriaus iniciatyva ir bendradarbiaujant visuomenės organizacijoms. Buvo iškeltos gedulo vėliavos ir paskelbta rimties minutė. Vakare įvyko susirinkimas, kuriame dalyvavo organizuota ir neorganizuota visuomenė ir pradžios mokyklos vaikai. Priimta miesto rezoliucija ir Vilniaus krašto lietuviams sveikinimas ir užuojauta. <...>“³⁵

1938 m. kovo 17 d. Lietuva iš Lenkijos gavo ultimatumo notą, kurioje nurodyta nedelsiant užmegzti diplomatinis santykius. Lietuva, baimindamasi karinio konflikto, ultimatumą priėmė. Diplomatinis santykių užmezgimą su Lenkija didžioji dalis visuomenės suprato kaip Vilniaus krašto atsisakymą. Netrukus žurnale „Mūsų Vilnius“ net pasirodė straipsnių, bandančių paneigti šią informaciją. Teigta, kad dabartinių įvykių kontekste Lietuva neturėjo kitos išeities, kaip tik priimti ultimatumą, tačiau tai nereiškia Vilniaus krašto pripažinimo Lenkijai. Žmonės raginti netikėti skleidžiama dezinformacija apie Vilniaus krašto atsisakymą ir dar aktyviau prisidėti prie jo vadavimo reikalų³⁶. Jūžintuose net buvo sušauktas skyriaus susirinki-

Pavardė Kyrelbachas
 Vardas Oskaras
 Adresas Rokiškis
Gimnarija
 Pasizadėjo mokėti nario mokesčių
 metams 6 litų - ct.
 mėnesiui
 1932 m. XII m. 16 d.
 Nr. 40

Vilniui Vaduoti Sąjungos
Rokiškio
 skyriaus Vykdomojo Komiteto
 Pirmininkas: J. Vaičiūnas
 Sekretorius: P. Bliuokis

PAŽYMĖJIMAS
 Rokiskio A. V. Skyrius
 Pažymėjimas galioja vienerius metus.

UŽ Aušros Vartus,
 Gedimino Pili,
 Vytauto Grabą!

Visų lietuvių mintys turi būti nukreiptos Vilniaus atvadavimo linkui. Vilniui Vaduoti Sąjungos narys yra pasišventęs Vilniaus vadavimo idėjai ir Vilniaus atvadavimo klausimą kelia visur ir visuomet. Ar mokykloj, ar susirinkime, ar kelionėje, tarp savo tautiečių, ar svetimtaučių – visur primena išplėštą Lietuvos širdį ir, sulaukęs atatinamos valandos, aktyviai kovoja dėl Vilniaus atvadavimo.

„Vilniaus“ sp.

Vilniui Vaduoti Sąjunga
Rokiškio skyrius
NARIO PAŽYMĖJIMAS

VVS nario kortelė. RKM 3002/1

mas, kuriame skyriaus pirmininkas J. Vaičiūnas mėgino nuraminti vietos gyventojus. Jis tikino, kad ultimatumo priėmimas nereiškia Vilniaus krašto atsisakymo, o darbai ji išvaduoti bus tęsiami³⁷.

Jau nuo pat ultimatumo priėmimo pradžios Lenkija spaudė Lietuvos valdžią, kad ši uždarytų VVS. 1938 m. lapkričio 25 d. priimtas sprendimas galutinai sustab-

dyti VVS veiklą³⁸. Nutraukus VVS veiklą, baigėsi Vilniaus vadavimo kampanija³⁹.

Rokiškio apskrities VVS skyrių veikla rėmėsi narių ir visuomenės aktyvumu ir iniciatyva. Būtent pastarieji veiksniai lėmė, kad vieni skyriai buvo aktyvesni, kiti pasyvesni. 1938 m. lapkričio 25 d. priimtu sprendimu visoje Lietuvoje VVS buvo uždaryta.

Nuorodos

- ¹ Algimantas Liekis, *Prezidentinė Lietuva (1919–1920, 1926–1940)*, Vilnius: Mokslotyros institutas, 2013, p. 476.
- ² Danutė Blažytė-Baužienė, et al. *Lietuvos istorija: Nepriklausomybė (1918–1940 m.)* t. X, d. 1. Vilnius: Baltos lankos, 2014, p. 296.
- ³ Liekis, *Prezidentinė Lietuva*, p. 476.
- ⁴ Nastazija Kairiūkštytė. *Vilniaus vadavimo sąjunga 1925 04 26 – 1938 11 25: istorinė apybraiža*. Vilnius: Valstybės žinios, 2001, p. 20.
- ⁵ Dangiras Mačiulis, Darius Staliūnas. *Vilnius – Lietuvos sostinė: problema tautinės valstybės projekte (XIX a. pabaiga – 1940)*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015, p. 168.
- ⁶ Nastazija Kairiūkštytė. *Vilniaus vadavimo sąjunga*, p. 21–22.
- ⁷ „Mūsų Vilnius“, red. Vincas Uždavinys. *Vilniaus vadavimo sąjungos žurnalas*, leistas 1928–1938 m.
- ⁸ *Vilniaus vadavimo sąjunga, Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/vilniaus-vadavimo-sajunga/> [žiūrėta 2022-03-16]
- ⁹ Nastazija Kairiūkštytė. *Vilniaus vadavimo sąjunga*, p. 26–27.
- ¹⁰ VVS skyrių chronologija, *Mūsų Vilnius*, 1 (1932): p. 21.
- ¹¹ Nastazija Kairiūkštytė. *Vilniaus vadavimo sąjunga*, p. 25.
- ¹² Ibid, p. 29.
- ¹³ Ibid, p. 33–34.
- ¹⁴ Ibid, p. 37.
- ¹⁵ Ibid, p. 33–34.
- ¹⁶ Ibid, p. 51.
- ¹⁷ Ibid, p. 51.
- ¹⁸ Rokiškio AP, *Mūsų Vilnius*, 5 (1936): p. 71.
- ¹⁹ Nastazija Kairiūkštytė. *Vilniaus vadavimo sąjunga*, p. 96.
- ²⁰ VVS skyrių ir provincijos gyvenimas. *Obeliai, Mūsų Vilnius*, 14 (1933): p. 215.
- ²¹ *Vilniaus Geležinis Fondas, Mūsų Vilnius*, 13 (1935): 192.
- ²² *Obeliuose, Mūsų Vilnius*, 13 (1930): 173.
- ²³ VVS skyrių ir provincijos gyvenimas. *Obeliai, Mūsų Vilnius*, 14 (1933): p. 215
- ²⁴ *Obeliuose, Mūsų Vilnius*, 13 (1930): p. 173 – 174.
- ²⁵ *Jūžintai, Mūsų Vilnius*, 24 (1934): p. 406.
- ²⁶ Juozas Otonas Širvydas gimė 1875 m. balandžio 16 dieną. Spaudos veikėjas, knygnešys, publicistas.
- ²⁷ *Jūžintai, Mūsų Vilnius*, 24–25 (1932): p. 519.
- ²⁸ Rokiškio AP. Apygardos suvažiavimas, *Mūsų Vilnius*, 3/4 (1936): p. 54.
- ²⁹ Panemunis, *Mūsų Vilnius*, 19 (1934): p. 319.
- ³⁰ Rokiškio rinkliava Vilniaus reikalams, *Mūsų Vilnius*, 34 (1931): p. 814.
- ³¹ Rokiškis, *Mūsų Vilnius* 2 (1929): p. 127.
- ³² *Obeliai, Mūsų Vilnius* 5 (1933): p. 79.
- ³³ *Vilniaus vadavimo fronte visa lietuvių tauta, Mūsų Vilnius*, 23 (1937): p. 392.
- ³⁴ VVS skyrių gyvenimas. Spalio 9-osios minėjimas provincijoje, *Mūsų Vilnius*, 21 (1935): p. 334.
- ³⁵ Spalių 9-oji Laisvojoj Lietuvoj, *Mūsų Vilnius*, 21 (1937): p. 355.
- ³⁶ Lietuvos sūnūs ir dukterys, *Mūsų Vilnius*, 7 (1938): p. 113.
- ³⁷ VVS gyvenimas. Jūžintai *Mūsų Vilnius*, 8 (1938): p. 153.
- ³⁸ Nastazija Kairiūkštytė. *Vilniaus vadavimo sąjunga*, p. 227.
- ³⁹ Dangiras Mačiulis, Staliūnas. *Vilnius – Lietuvos sostinė*, p. 241.

Austėja Kepenytė: „Laimė nesislepia nuo Jūsų... Tik reikia gebėti ją pamatyti...“

REDA KISELYTĖ

Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos „Romuvos“ padalinio bibliotekininkė

Nepaprastą išmintį ir šilumą skleidžia Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos „Romuvos“ padalinio leidinių su autografais kolekcija. Jos apsuptyje dažnai mokosi I e klasės gimnazistė Austėja Kepenytė. Tai įdomi, jautri, kitaip į pasaulį žvelgianti asmenybė. Gilus Austėjos dvasinis pasaulis, prasmingos išvalgos, pozityvus mąstymas ir atvira širdis. Jos

kelias dar tik prasideda, bet nueita atkarpa šilta, jautri ir daug žadanti... Apie visa tai ir kalbėjomės su Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos „Romuvos“ padalinio gimnaziste A. Kepenyte.

R. K.: *Nueita dar labai kukli tavo gyvenimo atkarpa. Trumpai papasakok apie save.*

A. K.: *Mokausi Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos „Romuvos“ padalinyje. Man 16 metų. Gyvenu Laibgalių kaime, Rokiškio r., mėgstu dainuoti ir šokti. Dievinu šias meno šakas. Man patinka skaityti filosofinio ir romantinio pobūdžio knygas. Mėgstu pasprukti nuo pasaulio ir minutėlei pajusti kažką kitokio, nepaliesto šio pasaulio ydų.*

KVĖPUOJU gamtos gyvystimi... Visos nuotraukos iš Austėjos Kepenytės asm. albumo

R. K.: *Austėja, dvasinė šiluma. Ką tau ji reiškia? Koks tavo vertybių pasaulis?*

A. K.: Dvasinę šilumą surasti – labai svarbu. Ji kaip pamatas mano veiksams ir visiems įsitikinimams. Ją gali padėti surasti religija. Aš esu katalikė ir pagrindinis dalykas, kuris padeda tikint, yra neišsenkanti viltis, kuri neša toliau ir neleidžia per ilgai suklypus tysoti ant žemės.

Esu labai kritiška. Man svarbus teisingumas, sąžiningumas, tyrumas. Negerbiu (pati meldžiuosi tokia nebūti) pavydžių, savanaudžių, nesąžiningų, dviveidžių žmonių, bet tikiu, kad labai mylint, įmanoma atleisti, tačiau meilė kartais dar labiau apsunkina situaciją, todėl išmintis, tyrumas – mano gyvenimo tikslas. Trokštu gebėti daryti žmones laimingus.

Taip žvelgiu į dar neatrastą mano sielos melodiją

Esu paprasta žemiška asmenybė. Kaip ir daugumai žmonių, dvasinę šilumą man suteikia šeima. Ji yra mano ramstis, mano vaikštoma žemė, be kurios aš nebūčiau čia ir dabar, tačiau tikiu, kad dvasinę šilumą galima kaip nors surasti ir pačiam žmogui. Noriu tikėti, kad pačiai asmenybei galima pasistatyti gyvenimo pamatus. Dvasinės šilumos man suteikia ir gamta, mano vidinis pasaulis.

R. K.: *Ar labai myli gamtą?*

A. K.: Gamta aš KŲVĖPUOJU. Kai ji nekvėpuoja, tada ir aš kuriam laikui apmirštu. Gražu rudenį, kai lapai spalvoti, bet vėliau... Telieta tik pliki medžiai, pražilusios pievos ir bespalvis dangus. Žiemos pabaiga man lyg katorga: pliki medžiai, purvas, nė lopinėlio saulės spindulių, o gamtos gyvybė lyg būtų įkalinta. Jausmas lyg viduje neužpildomas vakuumas. Tada ir aš viduje apmirš-

tu. Kai gamta nekvėpuoja, tuomet atrodo, kad ir aš nekvėpuoju.

R. K.: *Tavo pomėgiai. Kokie jie?*

A. K.: Iš tiesų mano pomėgis vienas – pasprukti, nesvarstyti... Gyventi! Tai pasaulis, į kurį aš mėgstu nusikelti. Tą padaryti man padeda dainavimas ir šokis. Būtent šokyje ir dainoje aš juntu savo kūnu kiekvieną gyvenimo natą, lyg ji badytų skirtingus mano kūno kampelius, lyg kiekviena ląstelė virpėtų. Jaučiu, kaip tas jausmas auga ir kartais euforija pasiglemžia mane visą.

Laisvalaikiu mėgstu skaityti filosofines arba romantines knygas, važinėti dviračiu. Būtent šie pomėgiai man padeda PAJUSTI pasaulio gyvastį. Trokštu kada nors sugebėti aprėpti viso pasaulio gyvastį, pajusti jos galingumą.

R. K.: *Lietuvos Respublikos Seimas, atsižvelgdamas į tai, kad 2022 metais Lietuvos jaunimas minės dvi svarbias sukaktis – Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos trisdešimtmetį ir Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos*

įsteigimo penkiasdešimtmetį – šiuos metus nutarė paskelbti Lietuvos jaunimo metais. Ar tau tai aktualu?

A. K.: Ši tema mane stipriai liečia kaip paauglę. Labai džiaugiuosi šiomis sukaktimis. Jokiai tarybai nepriklausau, bet labai norėčiau priklaustyti, kažkam atstovauti, padėti. Mane domina tokios pareigos. Labai didžiuojuosi veikliu jaunimu.

R.K.: *Šiandien visuomenė blaškosi, suskilusi į dvi stovyklas. Pandemią, tragiški įvykiai Ukrainoje... Kaip jauni žmonės vertina šiuos įvykius?*

A. K.: Iš pradžių, vos prasidėjus šioms įvykiams, visi ėmėme kiek panikuoti. Mūsų kartai, kuri neliesta karo, tarptautinių nesutarimų, kitų pasaulinių negandų, tai buvo svetimma, todėl iš karto buvome dar labiau įbauginti, tačiau įvykių eigoje paaugliai prisitaikė, apsiprato situacijoje. Tik nežinau, kaip tai pagrįsti. Ar tai dėl to, kad jie bėga – neigia dabartinę situaciją, bijo pradėti bijoti, ar jie nesupranta situacijos? Dauguma paauglių šioms temoms liko gana abejingi, beveik neutralūs.

R. K.: *Tau svarbus kultūros reiškinys – knygų skaitymas? Ką apie tai mano tavo bendraamžiai?*

Šešiametė mergytė... kuri visad liks mano širdyje

A. K.: Knygų skaitymas man LABAI svarbus. Gaila, kad trūksta laiko. Aš manau, kad knygos turi išskirtinę magiją, kurios niekas daugiau neturi. Knygos man padeda romantizuoti savo praeitį, ateitį ir dabartį. Jos padeda sulėtinti laiką ir pajusti akimirką veiksmu, per kurią sugebu persikelti kažkur kitur... Gal į Niekados šalį... Tai ypatinga visatos, o gal netgi Dievo dovana. Deja, ne visi paaugliai supranta knygų magiją. Man labai gaila tokių vaikų, šios kultūros suvokimas subręsta jau suaugus. Tai irgi labai gerai. Nors daugelis gimnazistų jau supranta knygų skaitymo vertę.

R. K.: *Kraštiečių poetų, rašytojų kūryba tau artima? Buvai prisilietusi prie poetės, žurnalistės Elenos Mezginaitės tekstų... Kas tavyje išliko? Papasakok apie tai...*

A. K.: Pirmą kartą prisiliečiau prie poetės E. Mezginaitės kūrybos prieš dvejus metus. Laibagalių kultūros centre, Rokiškio r., buvo pastatytas nedidelės apimties spektakliukas pagal jos kūrybą. Aš deklamavau jos tekstus ir dainavau dainą „Melodija“, kurios žodžius parašė E. Mezginaitė.

Šią programą rodėme Rokiškio rajone ir Panevėžyje. Aš supratau poetės originalumą. Iš kūrinių ir nuotraukų regis galiu spręsti, kad ji buvo charizmatiška moteris, bet gana vyriškos dvasios. Eilėraščiuose man gražu, kaip poezija persipina su užslėpta filosofija, gyvenimo realybe. Skaitydama autorės kūrybą, jaučiu baimę, kaip poetė jautė artėjančią mirtį. Ji tai gebėjo perteikti savo kūryboje ir paliko tai ateinančioms kartoms, tą suledėjusį jausmą... Eilėraščiai šiurpina ir geba sukurti melodiją, kurią skaito širdis. Kūryboje jaučiami visam laikui įamžinti Elenos Mezginaitės jausmai.

R. K.: *Jaunas žmogus šiandien laimingas? Ko palinkėtum savo bendraamžiams ir Rokiškio krašto kultūros žurnalo „Prie Nemunėlio“ informacijos vartotojams?*

A. K.: Nuo paties individo priklausau, jis laimingas ar ne. Bręstant, o kartais dar ir per ilgesnį laiko tarpą žmogus išmoksta labai svarbią gyvenimo pamoką – tik jis pats gali rasti laimę, ji neateis pati... Už savo laimę esame atsakingi mes patys, o iš tikrųjų ji yra visur, visuose mažiųjų dalykuose. Visų žmonių laimė skirtinga. Tad tik TU ją gali pamatyti. Ir reikia išmokti negyventi vien blogais dalykais. Tad būtent to ir linkiu! Suraskite laimę, o ji net nesislepia nuo jūsų, tik reikia gebėti ją pamatyti...

R. K.: *Miela Austėja, dėkoju už atvirą ir nuoširdų pokalbį. Buvo labai gera ir lengva su tavimi bendrauti. Prabėgo mokslo metai... Atrodo, kad tik trumpa akimirka. Visada išliksi kultūringumo simboliu, besišypsanti, susimąščiusi, besimokanti, apsupta leidinių su autografais kolekcijos. Sėkmės moksle, prasmingų įžvalgų, pozityvaus žvilgsnio į pasaulį. Tegu į tavo gyvenimą daug naujos informacijos įneš Rokiškio krašto kultūros žurnalas „Prie Nemunėlio“.*

Tėviškėje tebesklando Vienužio dvasia

IRENA JUODELYTĖ-VARNIENĖ

Literatė

*Linksminkimos, linksminkimos,
Pakol jauni esma.*

Antanas Vienažindys – pirmasis meilės dainius lietuvių literatūroje – 1841 m. rugsėjo 26 d. gimęs Anapolyje, šaknimis glaudžiai susijęs su senelių namais Gipėnuose. Čia prabėgo ne viena būsimo kunigo ir poeto diena, čia visi penki Vienažindžiukai glaudėsi, kai jų motina po tėvo Justino Vienažindžio mirties ištekėjo už Jono Stausko, čia širdį traukė ir jaunystės metais, kai į ją įkrito gražuolė Rožė Stauskaitė iš šalia buvusio Jaskoniškių vienkiemio, čia Antanas pradėjo švęsti jaunystę, tokią trumpą ir trapią, ir išvalgiai kvietė ją minėti ir branginti visus:

*Linksminkimos, linksminkimos,
Pakol jauni esma –
Nebus laiko mums linksmintis,
Kada pasenėsma.*

*Siaudžia griaudžia paukštužėliai,
Gražiai čiulbėdami,
Taip linksminkimos, jaunėliai,
Dainas dainuodami...*

Tik jaunystė, tas romantiškas žmogaus gyvenimo pavasaris, kai drąsiai kažko sieki, tiki, svajoji, sulaukia daugiau dėmesio ir iš kitų:

*Kožnas vienas mumis myli,
Ant rankų nešioja,
Visur kvietkus ir grožybes
Mums po kojų kloja.*

Be abejo, kunigui Antanui Vienažindžiui rūpėjo vertybinis žmogaus pasaulis, žmogaus dora, jo išorinio ir vidinio grožio dermė. Dainos „Kaipgi gražus gražus rūtelių darželis“ subjektas pastabiai žvilgsniu apmeta gražų, prižiūrėtą gėlyną. Juk nuo senovės Lietuvoje jauną merginą vertino pagal jos darželio grožį. Kalbantysis žavisi gėlių lysve:

*Kaipgi gražus gražus rūtelių darželis –
Pilnas jau prisėtas gražių žolynų!*

Pažįsta visas gėles:

*<...> Žydžia man lelijos, žydžia panavijos,
Žydžia ir jurginai, ir jokūbėliai.
Žydžia ir gvazdikai, žydžia ir žirnikai.
Žydžia šalavijos ir čebatėliai.*

*Žydžia ir razetos, žydžia mano mėtos,
Žydžia mano rožės, tuliponėliai.
Žydžia mano rūtos, žydžia nasturtos.
Žodžiu, jau pražydo visi kvietkeliai!*

Poetas jaučia, pagauna dainos mergelės būseną, kai ji žavisi, didžiuojasi savo gėlynu, jame randa poilsį ir ramybę:

*Man ramus vėjelis nuog žolynų pučia, –
Kaipgi gražiai kvepia mano darželis!
Norens aš nuvargus ar nuliūdus būčia,
Čia mane prakalbin kožnas kvietkelis...*

Kaip dvasininkas, sielų ganytojas, kunigas ir poetas Antanas Vienažindys negalėjo nesirūpinti žmogaus morale, skaistumu. Todėl jį moko, perspėja:

*Neklaus ponas Dievas,
Geriausias mūsų tėvas:
„Kodėl žemės turtų
Man neatnešei?“*

*Klaus mums, oi, klaus aukščiausias,
Klaus sūdzia teisingiausias:
„Ar atnešei skaitą
Cnatos (dorybės, skaistybės) kvietkelį?“*

O dainoje „Pabalnokit man žirgelį“ subjektas norėtų pasivyti ir susigrąžinti jaunystę, bet regi besileidžiančią saulę (gyvenimo pabaigos metafora) ir konstatuoja:

*Reik teisybę pripažinti,
Kad ne viską gal grąžinti.*

Kadangi jaunystė žmogui duodama tik kartą gyvenime, pasak poeto, ją reikia branginti ir saikingai, atsakingai švęsti.

Dainos mano, sparnai mano, lėkit!..

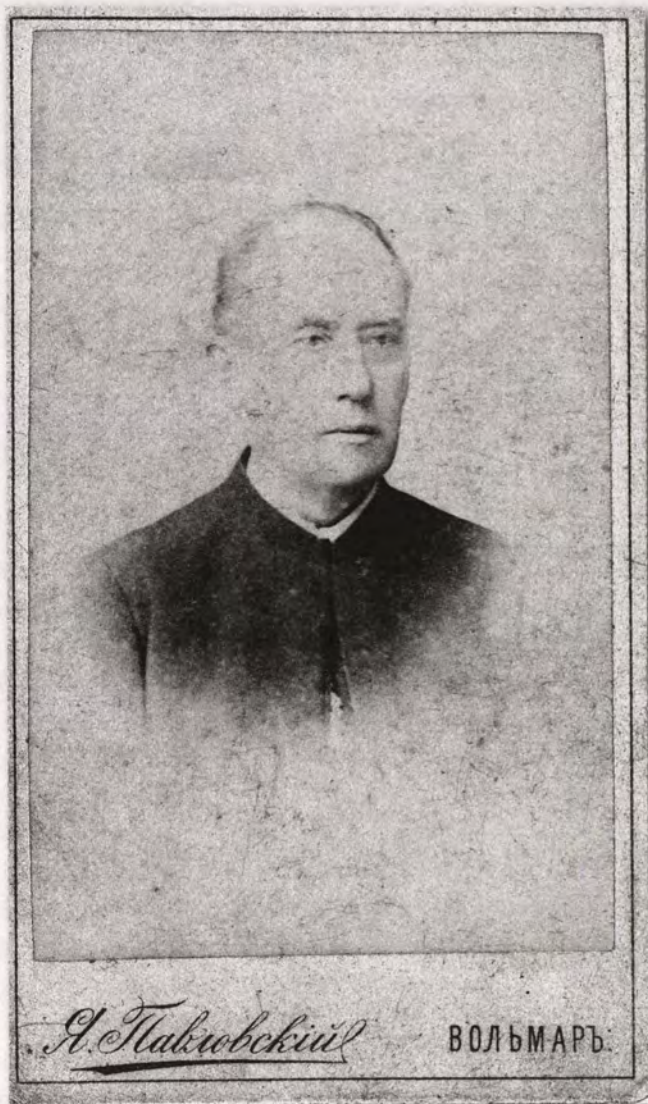
Pradėjęs eilėraščius kurti seminarijoje, poetas juos rašė beveik iki senatvės. Tik jaunystėje eiliavo apie meilę, džiaugsmą, o vėliau apie praradimo ir įvairių gyvenimo aplinkybių sukeltą skausmą. Antano Vienažindžio atverta dainų skrynelė su džiaugsmu buvo sutikta jaunimo ir pamėgta. Visi jo eilėraščiai buvo dainuojami. Savo dainoms, ypač jaunystėje, dirbdamas Krinčine, poetas kūrė ir melodijas, pats pritarė armonika, grojo ir dainavo su jaunimu. Manau, ir senatvėje daina lengvino poeto Antano Vienažindžio širdį ir būtį, padėjo išverti negandas, užsimiršti. Dainos „Oi, dainos dainelės“ subjektas, artimas poetui, prisipažįsta:

*Oi dainos dainelės, jūs mano patieka!
Visi širdies skausmai pas jumis palieka.
Tada aš laimingas, kada jums dainuoju,
Kada savo vargus verkdams išrokuoju...*

Ir norėtų, kad šitos dainos ir kitiems skausmą širdies malšintų, širdis Dievop pakylėtų.

*Dainos mano, ašaros mano, jūs skalsiai riedėkit –
Dūsaujančiai, vaitojančiai kentėti padėkit!..*

Dainoje „Kožnas vienas gan per dienas ieško laimės savo“ Vienužis, kaip ir vėliau Maironis, ilgisi artimo,

*Antanas Vienažindys. Nuotr. J. Pavlovskio, 1890 m.
Iš Maironio liet. lit. muziejaus*

kuriam galėtų atverti savo sielą, reiškia rūpestį, ar išliks jo dainos ainiam:

*Laimingesnis, bagotesnis būč už visą srietą,
Kad dėl dainų sau spakainių aš atrasčiau vietą.
Ir atrasčiau tokią širdį, kuri moka jausti,
Drauge džiaugtis, drauge juoktis, o skausme priglausti.*

Antano Vienažindžio poezijos, jo dainų sparnai buvo plačiai išskleisti ir apskriejo visą Lietuvą. O ir pats, kilęs iš Aukštaitijos, amžių pabaigė Žemaitijoje, Laižuvoje. Visi jo eilėraščiai parašyti silabine-tonine eilėdara, taisyklingais rimais, meniška kalba, primenančia ir liaudies dainų poetiką, nes juose gausu epitetų: „seną motinėlą“, „žalias gireles“, „meilios sesulėlės“, „Dievuliau“, „lakštingalėlė“, palyginimų: „Ir kryžiai kris kaip smarkus lietus“, retorinių šūksnių, klausimų, kreipinių, nutylėjimų: „Sudie, kvietkeli, tu brangiausias!“, „Sudie ir laimė... man biednam!“ ar paralelių su gamta:

*Ir dagis ne visur žaliuoja,
Šaka be rasos neprigis.
Ir medis pakirstas svyruoja –
Kaip širdis mano beprigis?*

Kaip ir liaudies dainose, taip ir Vienažindžio poezijoje gamta yra žmogaus sąjungininkė, guodėja, pagalbininkė:

O berželis svyruonėlis – tas su manim verkia...

Nors carinės Rusijos valdžios represijų ir buvo prikirpti Vienužio poezijos sparnai, bet jie plasnojo, nešė ir tebeneša poeto žodį, mintį, melodiją, jausmą į kiekvieno tautiečio širdį.

O krūtinę didis akmuo kaip užgulęs spaudžia.

1863 metų vasaros atostogų malonūs prisiminimai iš susitikimo su Rože Stauskaite, mintys tik apie mylimąją, noras laikyti ją už rankos, klausytis balso ir klausti:

*Oi tu meile, – širdis mano
Ir turtai ant svieto.
Pasakyk, ar širdy tavo
Bus dėl manęs vieta?... – ėmė niauktis.*

Džiaugsmo būseną greit keitė skausmas dėl išstremtos mylimos mergaitės netekties, neviltis, bejėgiškumas, nuostaba, begalinė kančia, išreikšta poetine leksika ir retorinėmis figūromis:

*Oi, nelaimės! Ką aš matau?
Širdį ver kaip yla.
Numylėtoį mano vietoj
Gyvena barzdyla.*

*Nebėr jos brolio nė vieno –
Visi išvaryti,
Ir senutei motinėlei
Vartai uždaryti...*

*Oi, motule, motinėle,
Kur tavo dukrelė?
Gal kukuoja ten Samaroj
Kaipo gegužėlė?*

*Oi, Dievuliau, kad galėčiau
Kaip paukščiai skraidyti,
Lėkčiau per dienas nakteles
Meilės aplankyti!..*

Širdies peršulys šiek tiek atlėgo kunigaujant Panevėžyje, Šiaulėnuose, ypač Krinčine, kur Antaną Vienažindį nuoširdžiai priėmė vietos žmonės, pamėgo jo pamokslus ir dainas, kur jis daug bendravo su jaunimu, įkūrė bažnytinį chorą, dalyvavo jaunimo vakaronėse, įvairiuose parapijiečių suėjimuose. Pats daug skaitė, švietėsi, kūrė dainas ir melodijas. Bet kai vyskupas Motiejus Valančius klebonu paskyrė ne jį, o iš Paberžės atkėlė dvasininką lenką Lichodziejievskį, įsiplieskė konfliktas. Atvykęs į Krinčiną senas klebonas ėmė persekioti parapijiečių mylimą jauną klieriką, skūsti jį vyresnybei už šiltą bendravimą su jaunimu, už dainas. Poetas greitai buvo išstremtas į Breslaują, o vėliau į Laižuvą paskirtas klebonu. Čia jį užgriuvo ūkinė veikla, bažnyčios ir kitų objektų statybų reikalai, rūpestis dėl socialinės ganomų avelių padėties. O širdy išsiliejo begalinis ilgesys:

*Ilgu ilgu per visas dienas!
Jau taip amžius reik skurdint.
Visur esmu vienut vienas,
Nieks nebgal man nuramint!*

Tas krūtinę užgulęs akmuo lydi Antaną Vienažindį visą likusį gyvenimą, bet tai ne Sizifo situacija, nes jo, kunigo, veikloje buvo daug prasmės.

Kodėl dainoms jau nebskamba Lietuvos laukeliai?

Šis retorinis dainos klausimas: „Kodėl dainoms jau nebskamba Lietuvos laukeliai?“ – aliuzija į ainius, į dabarties ir ateities kartas. Lyrikas Antanas Vienažindys gimė ir gyveno carinės Rusijos priespaudos metais, kai tik daina buvo pagrindinis vaistas nuo visų širdies sopių. Ir padėdamas knygnešiams, ir rašydamas į draudžiamą spaudą, poetas tik galėjo pasvajoti apie laisvą Lietuvą, kurios Nepriklausomybę mes susigrąžinome. Ar nėra kuo džiaugtis ir dainuoti?

O tėviškėje, prie Sartų, tebesklando Vienužio dvasia. Gipėnuose veikia dar 1971 m. įkurtas memorialinis muziejus, skirtas pirmajam meilės lyrikui Antanui Vienažindžiui, o Anapolyje poeto gimimo vieta Rokiškio Juozo Keliuočio bibliotekos iniciatyva 2016 m. paženklinta informaciniu stendu. Šios vietos visada laukia lankytojų.

Mažoji kultūros sostinė Panemunėlis ir jo gyventojai: fotografas Klemensas Pigaga

MIGLĖ MORKŪNAITĖ-VERVEČKIENĖ

Klemensas Pigaga. Visos nuotraukos iš Klemenso Pigagos archyvo

Viena tokia iniciatyva subūrė Panemunėlio geležinkelio stoties gyventojus ir šiai vietai prijaučiančiuosius: Facebook tinkle sukurta grupė, kurioje vyksta informacijos sklaida, susijusi su šio krašto tradicijomis, naujienomis, suvedanti seniai nesimačiusius draugus (nuoroda: <https://www.facebook.com/groups/137876179645623>). Ilgainiui čia pradėta dalintis senomis, nespaltotomis fotografijomis, kuriose vietiniai atpažino miestelio ir jo apylinkių žmones – šeimos narius, giminačius, draugus, pažįstamus. Tai portretinės nuotraukos, įvairios fotosesijos, mokyklos švenčių akimirkos, šeimų šventės

ir kt. Grupės nariai šias fotografijas priėmė su didžiuliu entuziazmu ir džiaugsmu. Ne vienam jos sukėlė daug emocijų. Žmonės komentavo kone kiekvieną nuotrauką, buvo mėginama atpažinti pavaizduotus žmones, kildavo diskusijos ir dalijimasis prisiminimais.

Šios nuotraukos – tai Panemunėlio geležinkelio stoties gyventojų, ilgamečio geležinkelio stoties iešmininko Klemenso Pigagos archyvo dalis. Jo išsaugojimu ir sklaida susirūpino taip pat čia gimę, augę bendraklasiai Valdemaras Bakšys ir Juozas Tuita. Ėmėsi iniciatyvos, kad būtų surinkta išlikusi įvairaus formato fotodokumentacija

Įvairios XXI amžiuje susiklosčiusios aplinkybės nulėmė, kad socialinių tinklų kuriama virtuali realybė vis labiau skverbiasi į kasdienes mūsų gyvenimus. Joje nuolat gimsta įvairiausių iniciatyvų, skirtų suburti bendraminčius. Jų gausa leidžia suprasti, kad nors komunikavimo forma ir kinta (virtualėja), tačiau žmonės vis vien trokšta bendrauti. Bene labiausiai socialinėse platformose paplitusios teminės grupės, kuriose renkasi tam tikrų bendruomenių nariai, neretai turi vienijančių pomėgių ar interesų. Tai – erdvė, kur diskutuojama dominančiomis temomis, dalijamasi informaciją ir t. t.

Šventė Panemunėlio geležinkelio stoties vidurinėje mokykloje

(nuotraukos, juostos, lakštinės plokštelės, negatyvai), didžiąją jos dalį jie perdavė Lietuvos centrinio valstybinio archyvo Fotodokumentų skyriui, kur buvo pradėti specialūs skenavimo procesai, leidžiantys vėl pažvelgti į kadaise įamžintus vaizdus.

Portretinė nuotrauka. Joana Siminonytė-Tunaitienė

Palikimo dalimi, kuri pateko į archyvo Fotodokumentikos skyrių, rūpinasi J. Tuita: gavęs nuskenuotus kadrus juos publikuoja Facebook'e, taip pat Youtube kanale talpina video su šių nuotraukų vizualizacijomis muzikiniame fone.

Pas V. Bakšį liko popieriniai fotografijų likučiai (kartais su užrašais ant vokų, pavardėmis, be datų) ir tradicinio formato fotojuostų negatyvai. Fotografijas namuose nuskenavus buitiniu skeneriu, jam kilo mintis jas publikuoti dideliais kiekiais Panemunėlio geležinkelio stoties Facebook'o grupėje. Pastebėjęs, kad tai labai sudomino grupės narius, ėmė ieškoti galimybių nuskenuoti visas esamas juostas. Panevėžyje pavyko rasti privatų fotografą Algimantą Pakarklį, kuris sutiko tai padaryti. Iš viso buvo nuskenuota 1510 vnt. fotografijų su 90 pavadinimų, 166 fotojuostos, 5004 vnt. kadru. Skenavimo darbus finansiškai parėmė kraštiečiai, gyvenantys svetur, tačiau vis dar neabejingi vietovės atminčiai.

Kalbant apie R. Pigagos biografiją, čia informacija ir atsiminimais pasidalijo jo sūnus Albinas Pigaga.

„Klemensas Pigaga gimė 1911 m. rugsėjo 9 d. Žiūrų kaime (Varėnos rajone). Jo tėvas Lukošius, supratęs, kad paveldėtos žemės neužteks šeimai išgyventi, kelerius metus dirbo JAV, užsidirbo ir praplėtė žemės valdą iki 80 ha, tiesa, žemdirbystei tiko apie tik 10 ha, likusi žemė buvo tinkama miškui augti.

Šeima buvo gausi: 7 sūnūs ir 2 dukros: Lukošius, Jonas, Klemensas, Petras, Vincas, Juozas, Vladislava (Vladzia), Stanislava (Stasia) ir Viktoras – visi jau baigę žemiškus vargus, užtat Dzūkijoje turiu daugybę giminių – jų vaikų ir anūkų.

Žiūrų kaimas įėjo į okupuoto Vilnios krašto sudėtį, demarkacinė linija buvo netoli. Tėvas norėjo mokytis, buvo gabus ir smalsus, bet teko apsiriboti pradine mokykla, reikėjo dirbuotis tėvo ūkyje. Dar paauglys susidomėjo fotografija,

nusipirko fotoaparata ir įsirengė mažytę fotolaboratorią.

Po kurio laiko gavo kelių darbininko darbą geležinkelyje, dirbo Žemaitijoje, Lyduvėnuose, vėliau – Panemunėlyje. Kadangi tapo Lietuvos piliečiu, tarnavo kariuomenėje, kur persirgo šiltine.

Panemunėlyje vedė ir liko visam gyvenimui. Mokėsi eksternu (t. y. neakivaizdžiai), išlaikė kvalifikacinę egzaminą, leidusį dirbti stoties tarnautoju. Dirbo iešmininku, būdetoju, kasmet pavaduodavo atostogaujantį stoties viršininką.

Darbas vyko slenkančiu grafiku, tad likęs laikas buvo skirtas fotografijai. Buvo kruopštus ir sumanus, tai užsakymų netrūko. Plačioje apylinkėje fotografavo krikštynas, vestuves, laidotuves, neatsakydavo nei kunigams, nei vietiniams funkcionieriams. Tapęs pensininku, toliau užsiėmė fotografija ir sodu. Labai domėjosi naujovėmis ir politika. Mirė staiga sustojus širdžiai 1978 m. lapkričio 5 d., palaidotas Joneliškių kapinėse.“

K. Pigaga buvo svarbus žmogus Panemunėlio krašto gyvenime – savarankiškai mokydamasis ir tobulėdamas fotografijoje technine prasme, fiksavo svarbias žmonių gyvenimų akimirkas. Todėl nenuostabu, kad Panemunėlio geležinkelio stoties aktualijoms skirtoje grupėje pagrindinis „eteris“ teko būtent jo darbams. Išskirtinai gausus archyvas šiandien leidžia mums patirti kelionę laiku. Nemažai jo sukurtų nuotraukų vietiniai rastų savo šeimų albumuose. Kiti, autoriaus požiūriu, galbūt nepavykę, netinkami, nereprezentatyvūs kadrai, kadaise likę jo žinioje, mums, tikėtina, maloni staigmena, ateičiai palikta kūrėjo žinutė, leidžianti iš šiandienos perspektyvos kitu rakursu dirstelėti į praeitį.

K. Pigagos fotografijos – sentimentus keliantys ir konkretų lai-

kmetį menantys reliktai. Tai labiau reprezentatyvūs kadrai – žmonės fotosesijoms ruošdavosi, puošdavosi, pozuodavo (pasitaikydavo, žinoma, ir reportažinio pobūdžio vaizdų). Juk sovietmečiu fotografija nebuvo tokia prieinama, kaip dabar, kai fiksuoti galime bet kurią akimirką, tada, kada norime. Juostos kadrų skaičius buvo ribotas, todėl kiekvienas būsimas nuotraukos vaizdinys turėjo būti apgalvotas iš anksto ir jokiais filtrais (kas populiariu šiandien) vėliau „netobulumai“ nebuvo taisomi. Kalbant apie

jo kurtų nuotraukų specifiką, čia mažai kokių nors meninių sprendimų ieškojimų, greičiau – noras profesionaliai atlikti darbą, t. y. sukurti kokybišką fotografiją.

Šiomet jau 44 metai, kai šio asmens nėra tarp gyvųjų, tačiau jo darbai vis dar jaudina. Vargu, ar pats autorius numanė apie tokią savo palikimo sklaidą socialiniuose tinkluose. Džiugu, kad šis archyvas iniciatyvių žmonių dėka tapo prienamas daugeliui ir kad toliau yra sistemingai rūšiuojamas bei inventorizuojamas atsakingos šalies

institucijos. Kadangi K. Pigaga yra svarbus Panemunėlio krašto istorijai, jo palikimas gali padėti užpildyti tam tikras istorijos spragas, galbūt tai aiškesnio praeities paveikslo dėlionės detalė.

Tokie atradimai kaip šis skatina dar labiau gvildinti krašto istoriją, nes tai neginčijamai praturtina mūsų gyvenimus ir vietovės istoriją. Ypač šiomet, kai Panemunėlis paskelbtas 2022 m. mažąja kultūros sostine ir sudarytos geresnės sąlygos atskleisti vietos kultūros akcentus. Šie metai nėra skirti tik parodyti visa tai, ką turime geriausio. Įprastai kultūros

sostinės metai yra atspirties taškas, nuo kurio viskas prasideda ir įgavus pagreitį plėtojama toliau. Norėtusi, kad šios K. Pigagos fotografijos gyvuotų ne tik Facebook'o grupėje, bet būtų panaudotos ateities kūrybiniams projektams, kadangi yra svarbus vietos tapatybę žymintis relikvas, pasakojantis čia gyvenusių

žmonių istorijas. Tai laiko perspektyvą žymintis dokumentas, liudijantis praeitį ir kviečiantis mąstyti apie ateitį.

Akivaizdu, kad Panemunėlio kraštas vis labiau pateisina mažosios kultūros sostinės vardą: daugėja mokslinių tyrimų apie žymius vietovės žmones, jų veiklą, todėl gausėja

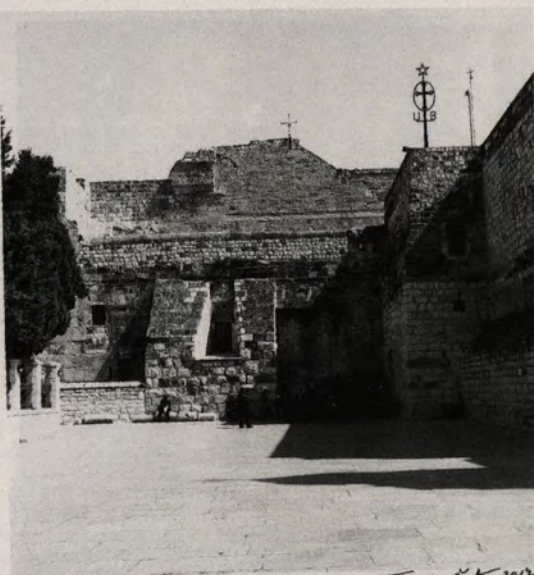
ir aukštos kokybės vietinių reginių bei renginių. Pavyzdžiui, atgijusios kunigo švietėjo Jono Katelės, poetės Matildos Olkinaitės legendos, Marcelės Kubiliūtės, vietos tapatybę žymintis linų krašto fenomenas ir t. t. Vis daugiau dėmesio skiriama ir vietinės reikšmės žmonių veiklai. Juk čia gyveno ir kūrė daug paprastų, tačiau turinčių ypatingų talentų žmonių – dailininkų, audėjų, medžio meistrų ar kitų, palikusių tam tikrą pėdsaką. Jie neturi būti pamiršti. Norisi tikėti, kad ateityje turėsime leidinį, skirtą mūsų krašto gyventojų gyvenimo ir veiklos istorijoms.

Dažnai tenka išgirsti, kad virtualėjantis pasaulis yra problema, socialiniai tinklai „suryja“ daug mūsų laiko. Bet visgi galime pasidžiaugti ir teigiama to puse: sukurta puiki erdvė informacijos sklaidai. Šiuo atveju – čia atgyja praeities asmenybės ir jų kūryba ir visa tai tampa prieinama visuomenei, kuriai svarbi istorija ir ryšys su gimtuoju kraštu bei jo žmonėmis.

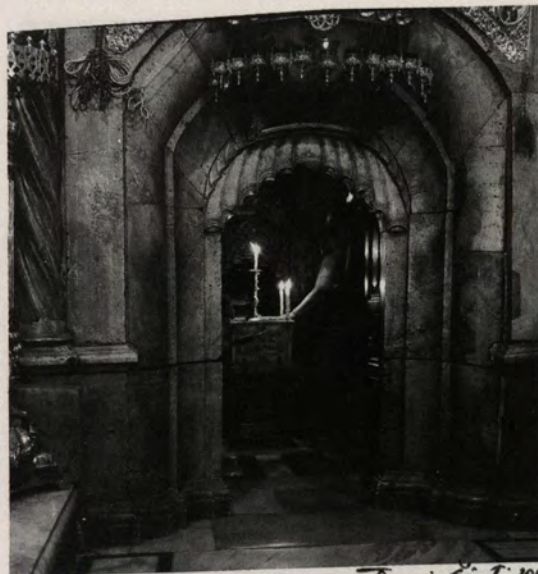
Dangi Šiņļi 2007

Jeruzalēs Kristaus kapo
bažnyčia. Kristaus kapas,
2007 m.

Dangi Šiņļi 2017

Iš Betliejaus

Dangi Šiņļi 2013

Jeruzalēs Kristaus kapo
bažnyčia. Kažkur šioje
vietoje moterys stebėjo,
kaip buvo nukryžiuotas
Jēzus Kristus, 2007 m.

Jeruzalės Kristaus
kapo bažnyčia. Graikų
ortodoksai tiki, kad
tas akmuo yra pasaulio
centras, 2007 m.

Dangi Sūžė 2014

Bernardinų kapinės
Vilniuje. Fotografuota apie
1987 metus

Dangi Sūžė 2014

Kažkur Lietuvoj

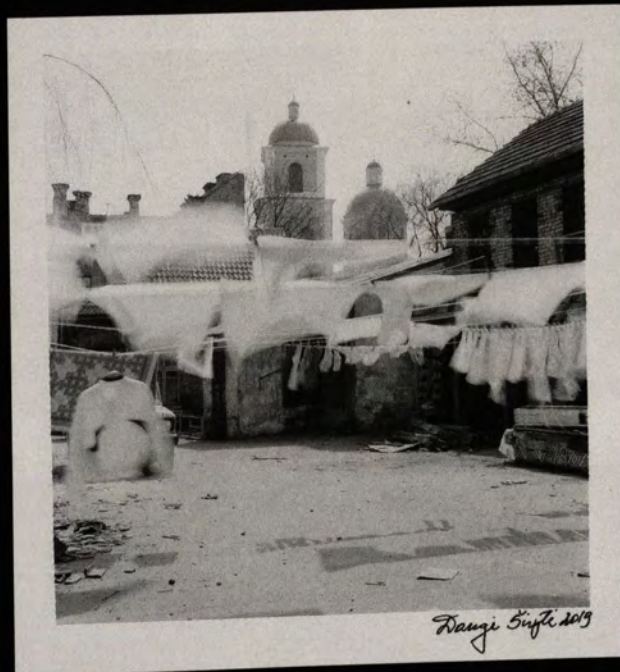
Dangi Sūžė 2010

Netoli stoties Vilniuje.
Durs į dangų

1989 m. kovo 4 d. į
Vilniaus Katedrą buvo
grąžinti Šv. Kazimiero
palaikai

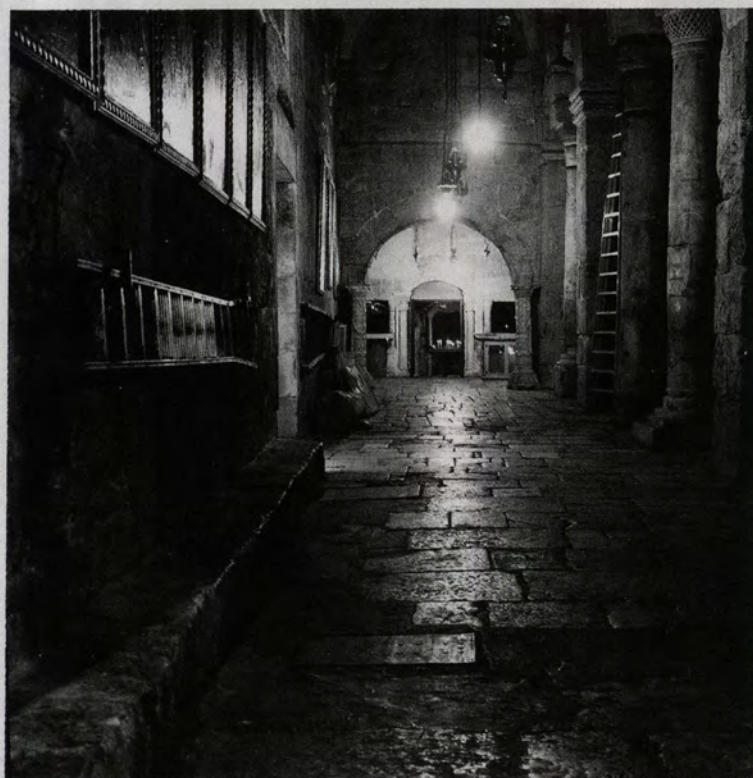

Kažkur netoli
Subačiaus gatvės
Vilniuje

Dzari Sirogi 2010

Iš Betliejaus

Dzari Sirogi 2012

Jeruzalės Kristaus
kapo bažnyčia.
Šv. Marijos
Magdalenos
kopyčia, 2007 m.

Dangės Širvytės fotografijų paroda

OKSANA JUDAKOVA

Grafikė

Profesionali fotografė Dangė Širvytė (g. 1953 m.) yra poeto Pauliaus Širvio duktė. Poetas ir vardą, reiškiantį dangų, jai išrinko, labai mylėjo savo vienturtę dukterį. Dangei jis nuo mažens sakydavo, kad ji neturinti naudotis garsia jo pavarde. Gal dėl to internete daug informacijos apie Dangę ir nerasite: po tėvų skyrybų ji liko gyventi su mama Kaune. Lankė pantomimos užsiėmimus pas Modrį Tenisoną. Modris pastūmėjo Dangę mokytis fotografijos. Baigusi mokyklą, Dangė apsigyveno pas tėvą Vilniuje. Tuometiniame technologijų technikume studijavo fotografiją, dirbo fotografė Lietuvos kino studijoje, vėliau – vienoje Vilniaus fotostudijoje. Kol gyveno Lietuvoje, Dangę nuolat persekiojo saugumas – ir už dalyvavimą Kauno įvykiuose po Romo Kalantos susideginimo, ir už panašią veiklą Vilniuje.

Į JAV pas vyrą, garsų juvelyrą Aleksandrą (Alių) Šepkų, Dangė išvyko 1989 metais. Kaip ir visi imigrantai, iš pradžių jie vertėsi sunkiai. Dangė prisimena, kad pirmaisiais gyvenimo Niujorke metais būda-

vo ir taip, kad neturėdavo pinigų maistui. O pinigų pirmajai Kalėdų vakarienei prasimanė tiktai pridavę butelius.

Vėliau Alius kartu su verslo partneriu įkūrė juvelyrikos kompaniją *Alex Sepkus, Inc.* 1993 m. JAV vykusioje pasaulinėje juvelyrikos parodoje Alius buvo pripažintas perspektyviausiu jaunuoju Amerikos juvelyru. Verslas sekėsi. Pora nusipirko nedidelį namelį ant aukšto Hudzono upės kranto, su nuostabiu vaizdu į slėnį. Niujorke Dangė ir Alius priklausė bažnyčiai, kurioje mišios laikomos pagal senas lotyniškas tradicijas. Tai beveik dviejų tūkstančių metų senumo tradicija. Į Italijoje rengiamas šios bažnyčios konferencijas skrisdavo ir Dangė su Aliumi.

D. ir A. Šepkų draugai įpratę gauti kalėdinius sveikinimus. Kasmet tokiame pačiame švelniai gelsvo su raudonu krašteliu popieriaus voke – tokio paties popieriaus atvirukas. Ant jo ranka užrašyta „Merry Christmas!“, o viduje – „Alius + Dangė“. Į atviruką įdėta kaskart kitokia Dangės spausta nespaltvota

fotografija. Fotografijos įvairių metų ir iš įvairių vietų: tai ir 1989 m. kovo 4 d. mišios tikintiesiems gražintoje Vilniaus Katedroje; fotografija daryta prieš pat Dangei išvykstant iš Lietuvos. Ir kiemas stoties rajone, ir Jėzaus kapo bažnyčios Jeruzalėje vidus. Draugystei tęsiantis, susikaučia nedidelė Dangės fotografijų kolekcija. Mažo formato, kamerinės, dažnai religinių motyvų Dangės spaustos fotografijos yra tarsi mažos dovanėlės. Kur kas mielesnės ir vertingesnės nei prekybos centruose perkami masinės gamybos daiktai. Taip kilo mintis surengti parodą. Norėjau parodyti, kad vertinga dovana gali tilpti voke. Ir ne banalia, o pačia gražiausia prasme. Kad atvirukas (fotografija, piešinys, grafikos atspaudas) gali persikraustyti iš voko į rėmelius ir ant sienos. Likti ir džiuginti. Būti išsaugotas. Paroda turėjo būti didesnė, tačiau jau pradėjus jai ruošti, rugsėjo pradžioje netikėtai mirė Alius. Nusprendžiau nevalginti Dangės ir eksponuoti tik turimus, per penkiolika metų gautus atvirukus-fotografijas – mažą, tylų, privatų draugystės liudijimą.

Liudo Dovydeno literatūrinės premijos laureatė Ieva Dumbrytė apie gautą apdovanojimą: „Tai tarsi išmintingos praeities delnas ant peties“

RITA GRIGALIENĖ

„Rokiškio Sirena“ žurnalistė

Birželio 28 d. Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešojoje bibliotekoje buvo įteikta žymaus XX amžiaus rašytojo Liudo Dovydeno literatūrinė premija. Ja apdovanojamas geriausio naujo lietuviško romano autorius. Šiais metais tokia autorė – Ieva Dumbrytė, kilusi iš Panevėžio. Apdovanojimas skirtas už romaną „Šaltienos bistro“, kurį 2021 metais išleido leidykla „Kitos knygos“. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas romaną „Šaltienos bistro“ išrinko kūrybiškiausia 2021 metų knyga. Be abejo, gana novatorišką knygą išleidusi autorė ir pati yra pakankamai originali asmenybė, todėl jai pateikiau keletą klausimų – norime susipažinti.

Pradžioje uždaviau visą šūsnį klausimų ir paprasčiau papasakoti šiek tiek biografijos detalių. Klausimai:

Iš kur esate kilusi? Kokioje srityje darbuojasi (ar darbavosi) Jūsų tėvai? Koks dalykas geriausiai sekėsi mokykloje? Kas sutrukdė įstoti į filologiją? Baigėte istorijos mokslus. Kuriame universitete? Pristatant Jūsų knygą, užsimenama, kad esate dirbusi keičiausių darbų. Kokie jie?

– Esu kilusi iš Panevėžio. Mano tėvai – skirtingų sričių specialistai: tėtis taiso variklius, taip pat turi profesinį, visuomet jį lydintį, agronomo šešėlį. Mama – lietuvių kalbos mokytoja. Mokykloje gal nė nebuvo tokio dalyko, kuris geriausiai sektųsi. Net ir darbų pamoka man būdavo iššūkis: siuvinėjau grubiai ir nemokėsiškai, o kaip numegzti kojine su tais penkais virba-

Ievos Dumbrytės romaną „Šaltienos bistro“ įvertintas Liudo Dovydeno premija

lais, man iki šiol yra didi misterija. Pavykdavo tikrą dešimtuką gauti tik tada, kai gamindavau valgyti. Deja, tokių pamokų buvo mažai. Apskritai mokykloje, kai dabar pa-

galvoju, įdomiausia buvo žmonės. Buvo pamokų, kurių nemėgau, tačiau su dideliu smalsumu eidavau dėl mokytojo. Mano mokykla mus, atėjusius su treningais ir murzinais veidais, labiausiai mokė būti žmonėmis, kurti ir bendrauti. Žiūrint retrospektyviai, man atrodo, tai geriausia, ką man mokykla davė. Tad jeigu jūsų vaikas namo parsineša ketvertuką, nepykite ant jo, gal jis ten išmoksta daug svarbesnių dalykų negu tvirtagalė priegaidė ar kas yra Nigerijos sostinė.

Įstoti į lietuvių filologiją sutrukdė prastai išlaikytas lietuvių kalbos egzaminas. Galėjau be didelių problemų sukabinti nosines ir sudėti kablelius, tačiau rašinių rašyti nemokėjau, kaip ir interpretuoti eilėraščius. Po tiek gyvenime perskaitytų knygų ir eilių vis dar to neišmokau, ir vienas Dievas žino, kodėl.

Ieva Dumbrytė. Nuotr. 15 min

Įstojau į taikomąją istoriją Vilniaus pedagoginiame universitete be galimybės įgyti pedagogo specialybę, kur per keletą metų pavadinimas konvertavosi į Lietuvos edukologijos universitetą, o dabar šis universitetas tapo Vytauto Didžiojo švietimo akademija. Panašu, kad universiteto pavadinimas patyrė ne ką mažiau iššūkių nei Abiejų Tautų Respublikos istorija.

Darbų mano gyvenime būta ne tiek keistų, kiek labiau įvairių. Pabandysiu išvardyti paeiliui nuo pirmojo darbo: dirbau valytoja Nidos viešbutyje, mokyklos budėtoja, rūšiavau padėvėtus rūbus ir šlaviau apleistus namus, Anglijoje dirbau rūbų sandėlyje, pirmam kurse dirbau kontorų valytoja Vilniuje, dirbau mėšlo valdymo praktikos apklausų atlikėja, nacistinių nusikaltimų tyrėja, telefonu pardavinėjau perlus, Bibliją ir vitaminus, dirbau žlugusių įmonių archyve, batonų

pjaustytoja „Rimi“, vieną dieną teištvėriau darbą turizmo agentūroje, kurioje reikėjo suorganizuoti kelionę į mėnulį, dirbau knygyne konsultante, tris kartus dirbau virėja skirtingose įstaigose, dirbau žurnalistė, pardavinėjau fejerverkus, du kartus dirbau banke.

– *Galbūt koks nors gyvenimo įvykis buvo postūmis parašyti šį kūrinį?*

– Pagrindinis postūmis buvo apskritai rašyti. Manau, kad iš kiekvieno įvykio, ištikusio žmogų gyvenime, galima parašyti knygą, netgi jei tai būtų tik pamesti raktai. Žinoma, tam, kad atskleistum tokias situacijas, reikia plunksnos mago arba bent jau profesionalo. Kadangi literatūroje žengiu pirmuosius žingsnius, kaip precedentą pasirinkau savo gyvenimo įvyki, t. y. darbą virtuvėje, kurioje buvo labai daug spalvų, emocijų, keisčiausių ir

įdomiausių žmonių, daug fizinių ir emocinių išbandymų, idėjų, kurias nors vežimu vežk. Ši tema daug man pati apie save papasakojusi, tad man nė nereikėjo labai daug pridėti.

– *Kaip apibūdintumėte šios knygos žanrą?*

– Autobiografinė absurdo atskaita arba, jeigu visai paprastai, manau, tai gali būti ir autofikcija.

– *Pavadinimas „Šaltienos bistro“: Tikriausiai čia maisto ruošimo receptų nerasime? Kas yra knygos pagrindiniai veikėjai?*

– Knygoje pagrindinis veikėjas yra vienas, o visi kiti yra tik protagonisto atspindžiai, tik pagrindinio veikėjo susigalvotos jų etiketės, įdėtos emocijos, viltys ir jų žlugimai. O pats pagrindinis veikėjas – vėjo mėtomas, kaip ir dažnas jaunas žmogus. Tarsi suprantantis, kad

Ieva Dumbrytė. Nuotr. Daumanto Švaglio

galintis geriau, įdomiau, tačiau iš pasidavimo daugiau nieko nedarantis, nebandantis. Suprasdamas savo menkumą, norėdamas pateisinti paties susikurtą pasaulį, pagrindinis veikėjas dažnai šaiposi iš savo menkumo, tarsi mesdamas likimui iššūkį, o likimui – visa tai yra tas pats.

– *Kokių emocijų galime tikėtis, skaitydami šią knygą – juoko, nuostabos, liūdesio, beviltiškumo ar..?*

– Turbūt nieko nėra baisiau, kai kas nors, prieš sakydamas anekdotą, pareišk, kad jis bus labai juokingas. Tada klausydamas nebegalvoji nieko daugiau, kaip pasiruošti tam neapsakomam juokingumui ir galiausiai net nesupranti, kad tas anekdotas baigėsi, visiškai nebuves nė trupučio juokingas. Prisiklausius tiek daug anekdotų, labai sunku pasakyti, kokios emocijos galima tikėtis iš „Šaltienos bistro“. Daugelis sako, kad jis juokingas, bet nė neabejoju,

kad daug kam jis gali pasirodyti visai nešmaikštus, kai kuriems gali atrodyti, kad tai vulgari ir neskoninga knyga. Man rašant, irgi juokinga nebuvo. Viskas priklausys nuo to, ko skaitytojas ieško tame romane. Svarbiausias dalykas, kad skaitančiajam būtų nenuobodu. O jei nuobodu, geriau nešvaistyti brangių minučių ir, užvertus knygą, nuveikti kažką keisto ir įdomaus.

– *Nors esate minėjusi, kad nepavyko tapti nei sienlaikraščio rašytoja, nei flogijos studente, nei žurnaliste, Jūs vis tiek rašote. Ar tai – užsispyrimas siekti savo tikslų?*

– Nežinau tiksliai, ar tai užsispyrimas. Gal netgi atvirkščiai, tai – nuolatinių pasidavimų virtinė. Aš norėjau įstoti į lietuvių filologiją, bet nė nebandžiau to daryti, nes žinojau, kad nepasisėks. Turėjau vieną darbą, kai rašiau užsakomuosius straipsnius, ir tai galėjo būti mano tramplinas, bet greit pasidaviau ir daugiau nebenardžiau po šią indus-

triją – man nepatiko griežti rėmai, kurie nuolatos keičiasi priklausomai nuo to, kas tą straipsnį užsako. Taip pat rašiau istorinius straipsnius – irgi greit mečiau. Turbūt nuo pat vaikystės jatau, kad žodis yra mano stichija ir ilgai ieškojau erdvės, kur galėčiau savo stichiją apgyvendinti. Žmogui, suprantančiam, kad jam džiaugsmą kelia tik pupų sodinimas, turbūt kils idėja jas pirmiausia pasisodinti vazonėly ant palangės, vieną lysvę darže, kol galiausiai žmogelis apsisės lauką, nes kitaip tiesiog negali, nes tai – beveik instinktas.

– *Ar tenka bendrauti su kitais rašytojais?*

– Labai nedaug.

– *Kokių tenka išgirsti nuomonių apie savo knygą?*

– Nuomonės kaip genys – labai margos. Nuo „puikiai sudėliota kalba“, „be galo įžvalgu“, „nuostabūs palyginimai“, „neapsakomai sodrus tekstas“, iki „kapeikos nevertas rašinys“, „pasišlykštėjimą keliantis“, „visiškai nepavykęs skaitalas“. Tačiau abi puses suprantu, aš tokių pat margų minčių turėjau rašydama ir redaguodama savo knygą.

– *Galbūt be rašymo dar ką nors kuriate (pvz., piešiate)?*

– Labai norėčiau piešti, kartais ir papiešiu, bet man tragiškai neišeina. Moku tik maždaug nupiešti žmonių veidus su labai dideliais dantimis ir ausimis. Kai bandau nupiešti kokį gyvūną, tai tiesiog atrodo kaip cukinija su kojomis. Norėčiau ir groti, ir piešti, lipdyti iš molio, bet viskam reikia laiko ir įgūdžių, kurių nespėjau įgauti. Kai jau labai jaučiu, kad noriu kažką kurti, bet ne rašyti, einu gaminti valgyti. Maisto gamimo procesas yra ypač pilnas meno ir kūrybiškumo. Sukūrusi patiekalą, jaučiuosi ne prasčiau kaip parašiusi keletą puslapių knygoms.

– Ar turite noro išleisti dar bent vieną knygą?

– Tikrai taip. Ilgiau nei metus rašau naują knygą. Ketinu greit užbaigti ir maždaug tiek pat laiko atsidėti jos vystymui, šlifavimui bei redagavimui.

– Ką Jums asmeniškai reiškia L. Dovydeno premija?

– Kai parašai pirmąją knygą, nesitiki nieko daugiau, kaip tik kad ją apskritai kas išleistų, tad Liudo Dovydeno premija man buvo visų pirma be galo didelis netikėtumas. O bet koks įvertinimas jaunam kūrėjui yra kaip ambrozija, ji ne tik duoda užuovėją, bet skatina ir netgi įpareigoja. Man asmeniškai Liudo Dovydeno premija yra labai sakrali ir kone mistiška. Aš turiu nemažai mėgstamų, kai kuriems atrodytų, seno kirpimo, rašančių apie kaimą, buities aktualijas, autorių ir dažnai galvoju: „Ojėj, jei tokie rašytojai paskaitytų mano knygą, jiems tikrai nepatiktų“. Tad Dovydeno premija man yra lyg rankos paspaudimas tų

laikų kartos, kuri praėjo, tų autoritetų, su kuriais man niekada nebeteks pasikalbėti. Tai tarsi išmintingos praeities delnas ant peties, kuris leistų suvokti, kad viskas yra gerai. Tai neapsakomas jausmas.

– Ar turite bent kokių sąsajų su Rokiškio?

– Turiu bendradarbę iš Rokiškio, kasdien girdžiu nuostabią šio krašto tarmę. Šiais laikais jauno žmogaus lūpose tai yra neįkainojama. Taip pat neseniai susidomėjau Matildos Olkinaitės, kuri gyvena čia pat, Panemunėlyje, kūryba. Man Matilda labai artima, kaip šeimos narė, kaip geriausia vaikystės draugė, kuriai kažkodėl reikėjo išvažiuoti gyventi į kitą miestą ir mes niekada nebesusimatėm. O ir Rokiškis ne ką mažiau sūpuojantis aukštaitiškumą lopšys nei Panevėžys, mano gimtasis miestas. Man artimas šis regionas, kalba, o žmonės čia atrodo savi tarsi giminės. Manau, įtaką daro tas pats atpažįstamas, savas ir brangus žodis bei jo skambesys.

Konkuruoja su geriausiai

Primename, kad šios literatūrinės premijos laureatais yra tapę rašytojai Romualdas Granauskas, Leonardas Gutauskas, Vytautas Martinkus, Valdas Papievis, Vladas Kalvaitis, Donaldas Kajokas, Grigorijus Kanovičius, Kristina Sabaliauskaitė, Birutė Jonuškaitė, Sigitas Parulskis, Markas Zingeris, Rugilė Audenienė.

Šiomet premijai taip pat buvo pasiūlyti: Sandra Bernotaitė (romanas „Akys chimeros“), Undinė Radzevičiūtė (romanas „Minaretas ir 7“), Tomas Vaiseta (romanas „Ch.“), Dainius Vanagas (romanas „Oderis“), Vita Vilimaitė Lefebvre Delattre (romanas „Kvėpuoti kitais“), Tadas Žvirinskis (romanas „Manuscriptum discipuli, arba Studentiška 1990–1991 metų kronika“). Pasirinkta literatūros debiutantė Ieva Dumbrytė.

Rokiškio kultūros mokyklos archyvas – Rokiškio kultūros istorijos dalis

VILĖ SARULIENĖ

Rokiškio krašto muziejaus archyvarė

2022-aisiais Rokiškio kultūros mokykla švęstų 55-erių, o Panevėžio kolegijos Rokiškio filialas 20 metų jubiliejų. Tačiau įstaiga jubiliejaus nesulaukė. Belieka pasklaidyti metraščių, archyvų puslapius ir prisiminti netrumpą įstaigos veiklos kelią.

1967 m. įkurta Rokiškio kultūros mokykla 1993 m. tapo Rokiškio kolegija, kuri nuo 2000 m. pavadinimą pakeitė į Rokiškio aukštesniosios pedagogikos mokyklą, o 2002 m. reorganizuota į Panevėžio kolegijos Rokiškio filialą.

2017 m. Rokiškio krašto muziejų pasiekė nemažas buvusios Rokiškio kultūros mokyklos archyvas. Jame neįkainojama informacija nuo pat mokyklos įkūrimo pradžios – 1967-ųjų iki 1988-ųjų. Esame dėkingi tuometei Panevėžio kolegijos Rokiškio filialo vadovei Stanislavai Juškienei, išsaugojusiai vertingą archyvą ir dovanojusiai jį muziejui.

1967 m. rugpjūčio 30 d. Rokiškyje įsteigta Rokiškio kultūros mokykla – trečioji tokio profilio Lietuvoje. (Pirmoji Vilniuje 1949 m. Vilniaus

bibliotekinis technikumai), antroji Marijampolėje 1966 m.) Rokiškio kultūros mokykloje buvo atidaryti du skyriai: Kultūros darbo ir Bibliotekininkystės. Kultūros darbo skyriuje buvo įsteigtos dvi specialybės: režisūros ir chorvedybos, Bibliotekininkystės skyrius rengė bibliotekininkus. Mokykloje buvo mokomasi ir bendrojo lavinimo dalykų. Moksleiviai, baigę Rokiškio kultūros mokyklą, gaudavo specialųjį vidurinį išsilavinimą (buvo baigiamas viduriniojo mokslo kursas ir įgyjama specialybė).

Bibliotekininkystės specialybės I kurso moksleivės V. Dągytė, B. Kišūnaitė ir Z. Šatkauskaitė mokyklos bibliotekoje, 1968 m.

Režisūros specialybės II kurso moksleivės J. Žideliūnaitė, J. Sakalauskaitė ir I. Velutytė atlieka ištrauką iš I. Simonaitytės romano „Pikčiurnienė“, 1968 m.

Pirmosios chorvedybos specialybės I kurso moksleivio P. Balčiūno muzikos pamokos vadovaujant dėstytojiui K. Mikeliūnui, 1968 m.

Mokykla įsteigta buvusiuose mechanikos technikumо rūmuose (Lietuvos Respublikos pirmuoju laikotarpiu – J. Tūbelio pradžios mokykla, pastatyta 1934 m.).

Pirmuoju Rokiškio kultūros mokyklos direktoriumi paskirtas Alfonsas Nakas. 36 moksleiviai įstojo mokytis bibliotekininkystės specialybės. Į režisūros specialybę įstojo mokytis 16 moksleivių, į chorvedybos specialybę – 17 moksleivių. Pirmojo bibliotekininkų kurso grupės vadove paskirta Ernestina Šinkevičienė, kultūros darbo grupės vadove – Aušra Nesterova.

„Net šimtas moksleivių iš Šiaulių, Anykščių, Biržų, Molėtų, Zarasų – iš viso 11 rajonų – pareiškė norą mokytis naujai įsteigtoje Rokiškio kultūros mokykloje. Žinoma, daugiausia pareiškimų padavė rokiškiečiai. <...> Laimingieji rugsėjo pirmąją susirinko į mechanikos technikumо rūmus, kur įvyko mokyklos atidarymas. Moksleivius sveikino mokyklos direktorius A. Nakas ir linkėjo būsimiems kultūros skleidėjams šventiškos darbingos nuotaikos“¹. Taip įvykį aprašė tuometė spauda. O Rokiškio kultūros mokyklos metraštyje nuo pirmųjų puslapių jamžintas moksleivių mokymasis, gyvenimas, butis, pramogos.

1968 m. gruodžio mėn. įvyko pirmasis mokinių tėvų susirinkimas. Buvo aptarti mokymosi, poilsio reikalai, o po susirinkimo moksleiviai koncertavo savo tėvams.

Ką tik įsteigta mokykla neturėjo bendrabučio, tad „bendrabučiu Rokiškio miesto mikrorajone, Taikos gatvėje Nr. 3a, buvo išskirti 5 butai“².

Butų kambariuose būdavo tikrinama švara ir tvarka.

Moksleiviai mokėsi, lavinosi, tobulėjo. Spalvingą gyvenimą išduoda nors ir ne spalvotos, bet labai nuotaikingos fotografijos.

Pirmasis tėvų, moksleivių ir dėstytojų susirinkimas. Moksleiviai ir jų tėveliai susirinkimo metu, 1968 m.

Švariausio buto gyventojos, 1969 m.

Raudonojo Kryžiaus būrelio vadovė dėstytoja A. Krikštaponienė ir moksleivė O. Kiburytė tikrina švarą bendrabutyje, 1969 m.

Režisūros specialybės III kurso moksleiviai, inscenizavę A. Puškino poemą „Bachčisarajaus fontanas“. Iš kairės: O. Kiburytė, A. Arūnaitė, J. Žideliūnaitė, F. Pužaitė, V. Stašys, B. Špokauskaitė ir V. Daukšaitė. Naujųjų metų karnavalas, 1969 m.

Šiaulių viešosios bibliotekos direktorė Kaškelienė, egzaminų komisijos pirmininkė, užriša juostą bibliotekininkei V. Butkytei diplomų įteikimo metu, 1970 m. birželis

Jūrų dievas Neptūnas (III kurso režisūros specialybės moksleivis R. Sipavičius) ir undinės atplaukia per ežerą paskelbti savo įsakymų pirmakursiams, 1970 m. rugsėjo 12 d.

„Pirmosios kultūros specialistų laidos išleistos 1969–1970 metais. Mokyklą baigė 30 bibliotekininkų, 8 režisieriai, 5 chorvedžiai“³.

1969 m. pavasarį buvo įsteigtas kraštotyros būrelis, kurio vadovu paskirtas dėstytojas K. Mikeliūnas.

1969–1970 m. m. į bibliotekininkystės specialybę priimtas net 51 moksleivis, režisūros – 16, o chorvedybos – 19. Taigi iš viso 86 moksleiviai.

„1970 m. birželio 30 d. įvyko iškilmingas diplomų įteikimas Rokiškio kultūros mokyklos diplomantams E. Tičkaus vid. mokykloje ir išleistuvės kavinėje „Voveraitė“⁴.

Pirmąją Rokiškio kultūros mokyklos laidą baigė gerai rokiškėnams pažįstamos ilgametės kultūrinio darbo atstovės bibliotekininkė Vilija Butkytė–Sinicienė ir režisierė Ona Kiburytė–Juškevičienė.

Pirmosios pirmakursių vardinės įvyko 1970 m. rugsėjo 12 d. Iš fotografijų matyti buvusios gana linksmos ir išradingos.

Ne tik pirmakursių krikštynos išradingos, bet ir spalvingai bei nuotaikingai tęsiama naujametinių karnavalų tradicija.

Viena po kitos išeidavo moksleivių laidos, kurios įsiliedavo į tuometį kultūrinį gyvenimą.

1972 m. rugpjūčio 7 d. mirė Rokiškio kultūros mokyklos direktorius A. Nakas.

1972 m. atidarytas naujas Rokiškio kultūros mokyklos 200 vietų bendrabutis.

Nuo 1973 m. rugsėjo 1 d. mokyklos direktoriumi pradėjo dirbti Algimantas Sirvydis. Mokykloje vyko įvairūs renginiai. Moksleiviai taip pat turėjo galimybę išvykti į didmiesčius, ten pamatyti renginius, juos aptarti, vertinti. „1975 m. spalio 3 d. B III kurso moksleiviai su grupės vadove E. Vajegiene aplankė Rumšiškių etnografinį muziejų, vitražų ir skulptūrų parodą ir teatre

Moksleiviai P. Luomanas (Lietuvos ir Panevėžio miesto politinis bei visuomenės veikėjas) ir A. Ruželė koncertuoja tėvų susirinkimo metu, 1971 m.

stebėjo K. Sajos kūrinį „Mediniai balandžiai“. Spalio 4 d. mokykloje vyko tradicinė šventė – pirmakursių krikštynos. III kurso režisieriai, persirengę „velniais“, pareikalavo iš pirmakursių įvairiausių išmonių, na, ir patiems netrūko išradingumo, sumanumo, kad visiems būtų linksma ir įsimintina.“⁵

Kultūriniam gyvenime dalyvavo ne tik moksleiviai, bet ir dėstytojai. 1976 m. kovo 4 d. vyko zoninė agitmeninių brigadų (8-ajame dešimtmetyje susikūrusios humoro grupės vadintos agitmeninėmis brigadomis) apžiūra. Rokiškio kultūros mokyklos dėstytojai, vadovaujami dėst. A. Nes-terovos, pagal dėst. E. Vajegienės

II kurso režisieriai, sėkmingai baigę mokyklą, kartu su mokyklos direktoriumi A. Naku ir dir. pavaduotoja E. Sinkevičiene bei grupės vadove O. Kiliuviene, 1971 birželio 30 d.

KD III kurso režisūros specialybės moksleivės J. Bražiūnaitė, K. Daniulytė, J. Pitrenaitė ir kt. su KD I kurso grupės vadove I. Galkiene po sėkmingų pirmakursių krikštynų

Režisūros ir choro dirigavimo specialybės II kurso moksleiviai R. Vaičekonis, G. Petrauskaitė, P. Luomanas, K. Stančikas ir A. Ruželė naujametinio karnavalo metu, 1970 m.

Antroji bibliotekininkų laida su mokyklos direktoriumi A. Naku (pirmoje eilėje, viduryje) ir dėstytojais prie mokyklos rūmų, 1971 balandžio 5 d.

Rokiškio kultūros mokyklos direktoriaus A. Nako laidotuvių gedulinga eisena

Krikštytynų organizatoriai, 1975 m.

Rokiškio kultūros mokyklos dėstytojų agitmeninė brigada, 1976 m.

parašytą scenarijų šioje apžiūroje Kėdainiuose užėmė II vietą.

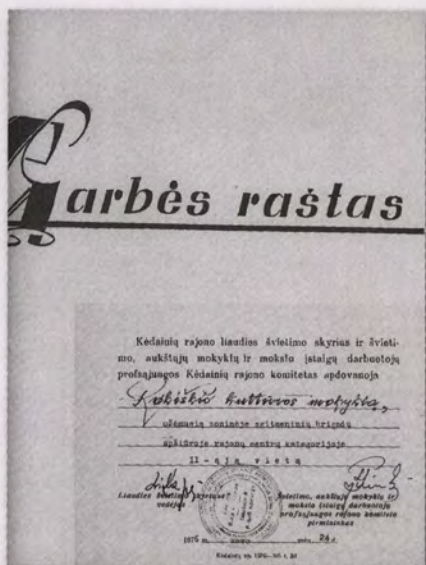
1976 m. gegužę vykusioje švietimo darbuotojų profsąjungos rajoninėje apžiūroje tarp miesto mokyklų agitbrigada užėmė pirmąją vietą.

1970 m. mokykloje susibūrė dėstytojų kvartetas, dalyvavęs daugelyje konkursų, apžiūrų. 1971 m. respublikiniame solistų vokalistų ir vokalinių ansamblių konkurse „Sidabriniai balsai“ užėmė pirmąją vietą, o 1976 m. rokiškietės vėl tapo laureatėmis.

Prasidėję 1976/1977 m. m. atnešė gerų naujienų. „Mokykla gavo atremontuotas naujas patalpas – II-ąjį mokyklos korpusą su aktų sale“⁶. Tai LR pirmuoju laikotarpiu buvęs kino teatras „Lyra“, sovietmečiu – „Saulutė“. 1966 m. pastačius kino teatrą „Aukštaitis“, kino filmus rodė naujajame. Tad buvusio kino teatro patalpos buvo suremontuotos ir pritaikytos mokymo reikmėms.

Toliau metraštyje minima: „Spalio 2 dieną rajone vyko „Muzikos ruduo – 76“. Mokyklos moksleiviai dalyvavo atidengiant memorialinę lentą vienos pirmųjų muzikos mokyklų Lietuvoje įkūrimui pažymėti. Vakare moksleiviai dalyvavo susitikime-koncerte. Čia pabendravo su kompozitoriumi V. Paltanavičiumi, A. Bražinsku, V. Klova, muzikologu A. Puišiu, kompozitoriais V. Bagdonu, K. Kavecku, A. Račiūnu, muzikologu J. Bruveriu“⁷.

Šis įvykis neliko nepastebėtas ir spaudos. „Po Lietuvą jau penktą kartą keliauja tradicinis „Muzikinis ruduo“. Šiomet ši šventė, kuri rengiama JUNESKO nutarimu, prasidėjo Druskininkuose prie M. K. Čiurlionio paminklo. Ir štai iš pietinio respublikos krašto „Muzikos rudens – 76“ aidai atskriejo į šiaurės Lietuvą, pasiekė Rokiškį. Pagal tradiciją rokiškietės labai sventingai, liepsnojant laužui, su duona,

Garbės raštas

Dėstytojų agitmeninė brigada

druska, putojančiu alučiu sutiko svečius prie Juodonių piliakalnio – Anykščių ir mūsų rajonų ribos. Rokiškio grūdų produktų kombinato kaimo kapela svečiams sugrojo sutiktuvių maršą. <...> „Muzikos rudens – 76“ apsilankymas Rokiškyje nėra atsitiktinis reiškinys. <...> Čia, Tarybų aikštėje (dab. Nepriklausomybės a.), prie namo Nr. 2, kuriame XIX a. pabaigoje veikė Rudolfo Lymano vadovaujama lietuviškoji vaikų muzikos mokykla, įvyko iškilmingas mitingas, skirtas memorialinės lentos atidengimui. <...> Liaudies artistas, profesorius K. Kaveckas atidengė memorialinę lentą“⁸.

Tai buvo pirmasis muzikinis festivalis „Muzikos ruduo“ Rokiškyje. Antrasis įvyko 1982 metais. Nors 1982 m. metraštyje apie festivalį neužsimenama, tačiau spaudoje pavyko rasti trumpą žinutę: „Vienuoliktus metus Tarybų Lietuvos meno darbuotojai – kompozitoriai, muzikologai, žymiausi atlikėjai – tęsia puikią tradiciją: iš M. K. Čiurlionio gimtinių Druskininkuose, pasiskirstę grupėmis, išvyksta į tolimiausius respublikos kampelius, į „Muzikos rudens“ renginius. Antrą sykį toks renginys apėmė ir Rokiškio rajoną.

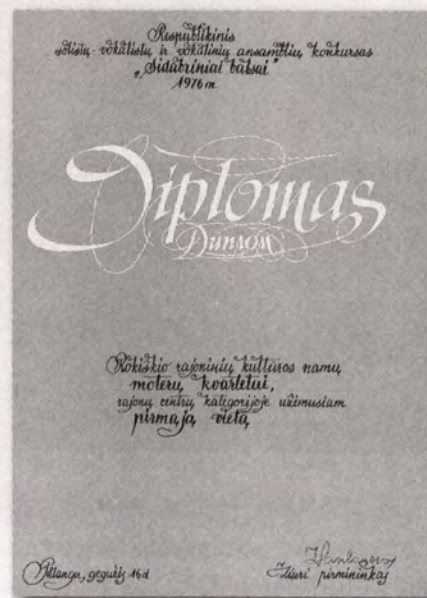

Rokiškio kultūros mokyklos dėstytojų kvartetas. Iš kairės: J. Mikalajūnienė, B. Dauginytė, N. Dranevičienė ir A. Krikštaponienė, 1976 m.

Prie Zarasų ir Rokiškio rajonų ribos menininkų delegaciją sutinka LKP Rokiškio rajono ir LDT rajono vykdomojo komiteto, Kriaunų apylinkės Tarybos atstovai, kultūros darbuotojai. E. Tičkaus vidurinės mokyklos jaunosios šokėjos atlieka tradicinį pasveikinimo šokį „Kepurinę“.

Meno meistrai pasklinda po mūsų rajono klubines įstaigas. Su lietuviškos muzikos naujienomis susipažino Kriaunų, Gerkonių, Paneemunėlio žemdirbiai, Obelių miesto

Pirmosios vietos diplomas

BERNIUKŲ IR JAUNUOLIŲ CHORAS

„AŽUOLIUKAS“

Rokiškio kultūros mokyklai uždavimas - išsiplėsti ir turtinti kultūrai užtikrinti šilumą ir priėmimą.

„Ažuoliukas“ susikūrė 1959 metais. Jame dainuoja berniukai ir jaunuoliai nuo 6 iki 22 metų amžiaus. Choro dalyviai supažindinami su muzikos teorija, muzikos istorija, muzikos instrumentu. „Ažuoliukai“ organizuoja koncertus, spektaklius, muziejaus.

Koncertinė veikla pagrindinis „Ažuoliuko“ tikslas. Svarbiausias choro vadovų uždavinys yra atskleisti savo auklėjamiems muzikos pasaulio grožį ir turtingumą, idiegti vaikams teisingus dainavimo bei grojimo įgūdžius. „Ažuoliukas“ vertina muzikantų profesionalų, tačiau kasmet dalyvauja konkursiniuose, turinčių ryškių muzikinių duomenų, tikrinami ir specialiasias vidurines ir aukštąsias muzikos mokyklas.

Didesnę choro repertuaro dalį sudaro lietuvių liaudies dainos arba originalūs lietuvių kompozitorių kūriniai. „Ažuoliukas“ taip pat atlieka tarybinių bei užsienio kompozitorių — tiek šiuolaikinių, tiek ir klasikų — kūrinius.

Kasmet choras dainuoja vieną arba du stambios formos kūrinius. Jis atliko T. Makačino kantatą „Žerėk, Taikos saulute“, A. Klienickio siuitą „Lietuvos keliais“, E. Balsio oratoriją „Nelieskite mėlyno gaublio“, D. Pergolezio kantatą „Magnificat“, H. Perselo operą „Didonė ir Enejas“, B. Briteno Mišias D-dur ir kt.

„Ažuoliukas“ ne kartą dainavo su LTSR Valstybinės filharmonijos simfoniniu orkestru ir Lietuvos kameriniu orkestru, diriguojant LTSR liaudies artistams J. Domarkui ir S. Sondeckiui, LTSR nusipelnusiam artistui J. Aleksai.

Visada su dideliu pasisekimu „Ažuoliukas“ koncertuoja Lietuvoje ir už jos ribų — įvairiuose Tarybų Sąjungos miestuose ir užsienyje.

1963 metais chorui suteiktas LTSR pavyzdinio kolektyvo vardas, 1967 metais jis pripažintas geriausiu Lietuvos berniukų choru, o 1975 metais jam suteiktas respublikos nusipelnusio kolektyvo vardas.

„Ažuoliuko“ choro meno vadovas ir vyr. dirigentas nuo pirmos jo gyvavimo dienos yra LTSR nusipelnęs meno veikėjas H. Perelšteinas.

*Rokiškio Kultūros mokyklai
lietuvių daug sekmes, auklėjant
jaunus kultūros darbuotojus.*

*Sveikinausia - iškiepsti
meily savo darbu! Vis kas
tada pasiekiamas lengvai!*

[Signature]

Choro „Ažuoliukas“ vadovas

gyventojai. Baigiamasis šventės akordas nuskambėjo rajoniniuose kultūros namuose“⁹.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, festivalis įgavo naujų spalvų ir toliau keliauja po Lietuvą, žinoma, neaplenkdamas ir Rokiškio.

1977 m. Rokiškio rajone vyko muzikos dienų atidarymas. „Mūsų mokyklos merginos, pasipuošusios tautiniais drabužiais, dalyvavo svečių sutikime, kovo 23 d. mokykloje turėjome svečių – LTSR Respublikinių mokytojų namų berniukų ir jaunuolių nusipelnusį chorą „Ažuoliukas“. Choro dirigavimo specialybės moksleiviai susitiko su „Ažuoliuko“ meno vadovais ir vyriausiuoju dirigentu LTSR nusipelnusiu meno veikėju H. Perelšteinu“¹⁰.

Archyve yra išsaugotas choro „Ažuoliukas“ vadovo H. Perelšteino palinkėjimas Rokiškio kultūros

mokyklai ir muzikos dienų Rokiškio rajone buklete autografas.

1977 m. Rokiškio kultūros mokyklą baigė žymi teatrologė, režisierė, rašytoja Danutė Vaigauskaitė

1977–1978 m. m. metraščio pratarinėje rašoma: „Rokiškio kultūros mokykla, ruošdama vidurinėsios grandies specialistus, neša nemažą vaidmenį įgyvendinant visuotinę vidurinę mokymą. Siekiant išsaugoti žinias apie mokyklą ir turėti pagrindą mokyklos istorijai, buvo rašomas metraštis. Tai pagrindinių mokyklos gyvavimo įvykių užfiksavimas. Metraštinę paruošė redakcinė komisija, vadovaujama mokyklos kraštotyros būrelio pirmininkės dėstytojos O. Androsovienės. Kroniką paruošė direktoriaus pavaduotoja mokymo reikalams E. Šinkevičienė“¹¹.

Toliau metraštyje rašoma, jog „pirmą kartą mokykloje sukomplek-

tuota bibliotekininkystės specialybės moksleivių grupė su viduriniu išsilavinimu“¹².

Dėstytojai ir moksleiviai dalyvavo masiniame dviejų dalių keturių paveikslų istoriniame-masiniame vaidinime su prologu ir epilogu „Užgrūdinto plieno daina“ (rež. A. Zauka), vykusiame prie buvusio Rokiškio dvaro. Kaip rašė tuometinė spauda, „vaidinime dalyvavo per 500 saviveiklininkų, o spektaklį žiūrėjo daugiau kaip 4 000 žmonių“¹³.

1977 m. mokykla paminėjo savo gyvavimo 10-metį. Buvo parengta šventinė programa. Pastatyta E. Vajegienės kompozicija „Aš myliu tave, Odisejau“. Jubiliejaus proga atvyko pasveikinti kitų Lietuvos kultūros mokyklų delegacijos, taip pat buvę mokyklos auklėtiniai.

Moksleiviai mokėsi, tobulėjo, sportavo, pramogavo.

Kalba buvusi I-osios režisierių laidos auklėtinė Ona Kiburytė-Juškevičienė, 1977 m.

„Užgrūdinto plieno daina“ (rež. A. Zauka). Turgaus scena. Pirma iš dešinės – Rokiškio kultūros mokyklos dėstytoja A. Nesterova, 1977 rugsėjo 24 d.

1983/1984 m. m. Rokiškio kultūros mokyklai pradėjo vadovauti Karolina Naprienė.

1984/1985 m. m. metraščio duomenimis, „iš viso mūsų mokyklos diplomai įteikti 837 moksleiviams“¹⁴.

„1984/1985 m. m. mokykla išleido 15 laidą chorvedžių – 7 moksleivius, 16 laidą režisierių – 10 moksleivių (tai paskutinė buvusių aštuntokų laida) ir 48 bibliotekininkus: 29 iš 8 klasių ir 19 iš 11 klasių“¹⁵.

1984/1985 m. m. buvo atidaryta nauja klubinio darbo specializacija: saviveiklinių kino-foto meno kolektyvų vadovų specialybė. „Nupirktos 6 kino kameros, 2 ryškinimo mašinos, 8 diaproskopai ir t. t., tačiau normaliam darbui tai specialybei sąlygos dar nepadarytos“¹⁶.

Įdomu tai, kad, kaip rašoma metraštyje, planas į naująją kino-foto specialybę buvęs priimti 60 studentų, o priimta net 15 moksleivių daugiau. „Iš viso priimta 75“¹⁷. Tuo metu susidomėjimas naująja specialybe buvo didelis.

Tačiau dėl pernelyg didelių kaštų ši specialybė netrukus buvo panaikinta.

Mokykloje buvo daug muzikinių kolektyvų. Čia veikė pučiamųjų orkestras, merginų ansamblis, politinės dainos ir folklorinis ansamblis.

P. Cvirkos apsakymo „Mirusiųjų reikalai“ inscenizacija. Ona – Ž. Ivanova, Mikasė – D. Vaigauskaitė, 1976 m.

Rokiškio kultūros mokyklos komanda turizmo sąskrydyje Vyžuonoje. Centre – pirmame plane Lietuvos kino ir teatro aktorius Mindaugas Capas, 1978 m.

R III kurso moksleiviai paskutinio skambučio metu su grupės vadove R. Žumbakiene (pirmoje eilėje trečia iš kairės, šalia jos Lietuvos kino ir teatro aktorius Mindaugas Capas), 1978 m.

Aktorius, kūrybinių ir edukacinių projektų vadovas Mykolas Dorofėjus (1961–2021) – Rokiškio kultūros mokyklos antrakursis, 1978 m.

R I kurso moksleivė Nijolė Knečiūnaitė-Čirūnienė (Bajorų lėlių teatro „ČIZ“ vadovė), ir R III kurso moksleivis R. Tamošiūnas, 1978 m.

Koncertuoja dėstytoja R. Vaičiūnienė, 1978 m.

Pučiamųjų orkestrą lankė 16 moksleivių, kurių didžioji dalis – choro dirigavimo specialybės moksleiviai. Merginų ansamblis, vadovaujamas A. Krikštaponienės, dalyvavo daugelyje konkursų ir pelnė prizines vietas. Politinės dainos ansamblui vadovavo dėst. A. Bagdonas. Jau pirmaisiais savo gyvavimo metais jis turėjo didelį pasisekimą, tiek norinčiųjų jame dalyvauti, tiek konkursuose.

1984 m. sukurta agitmeninė brigada „Burbulai“, kuriai vadovavo dėst. A. Nesterova. Mokyklos mišriam chorui vadovavo dėst. B. Dauginytė. Choras buvo parengęs mokomąjį dainų šventės, konkurso ir repertuarą koncertinėms išvykoms.

Moksleiviai dalyvaudavo įvairiuose konkursuose, olimpiadose.

Mokykloje veikė ir vadinamieji liaudies universitetų fakultetai. „1984/85 mokslo metais Rokiškio kultūros mokykloje veikė 6 Liaudies universitetų fakultetai. Fakultetų planai buvo gauti iš rajono valdybos „Žinijos“ draugijos, nustatytas pastovus užsiėmimų tvarkaraštis, patvirtinti visiems mokslo metams fakultetų vadovai. Buvo vedami Liaudies universitetų užsiėmimų apskaitos žurnalai“¹⁸.

Saviveiklinių kino-foto meno kolektyvų vadovų specialybės moksleiviai R. Mačieža ir G. Dainys (1969–2005) (dešinėje), 1986–1987 m.

„Sovietmečiu liaudies švietimo universitetai buvo populiarūs, jie veikė šviečiamosios krypties „Žinijos“ draugijos sistemoje, juose buvo skaitomos įdomios paskaitos“¹⁹. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, liaudies universitetai buvo uždaryti.

1984/1985 m. m. „Mokyklos bibliotekos fondą sudarė 19 120 egzempliorių. Komplektuojama per respublikinį bibliotekų kolektorių ir knygyną. Per mokslo metus skaitė 218 skaitytojų, kuriems išduota 7 275 egzempliorių knygų“²⁰.

Mokykloje buvo suburtas folklorinis ansamblis, kuriam vadovavo žymus folkloro entuziastas A. Svidinskas. 1988 m. A. Svidinsko ir tuometinio mokyklos direktoriaus A. Bagdono pastangomis įkurta folkloro ansamblių vadovų specialybė.

1993 m. Rokiškio kultūros mokyklai tapus Rokiškio kolegija, o 2000 m. – Rokiškio aukštesniąja pedagogikos mokykla, specialybė buvo pervardinta į muzikos pedagogiką su etnokultūros specializacija. 2018 m. išėjo paskutinė absolventų laida.

Mokyklos ritminių šokių kolektyvas, vadovas R. Cikanas, 1981 m.

Būsimieji bibliotekininkai su dėstytoja Vilija Butkyte, 1980 m. Pirmoje eilėje pirmas iš kairės – A. Šlivinskas, Šiaulių rajono savivaldybės viešosios bibliotekos vyr. bibliotekininkas, edukatorius.

Saviveiklinių kino-foto meno kolektyvų vadovų specialybės moksleiviai su dėstytoju J. Bulovu paskaitos metu, 1985 m.

Pučiamųjų orkestras, 1986 m.

Centre – J. Buziliauskas, Rokiškio kultūros mokyklos moksleivis (dabar Anykščių KC teatro režisierius), 1985 m.

Pirmasis vargonininkų kursas. Krikštynos, 1991 m.

Pirmosios kino-foto meno kolektyvų vadovų specialybės laidos paskutinis skambutis, 1987 m.

1991 m. Rokiškio kultūros mokykloje buvo įsteigta vargonininko specialybė. Moksleiviai subūrė estradinę grupę „Kolegija“. Tai buvo studijinis projektas – gyvai niekur nekonzertavo, tik įrašė keletą dainų į kasetę, kurių viena buvo publikuota kasetėje „Pamaina“. Ši veikla – Justo Mamontovo projektas, kurio tikslas – parodyti naujas, dar nežinomas grupes. Grupė išsiskirstė muzikantams baigus studijas.

Vėliau, vykstant pokyčiams bendrojo lavinimo mokyklose, atsirado didelis užsienio kalbų specialistų poreikis. Buvo parengtos 2 užsienio kalbų programos: anglų kalbos pedagogika ir vokiečių kalbos pedagogika. Nuo 2002 m., ekspertų komisijai pasiūlius anglų kalbos pedagogikos bei vokiečių kalbos pedagogikos programas sujungti į vieną, buvo parengta anglų ir vokiečių kalbų pedagogikos programa.

2007 m. buvo parengta nauja studijų programa „Kultūrinės veiklos vadyba“. Ypač reikšmingas Panevėžio kolegijai, kartu ir Rokiškio filialui LR švietimo ir mokslo ministrės 2007 m. balandžio 16 d.

Choro dirigavimo specialybės moksleivis
A. Vagonis skaitovų konkurse,
1986 m.

įsakymas, kuriuo leidžiama teikti profesinį bakalauro laipsnį.

2000 m. Rokiškio kolegijai pradėjo vadovauti Stanislava Juškienė. Jos iniciatyva pradėti rengti vargonų muzikos festivaliai. Apie festivalio idėją Rokiškio kolegijos vadovė pasidalijo viename „Gimtojo Rokiškio“ numerių: „Idėja rengti vargonų muzikos festivalį kilo 1999-aisiais Rokiškio krašto muziejuje. Po klasikinės muzikos koncerto buvo diskutuojama su žinomu Lietuvos vargonininku Gediminu Kvikliu. Jam ir suteiktas šio festivalio krikštaitėvio vardas. Buvo keletas priešasčių organizuoti tokį renginį. Panevėžio kolegijos Rokiškio filialas (tuo metu Rokiškio kolegija) savo patalpose rengdavo vargonų muzikos koncertus. Norinčiųjų klausytis tokios muzikos buvo daug. Vargonų salėn visi netilpdavo. Todėl reikėjo keisti vietą. Daugiau kaip prieš šimtmetį R. Lymanas Rokiškyje įkūrė vargonininkų mokyklą ir būtent čia pradėjo ruošti jaunuosius muzikus. Gyvenome noru puoselėti ir tęsti jo sukurtas tradicijas²¹.

Po pirmojo vargonų muzikos festivalio kolegijos vadovė pasi-

dalijo įspūdžiais ir idėjomis su „Gimtoju Rokiškiu“: „Svajojame kitąmet išrinkti metų vargonininką ir įsteigti Rudolfo Lymano premiją,“ – per pirmojo vargonininkų festivalio atidarymą sakė jo organizatorė, Rokiškio aukštesniosios pedagogikos mokyklos direktorė Stanislava Juškienė. Festivalis, skirtas čekų muzikai, pedagogui, vargonininkui R. Lymanui, šiemet vyko vieną dieną, tačiau organizatoriai viliasi, kad kitąmet jis bus solidesnis²².

Vargonų muzikos festivalis išaugo į tarptautinį vargonų muzikos festivalį, skirtą čekų muzikai, pedagogui, vargonininkui Rudolfui Lymanui. 2021 m. vyko jau XXII tarptautinis vargonų muzikos festivalis.

„Rokiškio širdyje, ant Nepriklausomybės a. 2-ojo namo, esančio prie pat bažnyčios, sienos atidengta atminimo lenta, skirta įamžinti muzikos mokyklą, kuriai vadovavo garsus čekų muzikas, vargonininkas Rudolfas Lymanas“²³.

Tarptautiniai vargonų muzikos festivaliai, skirti čekų muzikai

Memorialinė lenta, skirta čekų muzikai
R. Lymanui atminti ant Nepriklausomybės a.
namo Nr. 2.

R. Lymanui, džiugina ir dar toliau džiugins rokiškėnus ir Rokiškio svečius.

2006 m. Panevėžio kolegijos Rokiškio filialo darbuotojų iniciatyva buvo įsteigtas trečiojo amžiaus universiteto Rokiškio filialas, kuris sėkmingai dirba ir šiandien skaičiuoja šešioliktus savo veiklos metus.

VI-asis vargonų muzikos festivalis. Po koncerto. Iš kairės: Lietuvos vargonininkas G. Kviklys, Rokiškio kolegijos vadovė S. Juškienė, dainininkas (baritonas) E. Kaniava, Rokiškio kolegijos dėst. J. Zabulis ir smuikininkas A. Stulgys, 2007 m.

Verta prisiminti: 1934 m. ministro pirmininko J. Tūbelio iniciatyva Rokiškyje pastatyta jo vardo pradžios mokykla. Atvykęs į mokyklos atidarymo iškilmes, ministras pirmininkas J. Tūbelis, visus sveikindamas sakė, kad „žmogaus sielos gėrybės, kurios išeina iš šviesaus galvojimo ir šviesaus proto, niekuomet nepasibaigia“²⁴. Baigdamas palinkėjo, kad „dora ir šviesa gausiai ir ilgai plistų iš šio pastato“²⁵.

Per visą laikotarpį – nuo Rokiškio kultūros mokyklos iki Panevėžio kolegijos Rokiškio filialo – dirbo daug puikių, profesionalių dėstytojų ir pedagogų, įskiepiusių grožio, gėrio, meilės savo profesijai vertybes. O moksleiviai ir studentai, pasklidę ne tik po Lietuvą, bet ir kitas svečias šalis, skleidžia kultūrą – neblėstantį deimanto švytėjimą.

Dėkojame R. Bimbienei, N. Čirūnienei, S. Juškienei, R. Ruželei už

nuoširdumą ir suteiktą vertingą informaciją rengiant šį straipsnį.

P. S. Buvusiame Panevėžio kolegijos Rokiškio filialo pastate 2019 metų sausio 11 dieną įkurtuves atšventė Krašto apsaugos savanorių pajėgų Vyčio apygardos 5-osios rinktinės 506-osios lengvosios pėstininkų kuopos kariai, Lietuvos kariuomenės Karo prievolės ir komplektavimo tarnybos Rokiškio poskyrio kariai.

Nuorodos

¹ Mažeikis J. Kultūros mokykla pradėjo darbą, *Spalio vėliava*, 1967, rugs. 7, p. 2.

² Rokiškio krašto muziejaus archyvas, f-1, b. Nr. 96.1, Rokiškio kultūros mokyklos archyvas, p. 6.

³ Rokiškio krašto muziejaus archyvas, f-1, b. Nr. 96.16, Rokiškio kultūros mokyklos archyvas, p. 1.

⁴ Rokiškio krašto muziejaus archyvas, f-1, b. Nr. 96.2, Rokiškio kultūros mokyklos archyvas, p. 27.

⁵ Rokiškio krašto muziejaus archyvas, f-1, b. Nr. 96.5, Rokiškio kultūros mokyklos archyvas, p. 3.

⁶ Rokiškio krašto muziejaus archyvas, f-1, b. Nr. 96.7, Rokiškio kultūros mokyklos archyvas, p. 4.

⁷ Rokiškio krašto muziejaus archyvas, f-1, b. Nr. 96.7, Rokiškio kultūros mokyklos archyvas, p. 6.

⁸ Zibolis A. Neužmirštami susitikimai Rokiškyje, *Spalio vėliava*, 1976, spalio 5.

⁹ Stalaukas R. Muzikos šventė Rokiškyje, *Spalio vėliava*, 1982, spalio 19.

¹⁰ Rokiškio krašto muziejaus archyvas, f-1, b. Nr. 96.7, Rokiškio kultūros mokyklos archyvas, p. 13.

¹ Rokiškio krašto muziejaus archyvas, f-1, b. Nr. 96.9, Rokiškio kultūros mokyklos archyvas, p. 01.

² Ten pat, p. 3.

³ Skamba užgrūdinto plieno daina, *Spalio vėliava*, 1977, spalio 1, p. 3.

⁴ Rokiškio krašto muziejaus archyvas, f-1, b. Nr. 96.16, p. 1.

⁵ Ten pat.

⁶ Rokiškio krašto muziejaus archyvas, f-1, b. Nr. 96.16, p. 4.

⁷ Ten pat.

⁸ Rokiškio krašto muziejaus archyvas, f-1, b. Nr. 96.16, p. 21.

⁹ <https://www.lsdpl.lt/v-andriukaitis-apie-universiteto-kurima-sovietmeciu-veikloje-slepeme-nelegalius-aspektus/>

²⁰ Rokiškio krašto muziejaus archyvas, f-1, b. Nr. 96.16, p. 28.

²¹ Milaknienė R. Vargonų festivalis: tebūtų skambėjęs vienintelis koncertas..., *Gimtasis Rokiškis*, 2011 spalio 29.

²² Milaknienė R. Atgaivinimas. Festivalis, skirtas čekų muzikai, pedagogui, vargonininkui R. Lymanui, *Gimtasis Rokiškis*, 2000 lapkr. 28.

²³ Kačerauskas J. Muzikos mokyklą primins atminimo lenta, *Gimtasis Rokiškis*, 2020 kovo 3.

²⁴ *Savivaldybė*, 1934, Nr. 10, p. 9.

²⁵ *Savivaldybė*, 1934, Nr. 10, p. 9.

Kūrybinio rašymo konkurso „Laiškas Mykolui Rómeriui“ akademiškiausias rašinys

Gerbiamas profesoriau
Mykolai Rómeri,

Jūsų gyvenimo istorija mane be galo sužavėjo. Dar praėjusį rudenį išgirdau, jog Rokiškio rajono Obelių gimnazijoje, kurioje aš mokausi, vyks konferencija apie garsų teisininką, kilusį iš gimtojo krašto apylinkių. Susimąščiau, kad galbūt tai iš dangaus siųstas ženklas – pradėti domėtis gimtajame rajone užaugusiomis asmenybėmis, anot Jūsų, į pasaulį žvelgti pro gimtinės langą. Gal kada nors gyvenime ir aš būsiu tokia garsi?

Pamenu, konferencijoje apie Mykolo Rómerio atminimo žymenis sėdėjau pasislėpusi už istorijos mokytojos nugaros, tačiau įdėmiai klausiausi, kas gi buvo šis žmogus, palikęs didžiulį kūrybinį palikimą mūsų kultūroje. Diskusijos metu galėjome užduoti įvairius klausimus Jūsų dukrai Jadvygai, atstovams iš universiteto, bet man buvo šiek tiek nedrąsu, todėl sugebėjau tik klausytis kitų pokalbių bei pasakojimų. Praėjus kelioms savaitėms, tarp moksleivių pasklido žinia, kad mūsų mokyklą siūloma pervadinti į Obelių Mykolo Rómerio gimnaziją. Mintyse sušukau: „Jėga! Pagaliau gimnazijos vardas skambės rimtai ir išskirtinai!“ Gaila, šis pasiūlymas nebuvo patvirtintas ir tokio didingo vardo mūsų mokykla negavo. Ta-

čiau mokinių susidomėjimas Jūsų asmenybe ir darbais niekur nedingo, toliau sekėme Jūsų giminės paliktus ženklus Obelių ir Kriaunų apylinkėse.

Ypač įsimintina viešnagė Jūsų gimtajame Bagdoniškyje. Begriūvantis medinis dvarelis su balkonu, akmeninė oficina, Jūsų rankomis pasodinta beržų alėja, šviesios vasarnamio erdvės, kuriose vėliau įsikurs mokykla. O koks nuostabus peizažas atsiveria stovint ant grakštaus tiltelio, jungiančio pastatus. Šią sakrališką erdvę puošia tvenkiniai, kuriuose kadaise plaukiojo gulbės, vandens purslais taškėsi Jūsų dukterys. Jaučiausi lyg Šatrijos Raganos „Sename dvare“. Klaidžiodama parko takeliais svajoju, kaip atrodytų mano gyvenimas, jeigu būčiau užaugusi tokioje, pasaką primenančioje, aplinkoje. Mąščiau: ką Jūs veikdavote būdamas mano amžiaus, kaip leisdavote laisvalaikį, ar turėjote didelį būrį draugų, ar karštomis vasaros dienomis eidavote atsigaiivinti prie tvenkinio, ar šaltais žiemos vakarais su šeima prie židinio žaisdavote šachmatais. Tokie klausimai kilo stebint didingą dvarą ir kraštovaizdį, klausantis vaizdingų istorijos mokytojos pasakojimų apie Jūsų gyvenimą. Būčiau labai laiminga, jeigu galėčiau atsukti laiką atgal ir asmeniškai pasikalbėti su Jumis,

Mykolai Rómeri, bei surasti atsakymus į iškilusius klausimus.

Sugrįžusi ėmiau ieškoti Jūsų giminės atminimo ženklų savo aplinkoje. Pirmiausia stabtelėjau prie Sofijos Rómerytės šventos Onos paveikslo, puošiančio to paties vardo Obelių bažnyčią. Grožėjausi juo ir sužinojau, kad paveikslas nutapytas pagal Alfredo Rómerio eskizą. Supratau, jog Jūsų giminėje gausu menininkų, kad šis talentas perduodamas iš kartos į kartą. Toliau takelis mane vedė į miestelio kapines, kur palaidotas Jūsų pusbrolis tapytojas Edvardas Rómeris. Bandžiau įskaityti paminklo užrašą ir mąščiau, kokio buvo Jūsų bendrystė, tarpusavio santykiai, pomėgiai. Atminčiai uždegiau žvakutę, pasiryžau nukeliauti į Antanašės dvarą, kuriame gyveno net kelios Jūsų giminės kartos. Džiaugiausi, kad dvaras restauruojamas, kad atmintis gyva.

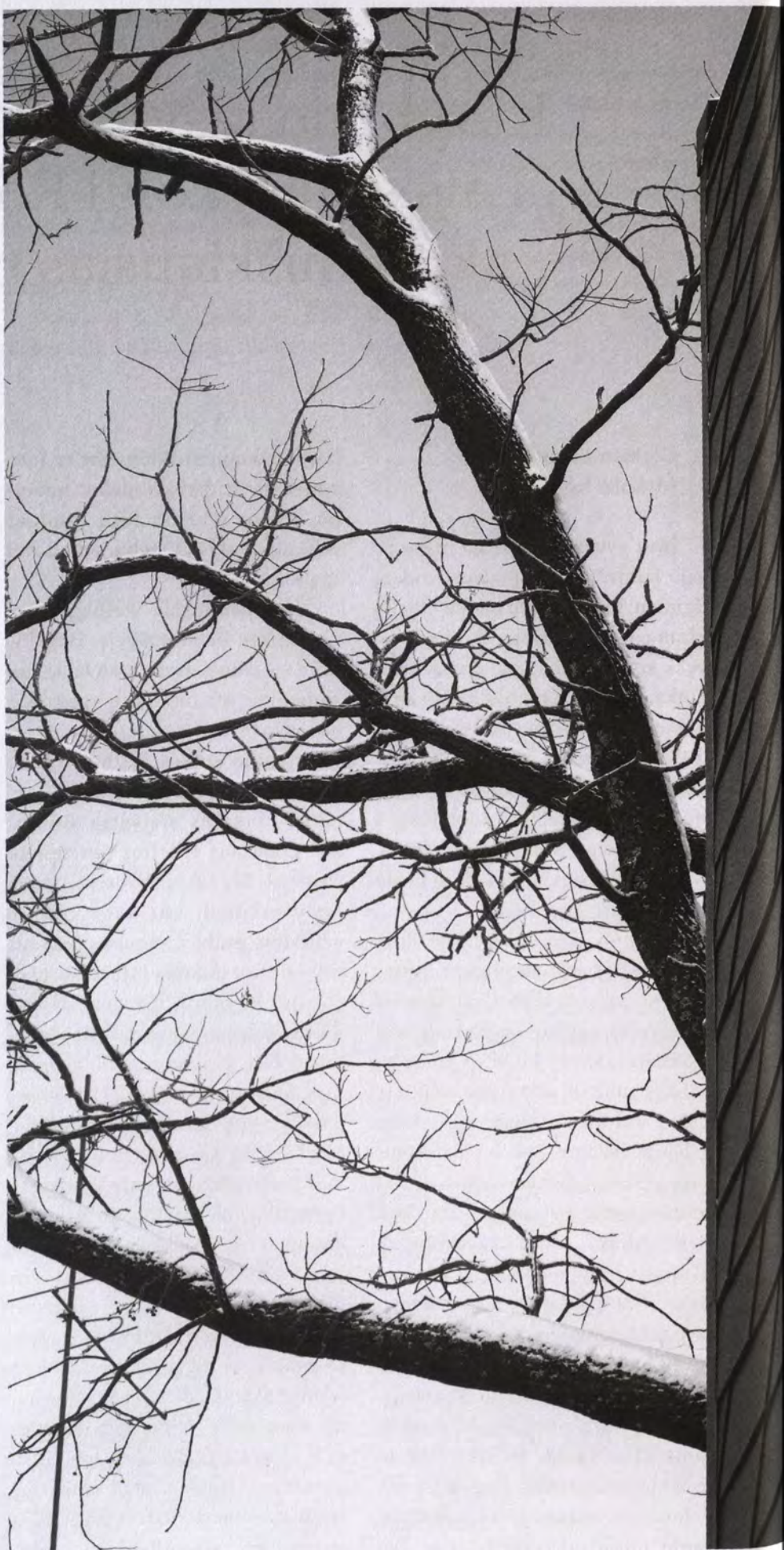
Bėgant laikui, toliau domėjausi Jūsų asmenybe. Varčiau Jūsų dienoraščius gimnazijos bibliotekoje, skaičiau amžininkų prisiminimus. Žavėjo autentiški pasakojimai apie tai, kaip Jūs mylėjote gimtinę ir jos žmones. Pavyzdžiui, susirgusią savo dukrą auklę Viktorę globojote, rėmėte, finansavote jos gydymą. Suprantu, kad buvote tikras altruistas. Tokių kilnių žmonių jau randasi ir šių dienų Lietuvoje, tačiau mano aplinkoje dar gana reta.

Ypač didelį įspūdį paliko išvyka į Vilnių, kur lankėmės prieš dvejus metus. Tuomet vaikščiojome Mykolo Rómerio takais, klausėmės nuostabaus gido, Jūsų palikimo puoselėtojo, istorijos mokslininko, humanitarinių mokslų daktaro Rimanto Miknio pasakojimų. Ši kelionė vyko gruodžio mėnesį, kai už lango buvo nuostabi, dieviška žiema. Žingsniuodama Vilniaus gatvėmis svajojau, kaip aš baigsiu mokyklą, mokslo sieksiu sostinėje ir klaidžiosiu tomis pačiomis senamiesčio gatvelėmis. Aplankysiu Jūsų kapą Rasose, padėsiu neužmirštuolių puokštelę prie Jūsų paminklo. Maniau, jog tai bus naujas gyvenimo laikotarpis, kupinas jaunatviško geismo, svajonių siekių, naujų išbandymų ir atkaklaus darbo. Nors mano vaikystės svajonė buvo tapti teisininke, dabar mąstau apie komunikaciją. Tačiau žinodama, kad Jums bendravimas su jaunimu buvo vienas maloniausių dalykų gyvenime, kuriam negailėjote nei laiko, nei jėgų, aš esu įkvėpta sekti Jūsų pavyzdžiu. Dirbti tėvynės labui, prisidėti prie visų Lietuvos piliečių gyvenimo gerinimo.

Atsisveikindama tariau ačiū Jums, konstitucinės teisės mokslo tėve, už tai, kad palikote gilų pėdsaką mūsų tėvynės kultūroje. Šių dienų jaunuoliams esate tėvynės meilės ir pasiaukojimo pavyzdys.

P. S. Jūsų pavardę rašau taip, kaip Jūs pageidavote.

Pagarbiai,
Marija Adomavičiūtė,
Obelių gimnazijos
IV klasės moksleivė
2022 04 27

Vienam kely su kraštiečiu Aloyzu Pučinsku, arba Kažkas mus suvedė

ALMA MEKŠĖNIENĖ

Rokiškio Juozo Keliučio viešosios bibliotekos Aleksandravėlės filialo vyresnioji bibliotekininkė

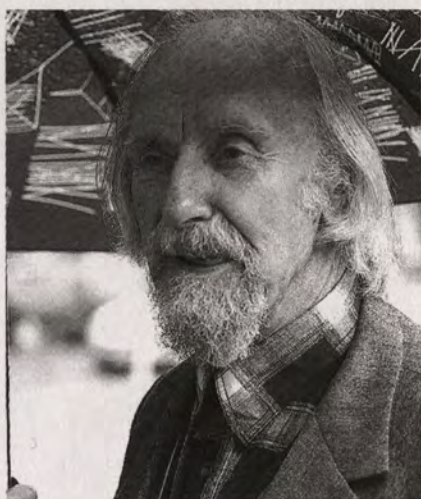
– Laba diena. Klausau Jūsų! – tariau perbraukusi žalią ragelį telefone.

– Alio...lio...io...o!!!! – ataidi vyriškas, mandagus balsas.

Nereikia net prisistatyti. Tai Aloyzas. Iš pirmo žvilgsnio nekalbus, regis, kaip čia reiks bendrauti, o kalba liejasi! Pokalbių temos nuo naujienų pasaulyje iki orų kaime. Nors pats Aloyzas visada sakydavo: „Koks iš manęs orų žinovas? Dangų pažinau, o kada lis – neturiu jokio supratimo.“

– Jau su Liucyte viską susikrovėme. Šį penktadienį Gintautas mus parveš!!! – džiaugsmingai gyrėsi Aloyzas ir aš net nebandžiau įsiterpti.

Tėviškė, jos gamta buvo kažkas, nuo ko Aloyzas negalėjo atsitraukti, pabėgti, atsiritoti. Tai daugiau buvo jo paguoda, minčių sugėrėja. Kiekvieno pavasario laukė su nekantrumu, su ilgesiu, su palaiminga mintimi, kad vaikščios po gimtus laukus, sutiks pažįstamus, bičiulius. Ir visai nesvarbu, kad grytukėje dar labai šalta, kad saulė dar neįkaitino sienų, kad pro langų plyšius švilpia vėjas. Grytukė neremontuota, gal todėl kūrenama krosnis nesuteikia taip norimos, reikalingos ilgalaikės šilumos. Aloyzas mėgo grūdintis ir šalčio nebijojo. Visada sakydavo: „Miegu šaltojoje, kur net pečiaus nėra.“

Daktaras, astrofizikas Aloyzas Pučinskas (1933 05 06–2021 04 30) Disertacija: Galaktikos struktūros padrikojo žvaigždžių spiečiaus Gulbėje IC 4996 kryptimi tyrimas. Mokslo laipsnis: daktaras. Gynimo data: 1984 05 11. Mokslo kryptis: 02 P Institucija: Estijos MA Astrofizikos ir atmosferos fizikos institutas

– Kaip smagu! Tai netrukus susitiksime! Bibliotekoje! Puiku! – atsakiau.

Liko pora dienų! Labai laukiu tos dienos, kada Aloyzas įžengs į biblioteką, šypsosis, sveikinsis. Kaip visada su dovanomis. Su knyga! Ir su stipriu vyriško tualetinio vandens kvapu!

Skambutis. Skambina Gintautas.

– Labas, Alma. Nebeturim Aloyzo. – Ir telefone tylė...

Susitinkame. Bendraujame. Išsiskiriame. Suvokiame, kad viskas sukasi ratu, ratu ir vis ratu. Pava-

saris, o gal vasara – žiema, o gal ruduo? Tau 20, o gal 50, o gal 70 metų? Gal tu mokytojas, gal profesorius, o gal žemietis – kraštietis, o gal dar tik mokinukas, studentas? Visai nesvarbu, kas mes – svarbu, ko trokšta mūsų vidus ir ar mes girdime, atsigręžiame, nusišypsosime! Paleidžiame save sklandyti po gyvenimo erdves ir nereikalaujame atlygio. O jis ateina. Ateina tada, kai visai nesitikime ir nelaukiame. Ir tik nuo mūsų pačių priklauso, ar mes suvokiame ką gavę.

– „Ar buvai Kamariškio dvare? – vieną dieną pasiteiravo Aloyzas, užsukęs į biblioteką susimokėti mokėsių ir prisėdęs pokalbiui.

– Ne. Niekada nebuvo, nors esu apie jį girdėjusi, – atsakiau.

– Tai puiku! Kviečiu pakeliauti po mano mėgstamas apylinkes, – su džiugesiu balse pakvietė Aloyzas.

Aloyzas – keliautojas, netgi svajotojas, sakyčiau. Kiekvieną vasarą su dviračiu mina po apylinkes, po seniai važinėtus keliukus, o jei jų ir neberanda, tai varosi, stumia dviratį per užžėlusius laukus, patvinusias pievas ar neišbrendamus krūmus. Toks jau tas Aloyzas, kaip jis pats sako: „Kol dar turiu jėgų, eisiu, važiuosiu, roposiu, brisiu“. Vykome automobiliu pro Kumpuolius, Susvieką, kol galop pasiekėme Samanius, o ten ir jis – vis dar didingas,

Širvynės šventės akimirka – Degučių kaimas, 2018 m. Nuotr. iš bibliotekos archyvo

nors ir aprtrupėjęs, su keletu sienų, be stogo, su keliomis perdangomis. Daug Aloyzas pripasakojo: „Tai buvo mano dvaras. Aš čia daug laiko praleidau. Daug kartų buvau atvažiuavęs. Prisimenu, ir dar kai pastatas buvo visas, čielas. Oho, kokie kambariai buvo, o kokie rūšiai! Va čia, vat, bulves kraudavo, čia vyno lentynos stovėjo. Prisimenu ir kontorą kolūkio laikais. Ech, kiek čia visko būta!“

Prisiminiau dar vieną Aloyzo kelionę – į Zirnajų dvarą. Dvaras visai kitoje pusėje nei jo namai. Buvo labai karšta diena. Kaip visada Aloyzas užsuko į biblioteką: viena kelnų pusė atraitota, truputį pasivėlęs, netvarkyta barzda, ryškiaspalvė liemenė ir gera nuotaika. Beje, niekada nesu mačiusi Aloyzo paniurusio ar pikto. Toks jausmas, kad neduota.

– Čia mano stotelė! – šmaikštavo Aloyzas. – Sustosiu ir kai grįšiu. Neužmiršk arbatos užkaisti!

Perspėjau Aloyzą, kad kelias sunkus, apaugęs, duobėtas ir dalį jo reiks eiti pėsčiomis – nepravažiuo-

Kairėje – Genovaitė Samulionienė, dešinėje – Aloyzas Pučinskas, 2020 m. Nuotr. iš bibliotekos archyvo

„Patiešijimo“ atlidai Aleksandravėlės Šv. Pranciškaus Serafiškojo bažnyčioje. Alma Mekšėnienė (centre iš kairės), Aloyzas Pučinskas ir Liucija Pučinskienė. Nuotr. Iš bibliotekos archyvo

jamas. Ir gerokai po pietų, pravėręs bibliotekos duris:

– Įveikiau!!! Bet jau maniau, kad suksiu atgal. Kaip viskas pasikeitė. Seniai buvau. Negalėjau priėti arčiau, nes šuo apstojo. Atrodo, kad ten dabar nieko nėra, – dalinosi įspūdžiais. – O kelias, tiesą sakei, tiesiog baisu, net kelnes susitepiau. Visai neįmanoma važiuot.

Negalėjau atsistebėti Aloyzo ištverme, noru keliauti, nepasiduoti, judėti. Būtent šią vasarą Aloyzas buvo patyręs sunkią traumą, tad nuogaštavau, kad per sunkų iššūkį bus pasirinkęs. Užplikiau arbatos, o Aloyzas pasakoja apie stovėjusį malūną, kada jis dar veikė. Minėjo ne vieną kartą ten buvęs su tėčiu.

– Nesakyk man Jūs! – apibarė Aloyzas.

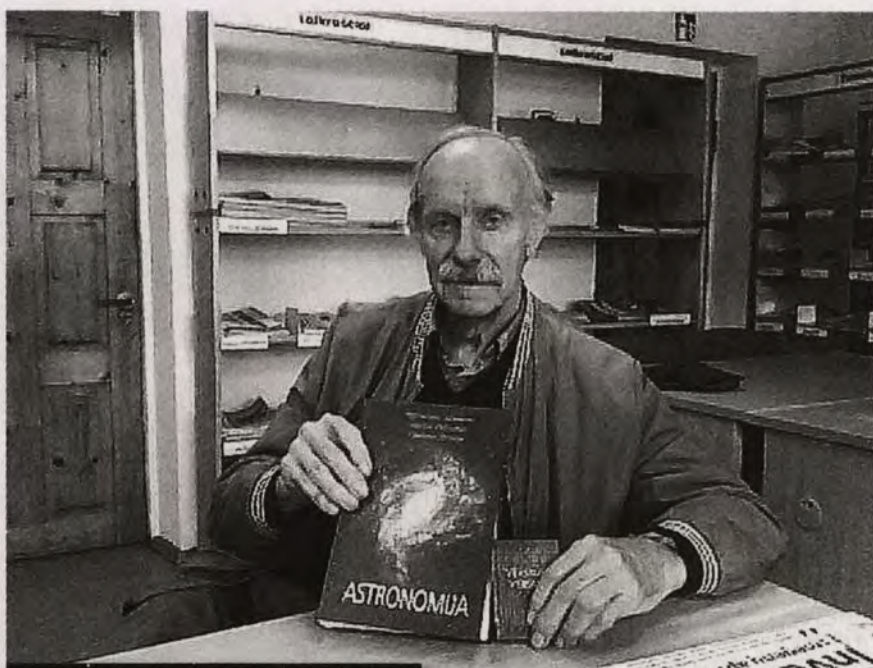
– Bet man nepatogu, – atsakiau.

– Noriu, kad bendrautume labai paprastai, o jei ne, tai... – nutempė balsą Aloyzas.

Ir aš supratau, kad gyvenime man pasisekė, jog keliai susikirto. Kada Aloyzą palydėjome į paskutinę kelionę, tarstelėjau: „Jis man buvo daugiau nei pažįstamas ar bibliotekos lankytojas. Jis man buvo tarsi senelis, kurio nepažinojau“. O Aloyzas nuolat kartodavo: „Tu man kaip dukra“. Ilgai svarsčiau, kaip galėčiau keletu žodžių apibūdinti žmogų, kokio kasdien sutikti neįmanoma ir kurį tau dovanoja likimas. Mano galvoje vis sukosi mintis: „Gerai išlaikytas vynas!“, nes Aloyzui džentelmeniškumo reikėjo tik pavydėti.

Kiek smagių akimirų, kiek daug istorijų ir nuotykių pripasakojo Aloyzas apie savo vaikystę, mokslo metus, sūnų, žmoną, darbą, tėvukus, sodybą. Ir taip iš pasakojimų susidėliojo keletas akimirų iš Aloyzo gyvenimo. Pokalbis vyko 2012 metų vasarą.

– Gimiau 1933 m. Alikaukos kaime (tuomet Rokiškio apskritis) sodams žydinti. Jau vaikas pamilau nepaprastai vaizdingą tėviškės gamtą. Tėvų žemę iš vienos pusės ribojo gražus upelis, kitame šone ji šliejasi prie Kumpuolių ežero. Ežeras paviliojo visiems laikams ir dar neįsivaizduoju vasarų be vandens. Aleksandravėlės pradžios mokyklą pradėjau lankyti 1940 m. prie ruso, o baigiau 1944 m. prie vokiečio. Pamenu gerą mokytoją Mačį ir keistuolį Čižiką, kuris visiems ir visada rašydavo penketus. Atmintyje išliko dažnos, gana žiaurios, sniego kautynės tarp mokyklų, kurios buvo įsikūrusios kaimyninėse Jono Bakšio ir Kazio Bakšio sodybose. 1944 m. rudenį, jau vėl prie ruso,

*Algimantas Ažusienis
Aloyzas Pučinskas
Vytautas Straizys*

Knyga „Astronomija“ (su A. Ažusieniu ir V. P. Straiziu, 1995–2003).

pradėjau lankyti Antazavės progimnaziją. 1947 m. persikėliau į Obelių gimnaziją. Čia prabėgo ankstyvos jaunystės metai. Mokslas sekėsi vis geriau ir geriau. Mokyklą baigiau 1952 m. aukso medaliu. Jis atvėrė kelią į visas aukštąsias mokyklas be jokių stojamųjų. Pasirinkau fizikos studijas Vilniaus universitete. Čia ėmiau labiau domėtis astrofizika. Baigęs universitetą (1957 m.), buvau paskirtas darbui astronomijos observatorijoje. Su šia įstaiga susieta beveik visa mano pragyvento laiko veikla. Pagrindinė veiklos sritis,

aišku, mokslinis darbas. Rūpėjo kintamo spindesio žvaigždžių prigimtis, tarpžvaigždinės medžiagos savybės, Paukščių Tako žvaigždžių sistemos struktūra. Tartu (Estija) observatorijoje apsigyniau disertaciją daktaro laipsniui gauti. Šalia mokslinio darbo daug laiko teko skirti pedagoginiam darbui. Studentams dėščiau astronomiją, fiziką. Buvo suteiktas docento vardas. Ypač įdomūs buvo 1957–1962 metai. Tai buvo kosminės eros pradžios metai. Vilniaus universitete buvo įkurta dirbtinių Žemės palydovų stebėjimo stotis. Reikėjo daug pastangų ją organizuojant ir po to vykdant stebėjimus. Kurį laiką teko vadovauti visam stoties darbui, – iš pradžių gana nejaukiai, bet žodis po žodžio ir Aloyzas tęsia. – Kartu su kolegomis išleidome kelias mokslo populiarinimo knygas. Išleistas astronomijos vadovėlis aukštosioms mokykloms. Parašyta daugybė straipsnių lietuviškoms enciklopedijoms. O mano mokslinių tyrimų sritis: galaktikos struktūra, padrikieji žvaigždžių spiečiai, kintamosios žvaigždės. Nemažai ir kitų straipsnių parašyta, –

Matematikos egzaminas. Priekyje – Algis Ramanauskas, gale – Aloyzas Pučinskas. Obelių vidurinė mokykla, 1952 m. Nuotr. iš Aloyzo Pučinsko asm. archyvo

nesustoja Aloyzas, – įtemptoje ir įdomioje veikloje greitai bėgo laikas ir pagaliau atėjo šiek tiek pailsėti. Atlyginimą pakeitė pensija, bet ryšiai su observatorija nenutrūko – pereita prie asocijuoto profesoriaus statuso. Vasarą jau galima ilgiau pakvėpuoti gaiviu tėviškės oru, pabendrauti su puikiais apylinkių žmonėmis.

– Su Algiju Ramanausku, – po pertraukėlės tęsia Aloyzas, – esame kraštiečiai, žemiečiai. Iš Želiūnų. Klasiokai. Mokėmės „Žalioj“. Taip Obeliuose vadino mokyklos pastatą. Nuvažiuoju ir dabar. Apžiūriu. Dar stovi. Vykdavau į klasės susitikimus kas penkti metai. Tik vieną praleidau. 2011 metais buvo 60 metų, kai baigėm mokyklą. Jubiliejus, – rodo nuotrauką.

– Universiteto bendrabutis, kambaryje po keturis, gaudavau stipendiją. Iš jos beveik ir pragyvendavau. Dar padėdavo tėvai: dešra, lašiniai, „arkliena“ ir studentiški pietūs. Pusryčius ir pavakarius pavalgydavome už pusę rublio. Bendrabučio virtuvėje stovėdavo katilas karšto vandens, lyg arbatai.

Karybos meno mokslai. Kaliningradas, 1957 m.

Studento pusryčiai. Universitetas. Vilnius, 1956 m.

spėja keisti vaizdus. Pasiūlau pailsėti ir išgerti arbatos. Aloyzas laimingas, veidą išmušęs raudonis, net prakaito lašeliai kaupiasi. Bibliotekoje šiuo metu 27 laipsniai šilumos – pats vidurvasaris.

– Mergaitės iš paskos bėgiojo, – didžiavosi Aloyzas. – Pasisekimas buvo su Liucija. Susipažinome šokiuose. Buvau šokių mėgėjas, dalyvaudavau konkursuose ir pasisekdavo laimėti, ypač valso šokius. Taip ir prisišokau. Vedžiau 30 metų. Ir dabar dar mėgstu šokti. Pyktis imdavo, jei

Linksmas gyvenimas buvo, nors ir jautėm nepriteklių. Nuotaikingi visi buvo, – akyse pasirodo nuostalgija, bet Aloyzas ima kitą nuotrauką. – Čia kariuomenė. Privalomas karinis parengimas buvo. Viena diena į savaitę buvo skirta kariniam parengimui. Baigiau universitetą, vasarą, siūsdavo į karinius junginius. Ten vykdavo praktiniai mokymai: kareiviai, žemėlapis, kažką projektavom apkasuose, sėdėjom, laukėm. Jau nesniojo leitenanto laipsnį gavau, – pasigyrė.

Žiūriu į Aloyzą ir galvoju, kokia atmintis, kaip viską prisimena ir kaip gražiai pasakoja. Jo akys laksto po nuotraukų vaizdus ir rankos vos

Kraštiečių susitikimas: Liucija (iškėlusi ranką) turėjo neeilinį humoro jausmą. „Čia mano Alius“; – sakydavo, 2016 m. Nuotr. iš bibliotekos archyvo

savaitgalį tekdavo dirbti. Ji į šokius, o aš į stebėjimus. Vesti prisibijojau, bet mintis, kad būsiu senbernis, gąsdino. Mano Liucytė! – svajingai nuleido žvilgsnį Aloyzas ir mes, tiesą sakant, nukrypome nuo pagrindinės temos – truputį apkalbėjome Liuciją. Aišku – tik iš gerosios pusės!

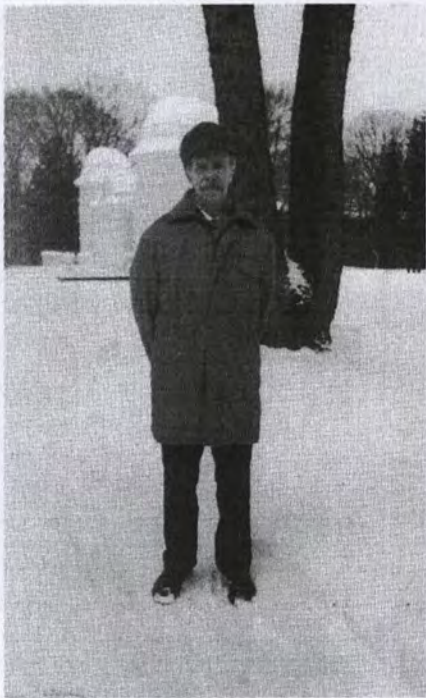
– Kaip ji mane pakentė? Nepabėgo, nemetė? Juk aš nebuvau namuose, ir sūnumi, ir buities reikalais teko rūpinti vienai, – Aloyzas stebėjosi jos stipria valia. – „Ją pamačiau ne galaktikoje, o Žemėje ir iš karto supratau, kad tai – mano žmogus“; – astronomas neslėpė šiltų jausmų žmonai Liucijai. Jo moteris šmaikštavo: santūrų ir laiko ilgiems meilės prisipažinimams neturėjusį Aloyzą pati apsivesdino. „Kai ją pamačiau, čiupau ir daugiau nebepaleidau. Žinojau, kad dažnai vyro naktimis nematysiu, jo daug metų paryčiais laukdavau, tarsi per pirmuosius pasimatymus. Esu poetiškos prigimties, kuriu eiles, todėl tokie romantiški mūsų santykiai išliko iki šiolei“; – džiaugėsi pasirinkimu p. Liucija¹.

– Sulysęs buvau. Labai sulysęs, nes per visą Lietuvą dviračiu pervaziavau. Sportavau. Gerą dviratį, sportinį turėjau. Kasdien po 10 km tekdavo numinti. Iš Vilniaus iki tėviškės mindavau per 220 kilometrų. Beveik per 8 val.! Per Zarasus ir, žiūrėk, jau namuose. Nespausdavau, su poilsiu. Parvažiavęs dar eidavau šieno pjauti, – verčia nuotrauką po nuotraukos Aloyzas.

– Labai sunkios naktys buvo, – tęsia. – Popierių daug. Naktimis stebėdavau dangų, žvaigždes. Naktimis buvo baisu: bokštas atviras, šalta, 30°C (minus). Ir šali, o ką daryt? Vasarą sunkiau stebėti, nes per šviesus dangus. Vidurvasaris – netinkamas. Kupolas lyjant užsidaro mechaniškai. Dabar viskas kompiuterizuota. Yra kelios įstaigos: observatorija, institutas. Dabar apie 30 astronomų, tada apie 10.

Bemiegės naktys prie teleskopo, 1960–1961 m. Nuotr. iš Aloyzo Pučinsko asm. archyvo

Prie Vilniaus observatorijos po ilgų darbo metų. Dūmai. Dabar viskas perkelta į Molėtus, 2005 m. Nuotr. iš Aloyzo Pučinsko asm. archyvo

– Buvau „Žinijos“ draugijos narys. Tad važinėjome po visą Lietuvą su paskaitomis. Ir Obeliuose buvau. Vykdavome pagal iškvietimus, privačiai. Išvykti į užsienį nebuvo galimybės. Mat tada „sovietiskij sojuz“ buvo. Astronomijos būreliai mokyklose buvo. Dirbo jaunieji mokiniai.

Vyresniems vykdavo konkursai. Mokslinis jaunimas stebėdavo būrelius. Toks buvo jų mokslinis darbas. Vertinimo komisijos buvo. Vertinau ir aš. – O čia, – palinkęs į priekį pirštu rodo Aloyzas, – Observatorijos bokštai. Žiema. Šiuo metu stebėjimai nevyksta. Trukdo miestas. Šviesa.

– Čia visa mano šeima, – rodo Aloyzas. – Sėdi tėvai, aš kairėje. Brolis Jurgis, sesuo Verutė. Tėtis norėjo, kad studijuočiau mediciną, bet man labiau patiko fizika. Baigiau aukso medaliu. Galėjau stoti, kur noriu, bet pasirinkau ūkininko sūnui neįprastą profesiją. Tamsus miškas. Bet tėvai buvo tolerantiški, nesikišo į mano pasirinkimą. Tėvai –

Buvom šešiese – Aloyzas kairėje. 1956–1957 m. Nuotr. iš Aloyzo Pučinsko asm. archyvo

ūkininkai, turėjo 10 ha žemės. Gyveno normaliai. Buvo darbštūs. Turėjom „jaują“ – linus mynė. Visą apylinkę aptarnavo. Vienoje pusėje linų džiovykla, kitoje aparatūra: suka arklys veleną ir traiško grūdus.

– Turim sūnų Robertą. Mokslininkas. Istorikas, – baigia pasakojimą Aloyzas, sklaidydamas nuotraukas ant stalo. – O čia, žiūrėk, kitaip sakant, tai patvirtinimas apie PUČINSKO ASTEROIDA! „Galaktikoje šių dangaus kūnų yra šimtai tūkstančių. Dažniausiai jie pavadinami skaičiais ir tik mažuma turi vardus. Asteroidų lietuviškais pavadinimais tėra keletas. Tai – didelė garbė. Paliksiu testamentu jį visai Pučinskų giminei,“ – didžiavosi astronomas Aloyzas. Ir čia pat pridūrė, kad 4 kilometrų ilgio asteroidas Pučinskas yra labai toli nuo Žemės, todėl mūsų planetai niekada negrasins pasaulio pabaiga. „Jis yra kelyje į Marsą. Dabar žmonės šioje planetoje perka sklypus, tad jei kas skris apžiūrėti savo nekilnojamojo turto, galės užsukti ir į Pučinsko asteroidą“, – juokavo astronomas... „Tai galima laikyti paminklu visiems, kas nešio-

ja pavardę Pučinskas. Jis nesubyrės milijonus ar milijardus metų! Esu neįtikėtinais turtingas žmogus: žemėje lobių nesusikroviau, bet galaktikoje turiu turtą, kuris nenuvertės ir kurio niekas nepavogs“², – šmaikštavo mokslininkas.

Pažintis, bibliotekos draugystė su Aloyzu, prasidėjo apie 2010 metus. Esu juodu su Liucija mačiusi ir anksčiau, kada eidavo į bažnyčią.

Sertifrikatas, 2005 m. Nuotr. iš Aloyzo Pučinsko asm. archyvo

Tik tiek ir daugiau nieko: vyras – visad su kostiumu ir moteris – su „klostuotu sijonu“. Ir vienas kraštiečių susitikimas buvo reikšmingas! Susitikome, ir taškas. Po to buvo kitas susitikimas, dar kitas ir dar kitas renginys.

Pirmosios kelionės į biblioteką buvo susimokėti mokesčių internetu, paskaityti naujienas spaudoje. Ir taip žodis po žodžio – mes susidraugavome. Aloyzas kiekvienais metais, grįžęs iš Vilniaus, skuba į biblioteką su dovanomis. Kiek metų mus sieja draugystė, tiek ir knygų yra padovanojęs.

Ir vieną dieną, visai netikėtai, Aloyzas sako:

Aleksandravėlės bibliotekoje pirmą kartą. Aloyzas Pučinskas pirmas iš dešinės, 2010 m. Nuotr. iš bibliotekos archyvo

Aloyzui peržvelgti naujienas būdavo būtina, 2014 m. Nuotr. iš bibliotekos archyvo

Aloyzas Pučinskas ir jo autografas, 2015 m. Nuotr. iš bibliotekos archyvo

– Aš noriu padėti bibliotekai...
 – Padedat, kada ateinat, domitės, lankotės, palaikote, – atsakau.
 – Aš noriu padėti finansiškai. Juk žinau, kaip bibliotekoms sunku! Sakyk, ko reikia? – tiesiai šviesiai klausia Aloyzas.

Iš pradžių sutrikau. Juk taip nebūna, kad žmogus iš niekur nieko nori padėti. Atsisakiau. Bet Aloyzas primygtinai reikalavo, sakėsi darantis tai, nes labai nori ir, kad jam garbė pagelbėti tokiai mažai bibliotekėlei. Sykį tarstelėjo:

Aloyzo Pučinsko dovanotų knygų paroda, 2015 m. Nuotr. iš bibliotekos archyvo

Aloyzo Pučinsko dovanotos knygos, 2021 m. Nuotr. iš bibliotekos archyvo

Pirmoji dovana, 2013 m. Nuotr. iš bibliotekos archyvo

Aloyzas Pučinskas, 2016 m. Nuotr. iš bibliotekos archyvo

„Nesu aš aleksandravėlietis, bet visada norėjau juo būti. Aš čia mokiausi, čia ir bažnyčia, o dabar dar ir biblioteka.“ Ir taip bibliotekoje atsirado laikrodis, o po juo užrašas „Astronomo, kraštiečio, bibliotekos globėjo Aloyzo Pučinsko dovana“.

Taip Aloyzas tapo įvairių švenčių, renginių rėmėju: Širvynė, liepos 6-oji ir kita.

Mačiau, koks Aloyzas laimingas. Jaučiau, kada per šventes dėkojant už paramą, nors ir buvo kuklus, ir prašėsi būti neįvardijamas, giliai

širdyje didžiavosi, kad yra tikras kraštiečio, kad yra bibliotekos globėjas.

Bet viena liepos 6-osios šventė stipriai išgąsdino. Šventės metu pranešė, kad Aloyzas ligoninėje: išvakarėse nesėkmingai nusileido nuo

Aloyzas Pučinskas ketvirtas iš kairės, 2020 m. Nuotr. iš bibliotekos archyvo

Renginys „Poezijos pavasaris Aleksandravėlėje“; 2020 m. Nuotr. iš bibliotekos archyvo

Širvynė. Aloyzas Pučinskas (centre), 2019 m. Nuotr. iš bibliotekos archyvo

„Mirabelio“ kalno, vykdamas namo iš bibliotekos. Skausmingas lūžis. Aloyzas jau galvojo, kad nebeteks vaikščioti. Kalbėjau su juo, buvo labai nusiminęs, matė tik pesimistinį variantą.

– Kur taip skubėjot? – paklausiau.

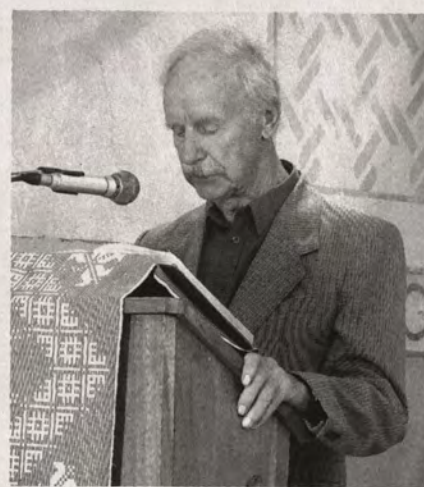
– Galvojau lietų aplenksiu, bet va kaip išėjo, užvažiavau ant pažliugusio smėlio, o dar stipriau pamyniau, sumėtė ir nieko neatsimenu. Pabudau visas šlapias. Skausmas – beprotybė“; – atsakė pritilusiu balsu. – Matai, kaip išėjo su lauko gėlių puokšte?

Šokti Aloyzas su žmona Liucija visada mėgdavo, ypač per Širvynės (dešinėje), 2017 m. Nuotr. iš bibliotekos archyvo

Akimirka iš liepos 6-osios šventės: Alfredas Pučinskas (dešinėje) dėkoja Aloyzui Pučinskui laimėjus viktoriną „Viskas iš „P“ raidės“; 2019 m. Nuotr. iš bibliotekos archyvo

Aloyzas Pučinskas „Dievo žodžio“ skaitovas Aleksandravėlės Šv. Pranciškaus Serafiškojo bažnyčioje, 2014 m. Nuotr. iš bibliotekos archyvo

Aloyzo Pučinsko (pirmas iš dešinės) mėgstama liepos 6-oji, 2018 m.
Nuotr. iš bibliotekos archyvo

Taip, ta vasara Aloyzui nenusisekė – praleido ją medicinos įstaigose. Bet kokia buvo visų nuostaba, kaip Aloyzas greitai sveiko. Visi tik ir pavydėjo jo valios tvirtumo, ryžto.

– Mankštinauos kas dieną, – ne kartą gyrėsi Aloyzas. – Aš ir pats netikėjau, kad vaikščiosiu. Atvažiuok į svečius. Noriu tau kai ką parodyti! – balse girdėjosi noras, džiugesys gyventi ir džiaugtis tuo, kas dar liko. Aloyzo planus jaukė ir pandeminė situacija. Ne kartą užsiminė: „Ot ta, biasas, „korona“! Taip jau nedaug

liko, o dar ir ana koją kiša! Nebuvo man taip baisu per karą, aišku, vaikas buvau, kaip baisu dabar.“

Nepaisant negandų, skaudžių įvykių (sūnaus mirtis), nesėkmių, Aloyzas mėgo būti tarp žmonių. Bendravimą, juoką, pasibuvimą laikė nepakartojama gyvenimo dovana. Aloyzas mylėjo ir bažnyčią, sutarė su parapijiečiais, kunigu. Ne kartą kunigas Laimonas Nedveckas dėkojo už pagalbą, už buvimą šalia per parapijai reikšmingas šventes, už Šventojo rašto skaitymus, už

Aloyzas Pučinskas įteikia duoną vyskupui Jonui Kauneckui, 2016 m.
Nuotr. iš bibliotekos archyvo

lankymąsi bažnyčioje, už nuoširdų buvimą joje ir tikėjimą.

Aloyzas buvo tikras sveikuolis – maudymosi sezoną pradėdavo labai anksti ir baigdavo vėlai rudenį. Gal todėl niekada nesiskundė sveikata, atrodė pilnas energijos ir džiugesio. Jis mėgo vandenį. Nardydavo. Pasakojo, kaip beplaukiojant įsisiurbė dėlė. Pamatė vėlokai, todėl kai ištraukė, kraujas, kaip sakė Aloyzas, „Tryško kaip fontanas, visas takas namo buvo kraujo nušlakstytas. O dar ir Liucytę išgąsdinau!“, pasakojo Aloyzas nuotyki, bet tada buvo, kaip jis sakė, „labai striuka“.

O tas takelis nuo ežero namo – ne toks ir trumpas. Priėmiau Aloyzo kvietimą, sakėsi turintis man kai ką pa(ap)rodyti. Nuvykau. Ne tuščiomis – su pilnu krepšiu raudonų pomidorų. Jų namas ant kalno ir gana stataus. Mašiną palieku pakalnėje. Ir tik atsisukus užu tvarto, už „klaimo“ kampo, mojuoja Aloyzas ir Liucija. Status šlaitas, o jie kaip tos vėliavėlės blaškomos vėjo, stovi ir laukia. Šlaitas status, yra kur kopti. Man padeda Aloyzo daryti turėklai: paprasti, tik keli pagaliai, bet įsitverti yra kur. Žydi dvi raudonos lelijos. Abu šypsosi.

– Vakar nupjoviau žolę ir dar nugenėjau šitą medį, kad lange šviesos būtų daugiau, – pasigyrė Aloyzas ir nuvedė mane aprodyti. – Ir dar šuliniui dangtį pataisiau! Einam parodysiu savo mišką! – pakvietė Aloyzas ir mes įžengėme į kruopščiai sutvarkytą pušyną. – Kūrename tik nukritusias šakas, kiek mums tereikia. Juk žiemą čia nebūnam.

Jis taip pakylėtai, be perstojo pasakojo, kad regis, tai net ne Aloyzas. Pakelia nudžiūvusią pušies šaką ir atsisukęs rodo į aukštą, savo kupe tuotas šakas į dangų iškėlusią pušį.

– Pernai padariau, – ir pasakoja apie tėvelius, apie pasodintas pušes, apie grybus, o ypač kazlėkus. Jie, pasak Aloyzo, buvo patys ska-

Rugsėjo pabaiga: Aloyzui į dešinę, o man į kairę, 2020 m. rugsėjo pabaiga.
Nuotr. Almos Mekšėnienės

niausi. – Mano tėtis buvo ūkininkas. Ūkiškas žmogus, bet kodėl pastatė namą ant tokio šlaito, nesuprantu. Juk tvartas gaunasi pakalnėje ir labai sunku vis užlipti, ir slidu nuo šlapios žolės.

Aloyzas kiek pritilo, susimąstė, ėjome tylomis vingiuotu taku pakalnėn, tik tarp kojų čiureno sudžiūvusi žolė.

– Aš dar ir pirtį aptvarkiau. Eitam, pamatysi, ant kokios upelio atbrailos stovi! Ir kaip ten gražu! – rodo kelią ir skainioja dilgėles, nurauna du kazlėkus. – Vaje, kokie skanūs, Liucytei reiks pasakyt. Čia bebrai pasidarbavo. Tuoj pirtį

nugriaus. Dabar upela ne tokia: susiaurėjus, negalinga. Net perbrist galiu. Mano tėvelis daug žuvų sugaudavo. Ir dabar su Liucyte gaudom, bet vandens mažai bėra. Kažkur dingsta.

Pasukome link Kumpuolių ežero. Tiesą sakant, maniau, kad pora žingsnių, ir mes jau vietoje. Bet vis ėjome: basi, šlapiu, raizgingu, pavėsingiu taku. Ir tai tikrai nebuvo 10 metrų ir ne 20 metrų, o visas geras kilometras. Takelis kaip iš pasakos: išvalytas, apipjautas, toks vietomis griausmingas nuo tankiai suaugusių medžių. Paežerėje suoliukas, pievelė, nendrės!

– Dažnai apsemia, bet kada sausa, tarp nendrių, oi kaip gera pasikaitinti! Mes čia kaip ateinam, tai pusę dienos prabėga ir net nepamatom. Tik pajaučiam, kad jau valgyt norisi, – dairosi Aloyzas į šalis ir vis pasakoja, pasakoja...

Ruduo. Dar vienas ruduo, prieš išvykstant į Vilnių. Ilgai šnekėjome, gėrėme šiltą arbatą, dėliojome planus pavasariui ir pažadėjome, kad susiskambinsim, kai tik galėsime. Mes turėjome tradiciją, kad kai Aloyzas būna Vilniuje, tai į mėnesį nors po vieną skambutį. Aišku, būdavo ir dažniau. O kokia diena buvo! Saulė negailėjo savo spindulių šilumos ir mes dar ilgai šnekučiavome ant kryžkelės. Nežinau, kas mane pagundė, bet aš Aloyzą nufotografau. Aloyzas kartu su savo Liucyte išvyko į Vilnių.

Nuorodos

¹ Aldona Minkevičienė. *Astronomas: „Žinau, kas danguje vyko prieš milijardą metų“*; *Gimtasis Rokiškis* 2011, liep. 14, p. 1, 5

² Aldona Minkevičienė. *Astronomas: „Žinau, kas danguje vyko prieš milijardą metų“*; *Gimtasis Rokiškis*. 2011, liep. 14, p. 1, 5.

Literatūra

Aleksandravėlės Šv. Pranciškaus Serafiškojo bažnyčios ir parapijos istorija, 2016 m., p. 35–36.

Aldona Minkevičienė. *Astronomas: „Žinau, kas danguje vyko prieš milijardą metų“*; *Gimtasis kraštas*, 2011, liep. 14, p. 1, 5.

Astronomija: [vadovėlis fizikos specialybės studentams] / Algimantas Ažusienis, Aloyzas Pučinskas, Vytautas Straižys. – Vilnius: VPU 1-klā, 1995. – 619 p. – ISBN 9986-519-49-7. – UDK 52(075.8)

Internetas ir senjorai: vieniems – laiko vagis, kitiems – neišvengiama būtinybė / Vilma Bičiūnaitė // 2021, vas. 23, p. 6

Naujoji astronomija: [str. rinkinys] / [A. Pučinskas ... [et al.]]. – Vilnius: Mokslas, 1986. – 256, [1] p.

Rokiškio rajono literatų klubo „Vaivorykštė“ narės Gražinos Pitrėnienės tarmiška kūryba

Pauliaus Širvio 100-osioms gimimo metinėms
Tu unt runkų atneši man gelstuntį rudenį

*Tu unt runkų atneši man gelstuntį rudenį.
Starkaus kojame meruos vėl ražienas ruduo.
Meilas jausmų kriūtinėj naužmirštų budini.
Ažaruos patumsėja nurimjms,nuilsjs unduo.*

*Berža lapuos jau tiūlia varotinkliai supas.
Kas supins vėl jaunystes kason svajanes?
Šnabžda,šnabžda da skranduncias vasaras lūpam –
Napalik, napalik, tik prašau, mylimoji manjms.*

*Ar tau nunaše vėjas gimtines palaidas laukų
Gramatėlas širdim ,a gal berža krauju parašytas.
Ar matei, keip nubėga tavoji jaunyste taku,
Ir keip aušta nakties taks išvargintas rytas.*

*A pa kojame čežes galsvi lapai nukritj beržų,
Sanam sodžiuj tyliai vėl dainuos tava dainų.
Galsvas žvaigždes sukris vėl varsmėn pamažu,
A pra beržus dainuodamas tavas jau šimtmetis aina.
Ilgesia plunksna, plunksnela,unt tolius nulėk.
Ašei čia gyvas,čia ašei beržynuos asu.*

Trialetas

skirtas Elenos Mezginaitės 80-osioms gimimo metinėms

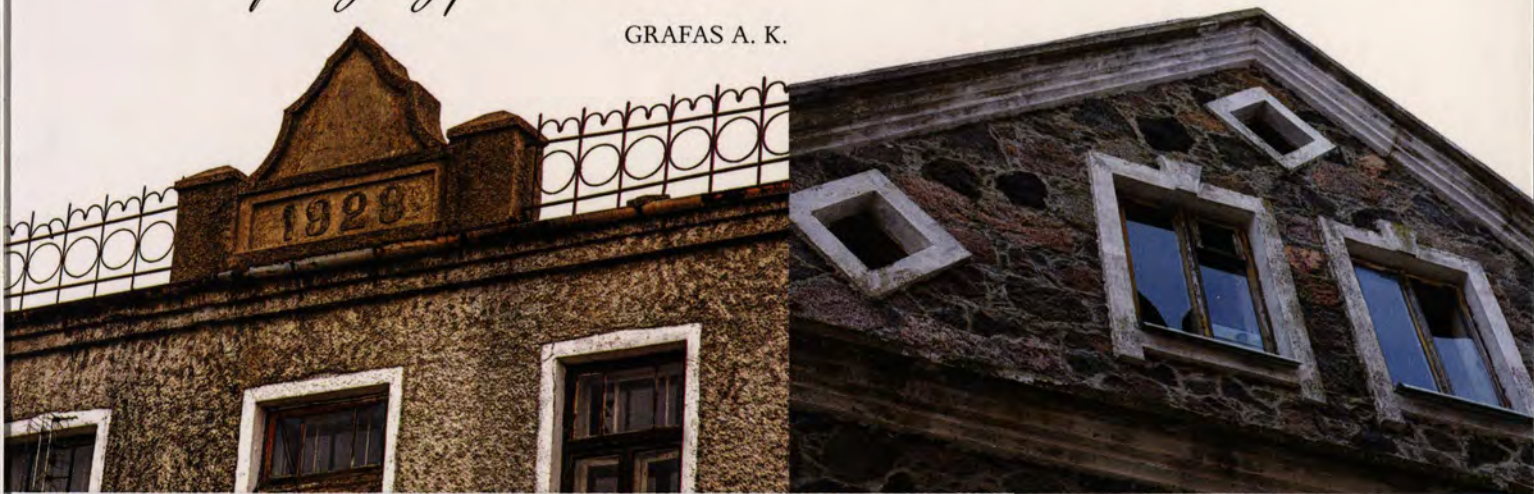
*Baltų kelių nutiesiu iš tava dainų,
Aukštaitijas miškelių ir klonių.
Iš pražydušias tėviškei jūras linų.
Baltų kelių nutiesiu iš tava dainų,
katpedėlam panuovaliais žydžiuntj.
Vis atsimušuntj dugnan akių melynų.
Baltų kelių nutiesiu iš tava dainų,
Aukštaitijas miškelių ir klonių.*

Sofijai Tyzenhauzaitei
Kai prigįsta dvara satynai
(Miniatiūras apie grapaitį Safijų tarmiškai)

*Atadunda karieta.
Ar nuveš mani Menulia karalysten?
xxx
Sustikau dvara parki Sofijas suknelas.
Ar anas išėja pasvaikščiate?
xxx
Ruduo.
Visi medžiai ape Rakiškia dvarų kaštaniniais Safijas plaukais.
xxx
Pasimsiu undenia iš Senas upes.
Girdžiu,keip čiurlena Safijas prancūziški žadeliai.
xxx
Susapnavau daimantinį sagj.
Čeža dilgelių šilkas.
xxx
Sadinu vynagj.
Kadu prajas unt ristūna jaunoji Žana d Ark?
xxx
Prigįsa satynai.
Pa pokylių salį visus vedžioja palaniezas.
xxx
Atjoja Safija su kurtais.
Ar pavaišins jū kas spalgenų pienu?*

*Stogais keliauja laikas ir Lietus,
pastogėse gyvenimas sruvena...*

GRAFAS A. K.

Albinas Kuliešis.
Ciklas „Laikas“.
Fragmentai. Rokiškis.

008(494.5)
Pr-95

